

కోకిల.

[అయిదంకముల నాటకము.]

ఇది

నర్మదా పురుకుత్సీయము; సారంగధర చరిత్రము

మొదలగు నాటకములు రచించిన,

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారిచే

రచియింపఁబడి,

తణుకు

శ్రీ సౌదామినీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1909

 మొదటి కూర్పు ప్రతులు 1000

వెల రు 0-12-0

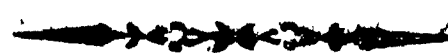
పీఠిక

నే నిదివఱకు నర్మదాపురుకుత్సీయము, సారంగధర చరిత్రము, ప్రచండచాణక్యము, రాధాకృష్ణనాటకము, పట్టభంగరాఘవమను పెక్కునాటకముల వ్రాసియుంటిని. కోకిలయను పేరుగల యీనాటకమాఱవది. ప్రస్తుత పీఠికాపురసంస్థానాధీశ్వరులగు శ్రీ రాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతిసూర్యారావు బహద్దరువారి వివాహమహోత్సవ సందర్భమున 1906 సంవత్సరము మేయి నెలలో నీ నాటకమును వ్రాసితిని. ఈనాటకమును దీనికిఁ బూర్వమందుఁ బ్రచురింపఁబడిన రాధాకృష్ణనాటకమునుగూడ శ్రీ శ్రీ రాజా సూర్యరాయప్రభువువారే తమ ధనసహాయముచే దయాపూర్వకముగ నచ్చు వేయించిరి. ఇట్టి మహోపకారకృత్యము లనేకములొనర్చుచున్న యీప్రభువువారికత్యధిక సర్వశ్రేయములు సర్వేశ్వరుఁ డొసంగుఁగాక. దీనికి నాందీప్రస్తావనలను బ్రహ్మశ్రీ కూచి నరసింహముగారు వ్రాసి దయచేసిరి.

పిఠాపురము,
25—9—1909.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు.

ఈనాటకమునవచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు.

వసంతుడు—కథానాయకుడు, శ్రీపురరాజకుమారుడు.

మోహనుడు—బుద్ధిమతికి ప్రియుడు, కోకిలను దొంగిలించినవాడు.

విజయసారథి—శ్రీపురసేనానాయకుడు, భ్రమరికను వలచినవాడు.

జగన్నాథుడు—విజయసారథి చెలికాడు.

రుద్రదేవవర్మ—విజయపురప్రభువు, కోకిలతండ్రి.

కృష్ణశంకరులు—శ్రీపురబ్రాహ్మణులు.

రామచంద్రగోపాలురు—శ్రీపురపౌరులు.

☞ కోకిల పురుషవేషముతో శ్రీపురప్రభువుగా వచ్చును.

స్త్రీలు.

కోకిల—కథానాయిక, వసంతునిభార్య, విజయపురరాజకుమార్తె.

భ్రమరిక—కోకిలదాసి, విజయసారథివలచినది.

బుద్ధిమతి—మోహనుని వలచినది.

చంద్రిక—వసంతునితల్లి, శ్రీపురపురాణి.

నాపిని—వసంతునిస్త్రీరూపము.

☞ ఇంకను సేవకులు సువాసినులు మొదలగువారు వత్తురు.

శ్రీ

కోకిల.

ప్రథమాంకము.

♦ నాంది. ♦

శ్రీరామామణి సీత యక్కునఁ దనుశ్రీఁ ♦ జేర్పంచో భక్తివి
స్తారుండౌ పవనాత్మజుం డపుగు లో ♦ త్యంజోచ్చంచో వారలన్
గారుణ్యార్ద్రకటాక్షచంద్రికలఁ దోఁ ♦ గం జేసి మున్నెవ్వఁడా
శ్రీరామప్రభుదృక్శుభప్రభలు వ ♦ ర్షించుచున్ సదా మీపయిన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు.)

ఓపరిషన్మహాజనులారా! మీయెదుట నీరాత్రి శ్రీపీఠపురి సంస్థానాధీశ్వరుండును, ఆర్యస్తూయమానసకలజనమనోహరసుగుణాభిరాముండును, సంస్కృతాంధ్రభాషావిశారదుండును, ప్రశస్తకవితారసజ్ఞతాభినవభోజుండును, ప్రాప్తయౌవనలక్ష్మీవిరాజమానస్మేరాననుండును నగు శ్రీరాజారావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారి వైవాహికోత్సవములందు నీనాటకఁ బ్రదర్శింప నాజ్ఞాపింపఁబడితిని. దీనిపేరు 'కోకిల'. కవి ప్రసిద్ధప్రతిభావంతుఁడైన 'పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు' ఇది యాతనిషష్ఠనాటకము.

గీ. గ్రంథకథ యంత కవిమనః ♦ కల్పితంబు
చిత్రముగఁ జిత్తబాధంబుఁ ♦ జేయుఁజూండి
యూర్ణనాభతంతునిలయము ♦ మొయ్య నొయ్య
మించి మృదుజంతువులను బం ♦ ధించినట్లు.

సీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible] గాని
[illegible] ♦ [illegible].

([illegible]) [illegible]?

నటి—(ప్రవేశించి) [illegible].

సూ—[illegible]?

సీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible].

నటి—[illegible]?

సూ—[illegible]?

నటి—([illegible]) [illegible] సిద్ధాంత [illegible] పాత్రలకు [illegible] చేసి[illegible]

[illegible] దచ్ఛేషంబు లేమైన [illegible] లీనభాసదు [illegible]

సూ— సీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

ఇ[illegible] స్త్రీపురుష పాత్రలు అన్నియు [illegible] నున్నవా?

సూత్ర — ఆ! స్త్రీపాత్రములు పురుషపాత్రములు పురుషస్త్రీపాత్రంబులు స్త్రీపురుషపాత్రములు అన్నియు సిద్ధముగ నున్నవి. మీయాజ్ఞ కెన్నడును విరోధముగా నడచుకొనుదానను గావని మీకే తెలియును గదా కాని, యీరాత్రి గడువిచిత్రమైనరాత్రి! ఆడువారిని మగవారిని జేసెడురాత్రి!

సూ— చెప్పుమా!

ఉ. [illegible] ♦ [illegible] స్త్రీయు [illegible] భేదముల్
బూటక [illegible] ♦ పురుషుండు స్త్రీత్వముగల్గినంచు [illegible]
[illegible] ♦ [illegible] నడచుచుండగా నీ
నాటక [illegible] రాత్రి [illegible] ♦ [illegible] విచిత్రమే.

నటి—(ముసిముసి నవ్వుకొనుచు) అన్నిటికంటె మీపల్కులు విచిత్రములుగ నున్నవి. ఆమూలాగ్రంబు శుద్ధశృంగార రసవ్యాప్తంబై ముసలులకుంగూడ మోహావేశమును బుట్టింపఁజేయు ప్రౌఢప్రశ్నోత్తరంబులతో నిండియుండు నీగ్రంథమా వేదాంతబోధకము! పూలదండ [illegible] జపమాలలు దొరకుట?

సూ—అటుకాదు. కవిముఖ్యోద్దేశము ద్రష్టలకుఁ జదువువారికిఁ గవితానంద మొసంగుటయే యైనను సూక్ష్మబుద్ధిగలవారలు దీనిలోఁ గావలసినన్ని సత్యములు గ్రహింపవచ్చును.

ఆ. వె. సృష్టియును గవికృతి ♦ సృష్టియు నేకరీతి
నిందు నందుఁ గూడ ♦ నుందురుత్త
ములు ననుత్తములును; ♦ బుద్ధిమంతుల కర్థా
లందఱును వివేక ♦ మందఁ జేయు.

జగన్నాటకాంతర్నాటకము లనఁదగునిట్టినాటకములందు యోగ్యపాత్ర లాచరణీయధర్మంబులును, గర్హ్యపాత్రలు త్యాజ్యార్థంబు ల నుపదేశించును.

నటి—అట్లయిన నీనాటకమునం దిట్టిపరస్పరవిరుద్ధపాత్రంబు లుండినఁ జెప్పెదరా?

సూ—నటీ! అంతయుఁ బరిశీలించి యిట్లడిగెద వేమి? చూడు! బుద్ధిమతీ మోహానులను.

తే. గీ. బుద్ధిమతి మోహానునిపైని ♦ మోహ ముంచి
తనదు పెనిమిటిగాఁ జేసి ♦ కొనఁగ నుంట
తలిరుటాకులమన్నాపు ♦ టలరుఁదీఁగ
వలచి బొమ్మజెముడు మీఁదఁ ♦ బ్రాఁకునట్లు.

ఆహా! బుద్ధిమతివాక్యంబులు గీతావాక్యంబులు గావా? దుష్టామాగ్నితప్తమలీమస మనస్కుఁడును, సమస్తదోషనిలయుండును, నగుమోహానునకు నాపుత్త్రికబొమ్మకు నెంతతారతమ్యము.

నటి—ఔను. ఈకవికి శుభ మగుఁగాక! జ్ఞానవృక్షంబునకు వేరుఁబుర్వులనియుఁ, బతులకు బంగారుసంకెల లనియు, మేఁకవన్నెపులులనియు మఱియు నిట్టినిందావాక్యములపాలే యొఁబడి వర్ణింపఁ

బహు మాస్త్రీజాతిలోఁ గూడ యోగ్యురాండ్రున్నట్లు కనఁబఱ
చినాఁడవు. కాని యార్యపుత్త్రా! మీ రన్నట్లీభగవన్నిర్మిత విపు
ల ప్రపంచ నాటకముండఁగా నల్పజ్ఞులగుమనుష్యులచే రచియిం
పఁబడిననాటకంబు లెట్లు శ్లాఘనీయంబు లగును?

సూ—అట్లగు టాశ్చర్యముగాదు.

తే. గీ. ఒచ్చెమొలుగును లేక పెం ♦ పెచ్చుపడఁగ
నజుఁడు నిర్మించినట్టిదు ♦ నదియు గూడ
సంతసము లేదు; గాని మా ♦ చాయఁ జేయఁ
బడినశిల్పంబులను నెన్న ♦ నసదృశములు.

కాన మనుష్యనిబద్ధకల్పనవాఙ్మయము గలదు. ప్రియురాలా!
కుసుమసంభాషణములతో రాత్రి యంతయుఁ గడపుచున్న
ట్లున్నారము. ఇది వసంతర్తువు గాదా? తదాగమంబుఁ గూర్చి
నీమధురస్వరంబులతో నించుక పాడు మది విని నాటకప్రదర్శన
మారంభింతము.

నటి—వసంతాగమము మనోహరంబుగఁ జెప్పఁ గోకిలదక్క మఱి
యెవ్వరు శక్తులు?

సూ—సుధామధురస్వనంబుల నీవునుం గోకిలయు నొక్కటియే. కా
నిమ్ము!

నటి—చిత్తము. (పాడును.)

ద్విపద.

ముత్తుకదుప్పటములు ♦ మూలలడాఁగె;
వెతకసాగిరి జను ♦ ల్వీసనకఱ్ఱలను;
జిరుచెమ్మటలు మేను ♦ చేరి బాధించెఁ;
గరువలిపై నిచ్చ ♦ గలిగెనందఱకు;
దందంబు, బూలును ♦ గడునింపులయ్యె;

సంపదలుగా మొదట ♦ శ్లోకములు వ్రాసిన్నిఁక
బహిష్కృతాంగనములు ♦ వనములు నగములు
మొదలుగఁ, బ్రాప్యమీఁద ♦ గుప్పించుచు లత్తలు
చెలుల నెవ్వరిం నుండు ♦ వెలువరించి యిట్టి
సంతోషమిడిన ♦ సంతానములను,
కాని, యయ్యా! ఎవ్వరి ♦ నా మనసున్నట్టి
వాసనా గాంభీర్యము ♦ నాయనగారికి దెల్ప.

సూ—ఆహా!

గీ. ఆహా! వ్రాత, ఆలయబుద్ధి ♦ గాంభీర్యము
మనవృత్తివిహారవిహారింప ♦ నానామురంజి
నెలువడి సుభాషితసరణి ♦ మునుపు బాడుప
యెట్టియూహించ మొనగనా! ♦ యుష్మదా దయాము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇతి ప్రస్తావన.

శ్రీ

కోకిల.

ప్రదేశము. బిందుపురము.

ప్రదేశము. [illegible]

౧. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

౨. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(కోకిల ప్రవేశించును)

కో—(స్వప్నమున) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

వసం—(స్వప్నమున) ఆహా! కోకిలా! వచ్చితివా? ఈరాత్రి యింత యాలసించితి వేల?

గీ. వత్తువో, రావొ, యని కళ ♦ వళము నొంది
యంగలింగలు చూచి చింతకన్ను ♦ సదరిపడుచుఁ
బడుచు, లేచుచు, నూఁగాడు ♦ చడుఁలు ప్రియమి
గడ్డియు లేఁతపూగ పికయు ♦ కాచియుంటి.

కో—వసంతా! నిన్ను కాచియుండినప్పుడు నేను రావలసినదా? కుసుమోపవనమున నున్న పుష్పవనమున విహరించుట కిష్టానుసారముగ వచ్చుచుందునుగాని నిన్నుఁ జూచుటకుఁ గాదని నీవెఱుఁగవా?

వసం—(తనలో) హా! హృదయమా! ఇన్ని నెలలనుండి యెంత వెఱ్ఱి పడుచుంటివి!

గీ. లతలంగా తల లూఁచి పూలు జ ♦ లజలరాల్పఁ
గ్రిందినిల్చినదియు మానంద ♦ మొందఁదగునె?
సురభిళానిలు సుతోడ ♦ నూకరంగ
తన్నుఁ గౌఁగిలించుట కంచు ♦ నెన్నఁదగునె?

గీ. నన్ను నను జగ్రనకళోన్న ♦ నొక్కటఁ తను
నద్ది ప్రేమించె నని యెన్న ♦ నగునె? మింటఁ
జక్క మినుకని హొలయుఁగా ♦ జక్కవ తను
నద్ది నప్పగా నని వ్రేక్ ♦ నండఁ దగునె?

ఆలాగే,

గీ. సహజలీలావిలోలము ♦ చంచలాక్షి
యగపడుచు మున్న హావభా ♦ వాదికములఁ
గాంచి యదినన్ను మోహించె ♦ నంచు నెంచి
యిప్పుడు మొగిచెఁగని యగి ♦ లింపవలసె.

గీ. చూడనట్టి చూపులు, మాట ♦ లాడనట్టి
పలుకులును, వేడ్క లేని న ♦ వ్వులును, నలుకఁ

గనదిబోమముళ్ళ, చేసిచే ♦ యనిపనులును,
బుట్టువన్నెలు చిన్నెలు ♦ పొలఁతుకలకు.

(ప్రకాశముగా)

ఏఁ! కోకిలా! ఏమంటివి? 'నాపుష్పవనమున విహరించుటకే వచ్చుచుంటినిగాని నిన్నుఁ జూచుటకుఁ గాదని నీవెఱుఁగవా?' అని వచించితివా? హా! అట్టిసంగతి నే నెఱుఁగనా? సార్వభౌమ పుత్త్రిక వైన నీ వెక్కడ? మాతాపితరులనుండి, రాజ్యమునుండి వెలిచేయఁబడి నీతండ్రి చేసినట్లు కారాగృహబద్ధుఁడనై యధమాధమస్థితిలో నుండు నే నెక్కడ? అట్టి నీవిట్టి నన్నుఁ జూచుటకు వచ్చుచుంటి వని యూహించుటకంటె బుద్ధిమాంద్యమును సిగ్గుమాలినతనము నుండునా?

గీ. కలుగులోనుండు నీచక ♦ ర్కటకి మేడ?
గంధజామూల్యతమసుధా ♦ కలిక యేడ?
బాకనిర్మగ్నతను వైన ♦ బాత యేడ?
స్వర్ధునీస్వర్ణసరసీజ ♦ వల్లి యేడ?

నన్నుఁ జూచుటకే నీవు రాకపోయినను వచ్చి నన్నుఁ జూచుచుంటివికదా? అందువలన నే నింతింతనరానియామోదము నొందుట విరుద్ధమా?

గీ. భవ్యకేళీవనిని జూడ ♦ వచ్చునీదు
వదన మీక్షింప సంభ్రమ ♦ పడుట తగదె?
చంద్రికల భువి కీవచ్చు ♦ చందమామఁ
గనుటకై సంబరపడదె ♦ కలువపూవు?

కో—(తనలో) ఆహా! ఇదివఱకు నే నన్నయామాత్రపుమాటకే యాతఁ డెంతవగచినాఁడు! కొంచెము వేఁడిగాలిచే శోషిల్లి యొక్క నీటి

తుంపరవలె వికాసమొందుపుష్పముకంటె, సీతనిహృదయము మె
త్తనిదని తోఁచుచున్నది.

(ప్రకాశముగా)

ఇంతమాత్రమునకే మొంతచదివితివి! ఎన్ని పూర్వగాథలఁ దడవి
తివి! ఇపుడు మాతాపితృవిశ్లేష సంభాషణ మేల? రాజ్యపరి
త్యాగవార్త లేల? అధమాధమస్థితి యని విలపింపనేల? మాతం
డ్రి నీ కిక్కడ నేమిలోపఁ మొనర్చుచున్నాఁడు? నిన్ను సమస్తవై
భవములతోఁ బెంచుచు నీకు సర్వవిద్యలను నేర్పించి జాగరూ
కతోఁ నీక్షేమ మరయుచునే యున్నాఁడుగదా? ఒక్కస్వచ్ఛంద
విహారమున కున్నలోపముదక్క నితరలోప మేమున్నది? ఆలో
పముగూడ దీక్షనయెడల నీకు మేమే కావలయు ననినమాట
యేమి?

వసం——హాహా! ఏమి మాటలాడితివి! (నవ్వుచు) ఏదీ! కోకిలా! ఒక్క
సారి నావంకఁ దేఱిపాఱఁ జూచి నీ విప్పు డనినచిత్రవాక్యము
ను దిరిగి వచియింపుము.

కో——(తలవంచుకొని నవ్వును)

వసం——(తనలో)ఆహా! ఎంతెసవికాసముగ మందహాసము చేయుచున్నది.

గీ. పైపెదవి గదలఁగ, నర్థ ♦ హాసముత్తె
మదర, బుగ్గ లిట్టె యుబుకి, ♦ నఖులింత
సన్నవడఁ జుబుకముపైని ♦ జిన్నగుంట
వడ, రదములు వెన్నెలఁ గాయఁ ♦ బడఁతి నవ్వె.

ఆహా! ఈమహానైభవదర్శనమునకై సంతసింపనా? యింతకు
ముందు,

గీ. కన్గొలుకులతోఁ జెక్కులు ♦ కందఁగఁ గుచ
శిఖరహారాళితో నోష్ఠ ♦ సీమ యదర

భ్రూయుగము కోడ మూఱియు ♦ ముడివడంగ
దృష్టిలోఁ బల్కు తీవ్రడింపఁ ♦ దెలివ యలిగె.

ఇందులకు విచారింపనా!

గీ. రసపరిద్రవన్మన్మనో ♦ రంగ మబల
పరిపరివిధంపుభ్రాంతులూ ♦ పంబు లెల్ల
సంగ్రహించెను సమ్యక్ప్ర ♦ శస్తసరణి
నాకృతివిలేఖకం బను ♦ యంత్రమునను.

(ప్రకాశముగ)

హా! కోకిలా! ఏమంటివి? 'నీరు మేమే కావలయు నన్న మాట యేమి' అనియా? ఇది న్యాయమేనా? నాకు నీకంటె మఱెవ్వ రున్నారు? నేను నాతల్లి నెఱుఁగను. తండ్రి నెఱుఁగను. రాజ్య ము నెఱుఁగను. నేను మూఁడేండ్ల పిల్లవాఁడ నై యుండఁగ నీకార లోనికిఁ దీసుకొని రాఁబడితినఁట! నాదోష మేది యో నే నెఱుఁగను.

కో — ఎఱుఁగ కేమి? సామంతరాజగు నీతండ్రి సార్వభౌముఁడగు నాతండ్రిని ధిక్కరించినందుల కాతనివిధేయతాసాంతత్యమున కతనిపుత్త్రుఁడ వైన నిన్నుఁ బూఁటకాఁపుగ మాతండ్రి తెచ్చినాఁడు.

వసం — అయినను మాతండ్రికి నాకు నెంత భేదమున్నదో చూడుము!

కో — ఏది?

వసం — నాతండ్రి నీతండ్రిని ధిక్కరించినందుల కతనిపుత్త్రుఁడనైన నన్ను నీతండ్రి కారాబద్ధుని జేసినాఁడు. పరిశుద్ధాంతఃకరణముగల నన్ను నిష్కారణముగ నీతండ్రి యీరీతిగ నిన్ని సంవత్సరములనుండి బంధించి యుంచినను, నే నట్టివాని పుత్త్రిక వైన నిన్ను మనసులోఁ దలచి యుబ్బిళ్లు లూరుచుఁ బ్రాణాధికగ నెంచుచు సమస్తము నకుఁ గతిగా నెంచుచున్నాఁడనుగదా! (నవ్వుచు) నీతండ్రి నాకుఁ జేసిన యుపకారమునకు నే నిట్లు చేయఁదగునా?

—(నవ్వుచు)నాకుఁగూడ నీవలెనే కారాగృహబంధము లేదని విచారించుచుంటివా?

వసం—నావలెమాత్రమే కాదు.నాలోపా టీకారయుందే నీకుఁగూడ బంధము లేదని విచారించుచుంటిని.

కో—నీ కిట్టియనూయ తగదుసుమా! స్వేచ్ఛావిహారము గలవారికి బంధ మగునెడల నీబంధ బాధ యెట్లు శమింపఁగలదు? నీకు బంధ విముక్తి కావలయు నని కోరుకొనవలయును గాని—

వసం—బంధమునుండి విముక్తి యైనను నాకు నీబాహుపంజరమున గాఢతరబంధ మే కదా? అట్టినుహానందదాయక మగునీబాహుబంధముయొక్క యనుభవము నా కీకారాగృహము నైన నేమి? వెలుపల నైననేమి? బంధమున బంధము మఱింతగాఢతరముగ నుండు నని యంటుంటిని.

కో—ఇట్టిమాటలు నీనోటినుండి రావచ్చునా?

(నేపథ్యమున) రావచ్చునా? అన్నా! అటులు రావచ్చునా?

వసం—(తనలో) అదవము నాప్రియురాలిచేటికయగు భ్రమరికదివలెఁ గానిపించుచున్నది. 'రావచ్చునా' అని యది పలికినది. తాను స్వేచ్ఛగా నిచ్చటకు వచ్చుట కేదియో యవరోధ మున్నట్లు భావించియేకద యట్లు పలికినది. నేనును గోకిలయు నన్యోన్యప్రియవాక్యపరామర్శనలీలాలోలత నుండ నెంతయిష్టురాలయ్యునట్టిసమయమునఁ దాను వచ్చిన మాకానందభంగ మగునని యిటులనిన ట్లెంచవలసి యున్నది. నాయందుఁ గోకిల కనురాగమునిన సంగతి నీమెవలననే యాభ్రమరిక తెలిసికొని యుండును. ఒకపుడుదాసీనతయు, నొకపుడు నిరాదరణము, నొకపుడు కోపము నీమె నాయెడఁగనఁబఱచిన సంతరంగమున ననురాగమునకులోపము లేదనుట కీభ్రమరికావాక్యము కొంతనిదర్శన మైయున్నది.

(నేపథ్యమున) కోకిలా! 'నేనురావచ్చునా' యని యొనరించిన ప్రశ్నమునకు నీవు నిరుత్తరవై యుండుటచేతను రాఁగూడ దని తోఁచుచున్నది. నా వెట్టిగాని నీప్రియునితో నీవుసంభాషించున పుడు నేనుగావలయునా?

వసం—(తనలో) సుధాప్రవాహమాధురీధురీణగభీరాలాపములు చేటికాముఖమునుండి వచ్చినవి.

గీ. సఖికి నాయెడఁ గలమన ♦ స్స్థితులు దురవ
గాహము లయినఁ జేటివా ♦ క్యములఁదెలిసెఁ
గవిత దుర్బోధ్యభావమై ♦ కష్టమగుచు
సమలినవ్యాఖ్యచే స్పష్ట ♦ మైన యట్లు.

కో—అసందర్భ ప్రలాపిని! ఇంక రావేమి.

(భ్రమరిక ప్రవేశించును.)

భ్ర—అమ్మా! నాపైఁ గోపమేల?

కో—చీ! మూర్ఖురాలా! వదరుఁబోతా! ఈతఁడు నాకుఁ బ్రియుఁడని నీతోఁ జెప్పియుంటినా?

వసం—(తనలో) భ్రమరికా! ఏమని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదవో? నాబ్రతుకంతయు నీజిహ్వాగ్రమున నున్నది.

గీ. ప్రియులు ప్రియులటంచును వద ♦ రెదరుగాని
వారియసువులు దత్సఖీ ♦ వశ్యము లగు
రాజకృపయంచు శ్రితులు సం ♦ భ్రమపడెదరు
గాని వారు తత్సేవకా ♦ ధీను లహహా!

భ్ర—కోకిలా! ఈతఁడు నీప్రియుఁడని నీనోటితోడనే చెప్పవలయునా? నీకన్నులతోఁ జెప్పలేదా? కనుబొమలతోఁ జెప్పలేదా? భావముతోఁ జెప్పలేదా? పులకాంకితమగు నీయొడలితో నిప్పుడు చెప్పుచుండుటలేదా? నోటితోఁ జెప్పనిలోపమేమున్నది? అది

గాక, 'ఈతఁడు నాప్రియుఁ డని నీతోనేఁ జెప్పియుంటినా' యని నీవింతకు ముందనినవాక్యములో 'నీతఁడు నాప్రియుఁడని' నీనోటి తోనె పల్కితివి కాదా? అటుగాక పల్కినపల్కులకంటెఁ జేష్ట లే ప్రబలతరము లైయుండఁ బల్కవలె ననినమాట యేమి?

వసం—(తనలో) సెబాస్! భ్రమరికా!

కో—ఓసీ! అవిధేయురాలా! నాచేష్టలలో నీవెంచినతప్పేమిటే?

వసం—ప్రియురాలా!

కో—ఆఁ! అటు లనకుము.

వసం—నీవునీసఖిపైఁ గోపింపవలదు. నీచేష్టలలో నది యెంచిన తప్పేమి యు లేదు. నీచేష్టలు నాయం దనురాగమును సూచించుచున్న వనెను.

కో—వసంతా! నీవుకూడ నట్టివెఱ్ఱి పడుచుంటి వేమి?

వసం—ఓమోహనాకారా! నీయనురాగమునకు వెఱ్ఱిపడఁదగినవాఁడను నేనే. నేనొక్కఁడనే.

(మోహనుఁడు ప్రవేశించును.)

మో—(తనలో) నీవొక్కఁడవే కావు. నేనుగూడ నున్నాఁడను.

గీ. లలితలలనాంగలావణ్య ♦ లహరి నాశ్ర
యించుకొని యుంటి మీవును ♦ నేనుఁగూడ
నమృతసన్నిభవాఃపూర్ణ ♦ మైననదిని
నెపుడు కూలద్వయం బాశ్ర ♦ యించుపోల్కి.

హా! కోకిలా!

గీ. రాగవశమున మనసులో ♦ రమణి! నిన్ను
ముద్దుఁగొని కౌఁగిలించి, స ♦ సమ్మోదమంది,
మైమఱచియుంటి; స్వప్నస ♦ మ్యక్సమాగ
తాంగనాశ్లిష్టనిద్రావ ♦ శాత్ముఁడట్లు.

నీవిప్పుడిచ్చట నుందువని యెంచి, యిచ్చటికి కెన్ని యభ్యంతరము లనైన దాఁటివచ్చితిని. ఆహా! రాగమున కెన్నియద్భుతశక్తు లున్నవి!

గీ. కవికివలెఁ గల్పనము, తా ♦ ర్కికులకు బక్షి
కీటకులు, యోగికివలెఁ గాను ♦ యమితశక్తి,
యఖిలవిస్మృతి పవనుని ♦ కరణులు, సిద్ధ
నకటు దూరశ్రవణదన్య ♦ సంబు లుండు.

గీ. ప్రతిదినరాగశక్తిచే ♦ భీతి లేక
కొండకొం బీడ బులు జిక్కి ♦ గొప్పలఘుతే
నుదపనప్పుగోడ దాఁటి ప్రా ♦ నుటికి యిటకు
వచ్చినాఁడను శ్రోత్ర ♦ సంబుకొఱకు.

ఇక్కడ మీ రిండఱు మాటలాడుకొనుచున్నారు. ఈనందివర్ధన పుష్పకుంజముచాటున దాఁగి వినెదను.

కో—భ్రమరికా! నోరు మూసికొని యూరకుంటి వేమి? నాచేష్టలే వియో చెప్పనైతి వేమి?

భ్ర—అమ్మా! మతితగ్గినదానిచేష్టలవలె మదన వికృతి హెచ్చుగుదాని చేష్ట లసంఖ్యములు గాదా? ఎన్నియని చెప్పఁగలను?

కో—నీవు మతితగ్గినదాన వగుటచే నాచేష్టలు నీకంటికి విపరీతములుగ నున్నవి.

భ్ర—నాకు మతితగ్గుటకు నే నీమహానుభావుని గాఢముగ వల చితినా?

కో—ఆఁ! నోరు గట్ట[illegible]నుము.

భ్ర—ఈమాత్రపుమాట[illegible] యసూయపడుచుంటివా?

ఘో—(తనలో) కో[illegible]! నీయసూయయే నీరాగాధిక్యమును సూచించుచున్నది.

గీ. జనుసహంభావ మెంతో య ♦ జ్ఞాన మంత
జనుసతుష్టి యెంతో యిహావా ♦ భయును నంత
కవి కసహన మెంతియో యశ ♦ క్షితియు నంత
సతి కసూయ యెంతియో రాగ ♦ గతియు నంత.

కోకిలా!

గీ. బద్ధునెడ నీవు వినియోగ ♦ పఱుమ్ము నేయు
మంతయును నిష్ఫలం బగు ♦ నబ్బద్ధ
భృంగములు దేనె చిలికిన ♦ రీతి; విషయ
విహ్వలున కిచ్చువేదాంత ♦ విద్యపోల్కి.

ప్రభ—అమ్మా! నేనుంగూడ వచ్చువఱకుండు మని నీతోఁ జెప్పినను నీవు నాకంటె ముందు నిచ్చటి కేల వచ్చితివి.

కో—ఏల వచ్చితినో నీ కేల చెప్పవలయును?

ప్రభ—చెప్పనక్కఱ లేదు. రహస్య మంటివా అదియే చాలును.

కో—అదిగో! లానంపవిర్భము లాడుచున్నావు. రహస్య మేమున్నది? నేను వచ్చుటకు నాయిష్టమే కారణము.

ఫ్రి—ఈతనిప్రేమ—అంతయేనా?

వసం—సతీమణీ! ఔననరాదా? పోనీ. అంతమాట నాడనక్కఱ లేదు.

సీ. తల నిటుల వాచి మొగ్గదం ♦ తము లగపడ
నింత నగరాదె? చెవ్రులపూ ♦ లిట్టి కదల
మొగము నింత యూపంగరాదె? ♦ ముద్దుంబలుక
నోరం గనరాదె? వల దూర ♦ కుండరాదె?

కో—మీ రిద్ద రేకమై నన్నుం బరిహసించు చుంటిరా?

వసం—మే మిద్దఱ మేకమగుట యసత్యము. ఎన్నటికైన నీవును నేనును,

మో—(తనలో)నీవు నదియుం గాదు నేను నదియును.

గీ. [illegible] ♦ [illegible] కథము
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ నాథమూఁది
[illegible] ♦ [illegible]?

వసంతా!

గీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ నేను [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

కో—([illegible]) [illegible] మాకిరియొక్క సార్థ[illegible] [illegible].

వసం—([illegible]) [illegible] కృతార్థ మగునట్లు నే [illegible] నీవును—నేనును నీవును—న [illegible]—

కో.—[illegible]

వెరా—([illegible]) [illegible] మాటలు [illegible] వినఁదలఁచుకొంటివా? [illegible] నే నంటిని.

కో—[illegible]?

వెరా—([illegible]) [illegible] కాదు. [illegible].

కో—నే నింటికి పోవలయును. నీవు నాతోఁ గూడ వచ్చెదవా? లేక [illegible] నేను బోవుదునా?

భ—నేను నీతోడనే వచ్చెద నని చెప్పినప్పటికిని నన్నుఁ ద్యజించి పోవుటకు వసంతుఁ డింటియొద్ద నున్నాఁడా?

కో — ఇఁక నీవు వసంతుని పేరెత్తకుము.

వసం — కోకిలా! నా పేరు నీ వెత్తఁగూడదు కాని భ్రమరిక కేమి?

భ్ర — చూచితివా సఖీ! వసంతుఁ డేమనుచున్నాఁడో! నీ వాతని భార్యవు కావున భర్త పేరెత్తఁగూడ దని యభిప్రాయపడుచున్నాఁడు.

వసం — రాజపుత్రికా! నాకట్టి మహాభాగ్యము నీవు లభింపఁ జేయరాదా?

మో — (తనలో) పోవ్రాయి! అట్టిభాగ్యము నాకుఁ గాని నీకుఁ గాదు.

కో — ఎన్నిమాఱులు చెప్ప మంటివి? నీపై నా కనురాగము లేదు. నీవిట్టియడియాసల మానుకొనుము. తెలిసినదా? నీవు నాకక్కఱ లేదు. తఱచుగ వచ్చి చూచుటవలనఁ గలిగిన చనువు నాధారమును జేసికొని యెన్నిమాటలు పల్కుచుంటివి? (భ్రమరికవంకఁ దిరిగి) ఏమినచ్చెదనా?

వసం — హా! భ్రమరికా! నా ప్రియురాలు పోవుచున్నది. నేను వ్యగ్రుఁడను. బద్ధుఁడను. నీవు నామాఱుగ దాని నాఁపరాదా? చూచెద వేమి? అయ్యో! పోవనున్నది కదా?

గీ. ఇట్టి కర మడ్డుపెట్టి మో ♦ మట్టె త్రిప్పి
కొనినకాంతను బతిమాలు ♦ కొనెడుమిషను
గడ్డము గ్రహించి దానిమొ ♦ గంబు నాదు
వైపునకుఁ ద్రిప్పి వృణ్యాస ♦ వఱలరాదె?

గీ. నేను నీవాఁడ నినుఁ బాసి ♦ నిలువఁగలనె
యనుచు నామాటలుగఁ బల్కి ♦ యబలచేఁట
నొడిసిపట్టి యాఁపఁగరాదె? ♦ యడుగులందు
వ్రాలి నామాఱుగా సడ్డు ♦ పడఁగరాదె?

భ్ర — (పైఁటచెఱఁగుఁ బట్టి యాఁపును.)

మో—(తనలో) ఆడుదాని ప్రకృతి రహస్యములు దెలియునివసంతుఁ డాందోళనము పడి కోకిలను బ్రోచుకొను మని సంభ్రమపడినఁ బహునుగాక! భ్రమరికా! నీకైనఁ దెలివి లేదా? నీ వాఁడుదానవు కావా? నీసఖి హృదయమును నీ వెఱుఁగవా? నీ వేల యంత తొందరపడి యామె చేల చెఱఁగు గ్రహింపవలయును? వదలివేయుము. ఒక్క యడుగు ముందునకుఁ బెట్టిన నే నీశిరముఁ దెగ నఱకికొందును.

గీ. స్వచ్ఛతమరాగపూర్ణ మీ ♦ సకియమనసు
తరళతమమైన దత్యచ్ఛ ♦ తగలికలది;
యూఁచిన మఱింతగతిగల ♦ దగును; వ్రేల
నపుఁడుఁబట్టుకుదోసబిందు ♦ వటులె మొప్పును.

గీ. పరాకు బడబడకాని యా ♦ మగువమనసు
మసృణతమగభీరరసపు ♦ భరిత మంచు
నెఱుఁగవే? వసంతా! భయం ♦ కరవిశేష
గాఢగర్వాభ్యసనఘనా ♦ ఘనమువూర్కి.

భ్రమరికా! నీవు తెలివితక్కువపనిఁ జేసినను నాకామోద మొసఁగితివి!

ఆ. వె. వదలుపైఁటలోని ♦ వనితచన్గవ బిగి
నింతదనుకఁ గాన ♦ నిపుడు నీవు
పైఁట లాగ నద్ది ♦ ప్రబలి యున్నఁ బట్టి మాఁచు
మనసు కనుల నొక్క ♦ మాఱు పొడిచె.

వసం—భ్రమరికా! నీచెలి నాఁపి నీవు పుణ్యముఁ గట్టికొని నన్ను గృతార్థునిఁ జేసితివి కదా?

కో—(వసంతునివంకఁ జూచుచు) అది యాఁపునది. నే నాఁగెడుదానా? సఖి! నీవు నన్ను వదలుదువా లేదా? లేనియెడల శిక్షాపాత్రమ వగుదువు. జాగ్రత్త.

(మోహనుఁడు కోపముతో [illegible] ప్రవేశించును.)

ప్ర—నీవలనిదివఱకు నేను భయపడుచుంటిని. నీ [illegible] నా [illegible]
దల నీకు మదనునిగాని [illegible] నేను [illegible]

వసం—(తనలో) కోప మున్న [illegible] కాదు [illegible]
మోహనుఁడు [illegible].

గీ. నాతినీతి [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

గీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
ప్రకృతి [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

మో—(తనలో) ఓ వ్యక్తినమూ! [illegible]

ఆ. వె. ఒడలు [illegible] ♦ [illegible]
మనసు బయలుసేయు ♦ [illegible]
జిహ్వ [illegible] ♦ [illegible] గతులఁ గప్పు
మొదలిగతులఁ గప్పు ♦ [illegible]

కో—నన్నింక నేల పట్టుకొనుచున్నావు?

ప్ర—నీ వాగుడు నసిన విడువ [illegible] సఖీ! నామనసి [illegible] గకరించి
కొంతసే పింక నిచ్చట నుండుము.

వసం—నీమనవియే కాదు. నా ప్రార్థనకూడ నదియే.

కో—వీలు లేదు. నే నింటికిఁ బోవలయును.

ప్ర—ఇంటియొద్ద నేమున్నది?

కో—ఇచ్చట మాత్రమో?

ప్ర——ఇప్పుడు [illegible] చున్నది.

మో——(తనలో) ప్రభావతి [illegible] జగన్మోహనమును సంతతము ను
న్నా [illegible].

శో——అవును. జగన్మోహనము. [illegible] కాద
నలయును? [illegible]
[illegible].

ప్ర——నేను [illegible] చూచుచున్నానా?

వస——[illegible]! [illegible] నా యిష్టము,
నా [illegible]. ఇంక నా [illegible] ప్రాయము
ప్రే [illegible] సర్వసిద్ధముల
గ్రహించినాను. ఇంక కేమి కావలెను.

శో——[illegible] నాడు [illegible] మొఱ
[illegible] నా [illegible] సుఖము. స్త్రీ
[illegible] నన్ను [illegible] ఉభయపంక్తి
గా [illegible]. ఇప్పుడు నేను [illegible] శ్రీ
[illegible] ప్రస్తుతావస్థ
[illegible].

వస——నా! ప్రస్తుతస్థితిని [illegible] సంతుష్టి నొందెదను. నే నడియాసల
నొందను. నా కేమియు నక్కఱలేదు. ఒక్కసంగతి మాత్రము
చెప్పవలయును. 'నేను నిన్ను వలచితిని,' అను సుధామధురాక్ష
రములు నీనోటినుండి నా చెవిని వేయవలయును. ఇదియే నా కో
రిక. ఇంతతో సంతుష్టి నొందెదను. ఊఁ! కర్ణరసాయనముగ వచి
యింపుము.

ప్ర——అమ్మా! సందేహింపకుము. ఏటి? నేను——నిన్ను——పలుక
వేమి?

కో—ఆఁ, నా కిది యేమి బలాత్కారము? సఖీ! నా కిష్టము లేని మాటలను జెప్పుచుంటివా? ఎంతయవివేకురాలగ నుంటివి? జాగ్రత్త! నే నట్టిమాట లాడుదానను గాను. అసలు నా కిష్టముగాదు.

మో—(తనలో) ఆహా! సముద్రపుఁబీఁతలలో నెన్నిజాతు లున్నవో స్త్రీలలో నన్నిప్రకృతు లున్నవి కదా! నక్కలు పీఁతలను గ్రహించిన ట్లీజాతులమారిస్వభావముఁ గలవారే స్త్రీల స్వాధీనులుగఁ జేసికొందురు. తన్నుఁ గోకిల వలచిన ట్లీకవసంతునికిఁ దెలియనే లేదు కాఁబోలు! హా! ఎంతటిబుద్ధిశాలి! "నేను నిన్ను వలచితి" నని కోకిల తనతోఁ జెప్పునా? ఎంతకాల మాశ్రయించిన సరే, ఎన్ని సేవలు జేసిన సరే యీజాతిమాత్ర మెంతసేపటికి నుహూఁహూఁ నుటయేకాని ఊఁ యనునదిమాత్రము కాదు.

ఆ. వె. మాటకఱుకుదనము ♦ మనసుమెత్తఁదనంబుఁ
గలుగుదాని బలిమిఁ ♦ గవయు నిద్ది
యిట్టి లోకువగును ♦ గుట్టుబాధను ద్రోచి
చేరఁ దేనెపట్టు ♦ చిక్కినట్లు.

వసం—ఎంత దయలేకుంటివి? ఈరెండుమాటలు పనలేవా? అనుట కిష్టతయే లేదా? నేను నీరాజ్యమును గోరితినా? నీధనమును గోరితినా? నీవు నన్నుఁ బరిణయ మాడవలయు నంటినా? ఏమియుఁ గోరలేదు. రెండుమాటలే కదా? ఆమాత్రమే పలుకలేవా?

మో—(తనలో) ఈపరమవిరాగునకు నీమహావేదాంతశిఖామణికా రెండుమాటలుమాత్ర మెందులకో? అవి తత్త్వమసివాక్యములా యేమి?

కో—ఇన్నిమాటలు పలుకుచున్న దాన నామాటలుమాత్రము పలుకలేకుందునా? వట్టిమాటలు పలుకుట నాకిష్టము లేదు.

వసం.—అంత దయఁగలదాన వైన నాయెడల వట్టిమాట లేల? ప్రియానిదర్శకము అగుమాటలే పలుకవచ్చును.

కో.—అయిన నీకట్టిమాటలతో నేమిప్రయోజనము?

వసం.—ప్రయోజన మున్నది కాదా?

కో.—అది యెట్టిదో?

వసం.—నేను జీవించియుండుటయే.

గీ. కుసుమ మొక్కటి వేఱొక్క ♦ కుసుమమునకుఁ
బరిమళం బిచ్చి తలఁపోర ♦ భ్రమము గ్రహించు
దీప మొక్కటి వేఱొక్క ♦ దీపమునకు
స్వప్రభ నొసంగి తత్కాంతి ♦ నగ్రహించు.

గీ. ఆత్మ యుండుట వేఱొక్క ♦ యాత్మకొఱకుఁ
గాని, తనకొఱకును మాత్ర ♦ గాదు కాన
నీకొఱకు మేనఁ బ్రాణము ♦ ల్నిలిపినాఁడ
నను గృతార్థుని జేయవే ♦ నలిననేత్ర!

గీ. దేహమే బద్ధమైనది; ♦ దీని కిహసు
ఖానుభవ మేదియును గల్గ ♦ దైనఁ, జింత
లేదు; మదికి శృంఖల లేవి ♦ లేవు, కాన
నీయుని బ్రాతి నద్ది ని ♦ ర్నిద్రఘటితి.

గీ. దానిమోదంబునకు నిరో ♦ ధంబు లేదు
నిన్ను వలచితి ననుచును ♦ జిన్నిముద్దు
పలుకులను జల్లఁగా నీవు ♦ లలరఁ బలుకఁ
జాలు నదియె; ముమ్మాటికిఁ ♦ జాలు నదియె;

గీ. ఏమి లేకున్న నన్నుఁ బ్రే ♦ మించు నద్ది
యొకతె కల దని సంతుష్టి ♦ నొంది తద్వి
నిశ్చలతమదృష్టినె యుందు ♦ నిశ్చలోత్త
రముఖదిక్ప్రసూచీకంట ♦ కమునుబోలె.

కో—(తనలో) [illegible]

భ్ర—[illegible]! [illegible]

మో—(తనలో)

గీ. [illegible]; [illegible] ♦ [illegible]
[illegible]! [illegible] ♦ [illegible]!
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

గీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

వస—కోకిలా! [illegible] లజ్జయైన [illegible]

భ్ర—[illegible] చెప్పుము. [illegible] (కోకిలను [illegible] చును.)

మో—(తనలో) [illegible] కోకిలా! [illegible]

భ్రి—ఏదీ? [illegible] ఊఁ!

వస—ప్రియురాలా! [illegible]

గీ. [illegible] ♦ [illegible]
వాంఛ, మొదముచే [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] బుగ్గల ♦ [illegible]
[illegible] జల్లుమనఁ బల్కు ♦ నాతి చెవిని.

భ్ర—ఏదీ? ఊఁ!

మో—(తనలో) ఆహా! ఏమివిలాసయుతముగ నున్నది!

ఆ. వె. చేటి చెవినిఁగల్గు ♦ చెంగల్వ కోకిలా
స్యమున వ్రాలె; నాకె ♦ యట్టిజనన
మున్న నిట్టులిట్టు ♦ లెన్నొముద్దులు గొని
యొసఁగియుందు నడవి ♦ యేమ్ప మాని.

భ్ర—సఖీ! నీవు నాపైఁ జేవైవకపోయినను నీనాథుని యభిప్రాయ మదికావున నీకరమును నాభుజముపై వేసికొందును.

(అట్లు చేయుచున్నది.)

వసం—అటులేని సఖి హృద్గతాభిప్రాయమునుగూడ నీచెవిని వైచుకొనవలయును.

కో—భ్రమరికా! నీకుఁ బిచ్చియూ యేమి?

మో—(తనలో) ఇట్టియస్వతంత్రుఁడైనవానిని వలచినందులకుఁ బిచ్చి నీకు? తనస్థితిగతుల నెఱుఁగక యాకాశనదీగతాంభోజపరిమళమునకు ముక్కుపుటము లుప్పరమున కుంచివేచియుండుటకుఁ బిచ్చి వసంతునకుఁగాక నను భ్రమరికకుఁ బిచ్చి యేమి?

కో—వసంతా! నీవనుమాటలు నేను నీతో బిగ్గరగఁ బలుక నా కిష్టము లేదు. వానిని నాసఖికర్ణమున నిమ్మళముగ వచింప నీకు వినఁబడవు కదా? అంటినవియే భావింపలేవా?

వసం—మహాప్రసాదము. అంటివి కదా?

కో—అనుకొంటిని—అటుమీఁద?

మో—అటుమీఁద నిం కేమున్నది? కారాగృహమం దుండియు, శయనగృహమున నీతో హంసతూలికాతల్పమం దున్నట్లు భావించుకొనును. ఒకయినుపజాలకట్టును గౌఁగిలించుకొని నిన్ను గాఢముగఁ బరిరంభమును జేసికొనినట్లు భావించును. అజ్ఞబాలుడు

కట్టెముక్కను గాళ్ల నడుమ నిడుకొని కాళ్లు విఱుగఁ బరుగెత్తుచు మహావేగ పరిధావదశ్వారోహణామితానందానుభవమున నుప్పొంగుట లేదా? ఉన్మత్తుఁడు చిల్లపెంకులను జినుఁగులగుడ్డను మూటఁగట్టుకొని తన్నాశ్రయించుటకు వచ్చిన మహాపండితు లందఱికిని బంగారునాణెములు వెదఁజల్లుచుండ వారందఱు తనత్యాగపరాయణత కుత్కంఠులై స్తోత్రములు సేయఁ దాను మోదాతిశయమున శిరఃకంపము సేయుచుండుట లేదా? ఇది గాక తనప్రక్క నున్న చిలుముగోట్టమును దనసహధర్మచారిణి యని దాని ముద్దుఁగొని మతిగలసంసారికి లేనిసరససంసారసౌఖ్యానుభూతిని సంతసించుట లేదా? ఇట్టిదే స్త్రీబ్రతుకు గూడను. భావనాసంభాషణములకు, భావనాపరిరంభములకు, భావనాభోగములకు స్త్రీప్రార్థన లేల? ఈవైన్యము లేల? ఈబాధ లేల?

వసం—తరువాత నేమో చెప్పనా?

కో—కానిమ్ము.

వసం—కొంచెమిటురమ్ము.

మో—(తనలో) ఎందులకో! వచ్చిన దనుకొనుము.

కో—ఎందులకు?

వసం—ఒక్కచిన్న సంగతిని జెప్పుటకు—

మో—(తనలో) హే! హే! ఓభావనామయా! చెప్పితిననుకొనరాదా?

గీ. సత్యమగునీజగం బంత ♦ సర్వమిథ్య
యనుచు నద్వైతమతము బో ♦ ధనము సేయు
భావన విపరీతాద్వైత ♦ భావ యగు న
సత్య మంత సత్యంబుగా ♦ సంగ్రహించు.

భ్ర—సఖీ! ఆతనిని గొంచెము సమీపింపుము.

కో—వసంతా! నే నిక్కడనే యుందును. నీవు చెప్పఁదలఁచుకొనిన దేది

యోచెప్పుము. నే నక్కడ కేల రావలయును? ఆక్కడ క్రొత్త వా రెవ్వ రున్నారు?

మో——(తనలో) నేనులేనా? నేననేకపర్యాయములు నిన్నుఁ జూచి యుండుటచేత నీవు నాకుఁ క్రొత్త కాదు. కాని నేనుమాత్రము నీ కిప్పటికిఁ గ్రొత్త. ఇఁక ముందు ప్రాఁత గావలసి యున్నది

వసం——ఎందులకుఁ బిలిచితినో యొకసారి యనుగ్రహించి యిటురమ్ము.

భ్ర——వెళ్ళు. నీమన సాతనికిఁ దెలిపితివి. ఆతనిమనసు నీ విదివఱకే గ్రహించితివి. ఇఁక నాతో నీకుఁగాని యాతనికిఁగాని పని యేము న్నది? చత్వారపుఁ గంటికి జోటిని దగిల్చినపిమ్మటఁ దగిల్చినచేతి తోఁ గంటికిఁగానిజోటికిఁగాని పని యేమున్నది.

మో——(తనలో) ఊడఁదీయునప్పుడు పని యున్నదికాదా? అప్పుడీజోటి ని నాముక్కునకుఁ దగిలింపవలదా?

కో——ఏమి భ్రమరికా! నీ కిట్లనుట తగునా?

భ్ర——ఇది తగునో తగదో నే నెఱుఁగనుగాని యాతఁడు రమ్మని పిలుచు చుండ నీ విచ్చటనే యుండుటమాత్రము తగదు.

వసం——భ్రమరికా! ఏమిమాట లాడు చుంటివి? నేను నాప్రియురాలిని రమ్మని పిలువఁగ నీవుదానిని దీసికొనిరమ్మని నాయభిప్రాయ మని నీ వెఱుఁగవా? నేను నిన్ను వదలుకొనుట కింతలో నాకుఁ గలిగిన మహావైభవ మేమి?

మో——(తనలో) ఇంతలోనే కాదు. ఎప్పటికి నింతే.

వసం——గీ. అభిమతవిహారయోగ్యు లౌ ♦ నట్టివారె
ప్రియులకొఱకుఁ దచ్చేటికా ♦ బృందమునకె
ప్రాణములనైన సర్పింప ♦ వలసి యుండ
బద్ధుఁడను నిన్ను నే నెట్లు ♦ వదలగలను?

కావున, భ్రమరికా! అలుకమాని నాకాంతను నాయెడ ననుగ్ర
హవతిఁగఁ జేసి నన్ను ధన్యుని జేయుము.

మో—(తనలో) ఈవిచిత్రచరిత్రములో భ్రమరికాకోపోపసంహార మ
నునిది యొక్కయుపాఖ్యానము.

కో—భ్రమరికా! నీకుఁగోపముతీరినదా?

భ్ర—నాకుఁ గోపము తీఱినది. నీకు సిగ్గును గొంత తీఱినది. రమ్ము,
ఆతని యొద్దకుఁ బోవుదము. (చేయిపట్టుకొని లాగును.)

మో—(తనలో) ఆఁ! భ్రమరికా! ఎంతసాహసము. ఇంతవఱకు గోకి
లావసంతుల కన్యోన్యసంభాషణాశ్రవణానందము మాత్రమేయ
నుకొంటిని. ఇప్పుడు నీవు వారి కంతకంటె నానంద మీయఁదల
చితివా?

గీ. వలపులేనిచోటనయిన ♦ లలనలకును
వలపుఁ గలిగించు జాణ లీ ♦ బోనిస లహా!
వలపుగలయెడ సంధాన ♦ పాటవప్ర
శస్తరచనకు వీరికా ♦ శ్చర్య మేమి?

భ్ర—రావేమి? (లాగుచున్నది.)

కో—(తనలో) ఈమహానుభావునియొద్దకు న న్నాకర్షించు చున్నది
భ్రమరికయే కాదు. నాప్రేమముగూడను. నే నిప్పుడేమిచేయు
దును? (ప్రకాశముగ) సఖీ! నన్ను లాగుటచేత నాకరము నొచ్చు
చున్నది. వదలుము.

భ్ర—నేను లాగుటచేత నొచ్చుట లేదు. నేను ముందునకు లాగ
నీవు వెనుకకు లాగుకొనుటచేత నొచ్చుచున్నది. నిస్సందే
హముగ, నిరంకుశముగ, ముందడుగు వైచియాతని సమీపిం
చినయెడల నీకరమా నొవ్వదు. నాకరమా నొవ్వదు. ఆతని మ
నసా నొవ్వదు రమ్ము. (లాగును.)

మో—(తనలో) నాప్రాణములు నెచ్చనుగదా!

కో—అబ్బ! నొప్పి యెత్తుచున్న దనఁగ వదలఁగూడదా?

భ—పోనీ! ఈయెడమచేతిని వదలి కుడిచేతిని గ్రహింతును.

వసం—ఏలను భ్రమరికా! నీ వామెకుడిచేయి నంటవలదు. అదినాకీ ర్షానొసఁగెడి.

గీ. బ్రహ్మహీరాంగుళీయక ♦ ప్రాంచితంబు
నవరసాలకిసాలారు ♦ ణంబుమంజు
కంకణోపేత మల్పఘు ♦ ర్మాంకమైన
దానికుడిచేయి నాపాలి ♦ ధనముగాదె.

మో—(తనలో) స్వప్న ధనము.

కో—(తనలో) ఒడ లుప్పొంగుచున్న ది. (ప్రకాశముగ) అబ్బ! వెనుక కాలిపై నేమో ప్రాఁకుచున్న ది.

(తొందరగ నెక్కుయడుగు ముందున కిడును.)

భ—వెనుకవైపునఁ గాలిని బ్రాఁకుట గాదమ్మా! ముందువైపున మీ నసును బీఁకుచున్న ది.

మో—(తనలో) ఆహా! ఈకాంత యెంతవిలాసవతి!

గీ. వెడఁదకనులు బెదరియట్టి ♦ వెనుకఁజూచు
నందడిని బైఁటజాఱఁ గాల్ ♦ తొందరగను
దులుప నందెలు మ్రోయగు ♦ బ్బలు వడంక
నటివలె శ్రవణాక్షియుగళా ♦ నంద మొసఁగు.

భ్రమరికా! నీవు దీనిని గాంతునియొద్దకుఁ బ్రోత్సాహపఱుచు చుంటివని యింతకుముందు నిన్ను దూషించితిని. నేను బొరపడి తిని. క్షమింపుము. నీవు దాని నిప్పుడు లాగుటయే నాకు క్షేమ కర మయ్యెను.

గీ. ఇట్టి యీతని జేరుట ♦ కెగయునున్న
దీని లాగుటచేతనే ♦ దీనిపడక
తొందరి యడంగెనసుమంత; ♦ దొంగగొట్టు
దాటులు గుదియచేఁ గొంత ♦ తగ్గినట్లు.

అయినను నే నెంతనిర్భాగ్యుఁడను!

గీ. కనఁబడకయుండ వీఁడు ♦ ప్కార్యచయము
నిచట నిల్చి యూపఁగ శక్తి ♦ నెనయక శ్రమ
మున గిఁశింపవలసెఁ బ్రాణ ♦ లోనరఁజేయు
కుటిలకృతుల బ్రాసెను చిత్ర ♦ గుప్తులట్లు.

వసం—కోకిలా! నేత్రపర్వముగ నొక్కయడుగు ముందునకు వైచితివి! అడుగున కొక్కప్రాణము నాకు లేచి వచ్చుచున్న ట్లున్నది.

మో—(తనలో) నా కొక్కప్రాణము గతించు చున్న ట్లు న్నది.

ప్రభ—సఖీ! నీవును, నేనును సమవయస్కుల మగుటచే నీవు చిన్నతనములో విద్దెములఁ జేయుచుండఁ జూచు వేడుక నాకు లభించకపోయెను. కాని, యాలోపము నాకు లేకుండ నీ విప్పుడు న న్నానందపెట్టుచున్నావు. ఏదీ! ఏదీ! ఇంకొక్కతప్పటడుగు ఏదీ?

కో—చాలు! చాలు! నీ వెంతగడుసుదానవు! నేను వెనుకకుఁ బోఁద లఁచినఁ బోనీయకుండ నాఁపితివి. ఆఁగియున్న నాఁగు టేల? యని ముందునకు లాగితివి. ముందునకుఁ బోవుచున్న విద్దెములఁ జేయుచుంటి, వని, యధిక్షేపించితివి. న న్నింక నేమిచేయు మంటివి? (కారాగృహము నొద్దకుఁ బోవును.)

ప్రభ—ఇందుకొఱకే నేను నిన్ను బలవంతపెట్టుటయు, నీనాథుఁడు ప్రార్థించుటయును. అయ్యో! నీపైకము నీ కిచ్చి ఋణము తీర్చుకొంటిని.

వసం—భ్రమరికా! నీవు నాకింక నెంతమహోపకృతిఁ జేయవలసి యున్నదో యెఱుఁగుదువా?

మో—(తనలో) వద్దిక్రింద భ్రమరిక నపేక్షించుచున్నాఁడా యేమి? హా! కోకిలా! నంగ నాచివై యింతవఱకుఁ దెగసాఁగి బిట్టబిగిసి యిప్పు డిట్టె బుడుగుబుడుగున నీతనిపాదములఁ బడుటకు వచ్చితివా?

ఆ. వె. మనుజుఁ డధముఁడైన ♦ ధనహీనుఁడైనఁ గు
రూపుఁడైన దుష్ట ♦ రోగుఁడైనఁ
బిఱికిపందయైన ♦ వెలఁదికి నచ్చిన
నతఁడె గుణుఁడు మరుఁడు ♦ నతఁడె వరుఁడు.

గీ. పాత్రదానంబు సేయని ♦ ప్రభుని జనులు
తిట్టుదురు; దైవమా! యీతఁ ♦ డెట్టిపాత్ర
మనుచుఁ గోకిల నిచ్చితి! ♦ కనులబడవు
కాని ని న్నేమిచేసినఁ ♦ గలదె తప్పు?.

హా! వసంతా! మహాదృష్టశాలివి గదా! నీసౌఖ్యమును నాపాపపునేత్రములతోఁ జూడవలసి వచ్చెను.

వసం—గీ. ఘనతరానంద మాకస్మి ♦ కముగ మృదుల
హృదయమును జేర నతిశోక ♦ మెనసినట్లె
చిత్తము తపించు, జడతను ♦ జెందుఁ, జంద్ర
కలితమగుకన్ను మండి నీ ♦ ర్గ్రమ్మఁగాదె?.

కావునఁగోకిలా! ఇంత సేపటినుండియు మాటలాడ లేకుంటిని. క్షమింపుము.

మో—(తనలో) ఇంత సేపటినుండి దేవులాడుచుండియు నాకస్మికమోద మేమిటో! మృదులహృదయ మని యాత్మస్తుతిఁగూడఁ జేసికొ

నుచున్నాఁడు. ఇతనిహృదయమున కాజన్మజడిమ గాని యౌవనదజడిమ గాదు.

వసం—కోకిలా! నీ కింతకాలమునకుఁగదా నాయందు దయ గలిగినది! నీ విప్పటికిఁగదా నా కత్యంతసన్నిహిత బంధువైతివి.

మో—(తనలో) ఇప్పటికి మాత్రమత్యంతసన్నిహితత్వమెచ్చటిది! ఓ కారాగృహాయసస్తంభములారా! అస్మదీయప్రాణరక్షకదేవతలారా!

గీ. నాదుప్రార్థన మీరు క ♦ ర్ణముల నిడుఁడు
మిడుతు మిడుతని పట్టిచూ ♦ పులకుమాత్ర
మంతరం బీయవలె వీరి ♦ కంతెకాని
చేయి, చేయియుఁ గలియఁగాఁ ♦ జేయకుండి.

ఓవసంతా!

గీ. ఉవిద దరిఁజేరె నని పొంగు ♦ చుంటివేమొ
ఇప్పుడేమిచేసెదవు నీ ♦ క్షింతుఁగాక
బిట్టుకౌఁగిలి కందని ♦ యట్టిదూర
మంగుళంబైన యోజనా ♦ యతముగాదె?.

భ్ర—మహానుభావా! మా చెలిని మీరుదయతోఁ బరిగ్రహింపవలయును

వసం—విపరీతముగఁ బలుకుచుంటి వేమి? నన్ను మీ చెలి దయతోఁ బరిగ్రహింపవలయు నని నాప్రార్థనము.

భ్ర—బాగుగనే పలికితివి! అయినను, ఎన్నిబింకములైన, నెన్నిపట్టుదల మాటలైన, నెన్నిగర్వోక్తులైన, నెన్నిధిక్కృతులైన, నెన్నియధిక్షేపణములైన, నెన్నినిర్లక్ష్యతలైన, గాంతలు పురుషులకు మనసీయకున్నంతవఱకె; ఇచ్చినయుత్తరక్షణముఁ దూలముకంటె లఘుతరలై, యతిదీనలై, పరివర్జితసర్వస్వాతంత్ర్యలై, సర్వథా కింకరగణమై—

మో—(తనలో) యమకింకరగణమై—

భ్ర—పాదపరాగలేశాభతలై యుండుటఁ దలఁచుగ నాచార మెయున్న దికదా?

వసం—ఎట్టికఠినోక్తులు పలికితివి! ఈమె మహారాజపుత్త్రిక. నేను దత్సామంతరాజపుత్త్రుఁడను. నే నెప్పుడీమెకు విధేయుఁడ నై యుండవలసినవాఁడనేకదా? ఆమాటయటుంచుము. ఇదేమి? పురుషుని కర్హమైనయాధిక్యమును స్త్రీ కసంబద్ధమైనసైచ్యము నారోపించితివి! సృష్టిలో స్త్రీకిఁ బురుషునకు భేదమేమున్నది? స్త్రీకంటెఁ బురుషుఁ డధికుఁ డెట్లగును?

మో—(తనలో) మాయకంటె బ్రహ్మ మధిక మైనట్లు.

వసం—గీ. సహజముగ మగవాఁడు పా ♦ షాణహృదయుఁ
డబ్జలోచనాసాహాచ ♦ ర్యమునఁ గాని
వానిహృదయము మృదులత ♦ వడయు దమృత
కరకరస్పర్శరహితాబ్జ ♦ కాంతమట్లు.

గీ. మగలమనసుల మృదురీతిఁ ♦ దగనిపనుల
నుండి మఱలించి సుగుణంబు ♦ లొడవఁ జేసి
వారి శుభదేవతలుగాఁగ ♦ వరలుచుండు
కొమ్మలను నెత్తిపైఁ బెట్టు ♦ కొనుటతగదె?

గీ. ప్రబలసత్యావనాది శుం ♦ భద్గుణాళి
కమితయశ మొందు పూర్వర ♦ సాధినాథు
లందఱును స్త్రీలమహిమచే ♦ నట్లు లైరి
చంద్రమతి గలుగనిహరి ♦ శ్చంద్రు డెంత?

గీ. మగలకీర్తియు, విత్తము, ♦ మనసు, దేహ,
మసువు, లాత్మయు, స్త్రీలనై ♦ యలరుచుండు.

నాకి నీ [illegible] లసలాయునో? ♦ [illegible] నేఁ
వలచు నాఁడో? సౌన్దర్య [illegible] ♦ వలయు [illegible].

మా.—(తనలో) [illegible]! [illegible] వస్త్ర [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible]!

గీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible].

వసం.—[illegible] —

గీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible].

గీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] చెప్ప [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible].

కోకిలా! నేనట్టి [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible],

గీ. ఉద్యానములకుఁ బుదమిచ్చి ♦ యున్న [illegible]
నుండఁ జేమ, నాదైన నీ ♦ [illegible] నాకు
సౌఖ్యమిడదు; భువి సలరించు ♦ [illegible]
కళకుఁ గళనిచ్చు దినమణి ♦ కాంతిఁబోలె.

మా.—(తనలో)

గీ. [illegible] పలు [illegible]
[illegible] జాగ్రత
[illegible]
[illegible]

కో—[illegible] ! [illegible] కోప్పగా?
[illegible] ! [illegible] ప్రకాశమెంత! [illegible]
[illegible] ? [illegible]
[illegible]
[illegible] !

([illegible])

[illegible] ! [illegible] కోకిలా
[illegible] లాగి [illegible]
[illegible] !
[illegible] !

గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ♦ జూను [illegible].

[illegible] ! [illegible] ! [illegible] మను.
[illegible] జూడవలె
[illegible] ! [illegible] . కోకిలా!

గీ. [illegible]
మోదన భూమోదయమును ను ♦ పొంగు [illegible]
విూదు చేతులే కమగూడి ♦ నాదు గొంతు
నొక్కినట్లుండ నుక్కిరి ♦ బిక్కిరగుదు.

వసం—కోకిలా! నావంటి మందభాగ్యుని గోరుటచే నీహస్తమున కింత వలఱుఁగారాప్రవేశ యోగము తటస్థించెను.

కో.—(తనలో) ఇప్పటి కలఱు నా దేహమున ధన్యమైన భాగ మదియే.

వసం—క్రూరమ్ములైన యీ ద్వారయసస్తంభముల నిరోధమున నీ చెక్కుల ముద్దుఁ గొనఁజాలను. ఈచేతినే చుంబింతును. క్షమింపుము. (అట్లు చేయును.)

మో.—(తనలో) హా! అదృష్టదేవతా! ఎంత విపరీత చర్యఁ గలదానవు!

వసం—మంగళరేఖాంకలితమైన నీ పాణిపుండరీకమును గ్రహించుటకు నే నెంత తగని వాఁడనయ్యు సఘటనాఘటన చతురుఁడైన పరమాత్ముని యాజ్ఞ యిట్టులున్నది. ఇదియే పాణిగ్రహణ మంగళ మహోత్సవము. (చేతిని హృదయమున నుంచుకొని)

గీ. హృదయమ! శమించు మీపు వ ♦ రించుదాని
పాణిచే హాయిగా స్పృశిం ♦ పంగఁబడితి!
ఏదిలభియింపరాదని ♦ యెంచినావొ
యదియె నీ పాలిదైవమై ♦ యొదవు కొనియె.

కో.—(తనలో) ఆనందముచే పరవశత నొందుచుంటిని.

భ్ర.—కోకిలా! మీయిద్దఱి సమాగమము నాకు సంతోష మిచ్చుటకు మాఱుగ దుఃఖ మొసఁగుచున్నది.

మో.—(తనలో) భ్రమరికా! వీరి యనుబంధమింతమట్టున కైన నేలవచ్చినదని నే నేడ్చుచున్నాను. ఇంతకంటెను హెచ్చుట కవకాశము లేకపోయె నని నీ వేడ్చుచున్నావా?

వసం—వెఱ్ఱిదానా నా దైవాభిసంధి యిప్పటికింతయే. ఎక్కడ కక్కడకే సంతోషింపవలయును. ఈమాత్రమైన లభించునని నే ననుకొంటినా?

మో.—(తనలో) కాకేమి? దొంగకు దొరకి నంతతోడనే తృప్తి.

భ్ర—మీ రిద్దఱు వేఱు వేఱుగ—

వసం—మీరు—ఇద్దఱు—వేఱు—అని చెప్పకుము.

గీ. ఏ మొకటియై యీ యున్కిచే నిద్దఱముగఁ
దోచుచున్నార మట్టిపోఁ ద్రోయవస్తు
వొక్కటియె; ద్వంద్వవిభ్రాంతి నెసఁగుమాయ
మాయమైన నున్నదొక బ్రహ్మంబు గాదె?.

మో—(తనలో) హాహా! ఎన్నిరసములు! శృంగారములో వేదాంతము!
అమితాశలో సంతుష్టి! స్త్రీవాంఛలో నింద్రియనిగ్రహము!

కో—వసంతా!

భ్ర—అహ్హా! ఇఁక 'నాథా' యని పిలువవచ్చును.

కో—ఈకారాబంధవిముక్తి నీకెట్లు గలుగునని యున్నది.

వసం—దైవసాహాయ్యముచేత—

కో—నాకొక్క యాలోచనము తోఁచినది. చెప్పనా?

వసం—అభ్యంతర మేమి?

మో—(తనలో) అ దేదియో సావధానముగ వినవలయును.

కో—రాజార్భకుఁడవు నుదారగుణుఁడవు నగు నీకీ బంధము తగదని నీబంధవిమోచనమునకై నే నిదివఱకే యాలోచించితిని. ఒక త్రాటినిచ్చెనఁ జేయించి యుంచితిని. అది యొకకొనను దక్షిణపుదిశనున్న గవాక్షమునకుఁ గట్టి రెండవది యీ నీపవృక్షశాఖకుఁ గట్టవలయును. దాని మీఁదుగ నీ వవలీలగ వెలుపలికి రావచ్చును. దానిని రేపు నీకుఁ బంపెదను. దాని రెండవ కొనను జెట్టునకు నేను గట్టింతును.

వసం—కోకిలా! నే నొక్కఁడనే పోవలసినదా?

కో—బంధవిముక్తి నీకుఁగాక నా కేమి?

శాం——[illegible] నా [illegible] కూడినా? [illegible] నాకు [illegible] వలదు. నీవు కూడ నాతో [illegible] [illegible] కలిసి [illegible]. [illegible] [illegible]! [illegible]? [illegible]? [illegible]! నీవు [illegible] [illegible]?

ప్ర——[illegible]. [illegible]. [illegible] [illegible].

మో——(తనలో) [illegible]. కోకిలా! [illegible] [illegible] [illegible].

శాం——[illegible]? కోకిలా! [illegible]?

కో——[illegible]! [illegible]?

శాం——[illegible]

సీ. కాంత! నీత [illegible] ◆ గర్భస్థ
బంధ సం[illegible] మింక నీ ◆ వలన [illegible]
బడయుఁ [illegible] ◆ బంధ బాధ
జ్ఞాన[illegible] ◆ నైన [illegible].

మో——(తనలో) ఎవని కర్మము వలనఁ గలిగిన జ్ఞానము వాని బాధ మోహమునకుఁ గారణమై యుండఁగ నిట్లు లనుచున్నాఁడే మి? తనకు నెతినికి భేదము లేని యద్వైతము గదా ?

ప్ర——అమ్మా! ఏ కనుచూపయావన సంపన్నుఁడగు పతి లభించెను; గ

నుకే నీ పతిని రాజ్యభ్రష్టునిగఁ జేయుచున్నావు. నా కేముక్కద
[illegible]?

మో—(తనలో) [illegible] నా [illegible]
[illegible] పత్రినా? [illegible]

కౌ—[illegible]! [illegible] వదలి [illegible]?

వ—నీ [illegible] మాటలు [illegible]?

కౌ—[illegible]! నాథా! [illegible]
[illegible] నీ [illegible]
[illegible] భగవంతుఁడా! [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] నాకప్పగించవా?

వసం—[illegible], [illegible] నాకు [illegible] కాదా?

మో—(తనలో) [illegible] మాటలు [illegible] మున్నారు.

కౌ—నీ [illegible] నిన్ను [illegible]
నో [illegible] నిన్ను నీ [illegible] తీసుకొని [illegible]
లో [illegible] లేదు.

వసం—[illegible] సమాచరింపుము.

కౌ—సరే నేను పోవుచున్నాను.

వసం—[illegible]? తిరిగి నీ దర్శన [illegible]?

కౌ—ఎల్లుండి రాత్రి.

మో—(తనలో) కాదు. పునర్జన్మమున నేమో!

వసం—నీ చేతి నొకసారి [illegible] దుఃఖమునఁ [illegible]

నుండి తపించిన నా కన్నులకు కస్తూరికాంజన మగునట్టి నీ చేతిని గనుల కద్దుకొందును. (అట్లు చేయును.)

కో — నేను బోయెదను. ఎల్లుండి రాత్రి—

వసం — మఱల నేమో యని తిరిగి చెప్పుచుంటివా? ఇదివఱకు జరిగిన సంవత్సరము లెంతదీర్ఘములో యంతకంటె నీపరిమితి దీర్ఘతరము గనుండునుగదా? ఈరాత్రి — ఱేపు — ఱేపురాత్రి — ఎల్లుండి — ఎల్లుండిరాత్రి — అబ్బ!

మో — (తనలో) ఇదివఱ కస్మితశాంతము నోర్పును గనఁబఱచిన యీతఁ డిప్పుడు సంభ్రమపడుచున్నాఁడేమి?

కో — ఇదిగో! వెళ్లుచున్నాను. ఇదివఱకే యాలస్యమైనది. నీవుకూడ రా! (భ్రమరిక, కోకిలనిష్క్రమింతురు.)

వసం — హా! ఇఁక నాకన్నులకుఁ జీకటియే; పోయి శయనింతును.

(నిష్క్రమించును.)

మో — ఆకడిమిచెట్టు తొఱ్ఱలో డాఁగి యెల్లుండిరాత్రి కోకిల వచ్చి వెంటనే యామెను గ్రహించుకొని పోదును. కాని నేను వలచినది — కాదు. నన్ను వలచినది బుద్ధిమతి యను నొక కన్యగలదు. దానిని వదలిపెట్టిపోయెదను. వదలిపెట్టనేల? నేను గోకిలను గ్రహించి వెడలిన తరువాత నా త్రాటి నిచ్చెనను గదుపుమని దానితోఁ జెప్పెదను. దానినిఁ జూచి చీకటిచాటునఁ గోకిలయనుకొని వసంతుఁడు దానితోఁ బోవును. ఇంకను మఱికొన్ని యావశ్యకములైన సంగతులను బుద్ధిమతితోఁ చెప్పవలయును.

గీ. తనదు విద్య నొకనికిచ్చి తాగ్రహింప

[illegible]

వనిత నతని కిచ్చి యతని ♦ వనిత నేను
పరససమ్మోదసరణిని ♦ సంగ్రహింతు.

ఈరీతిగా నాకుఁ బ్రియార్జనమే కాక పీడావిసర్జనము కూడఁ గాఁగలదు. కోకిల కనన్యాసక్తుఁడైన వసంతునిపైఁ బ్రేమము. నాకుఁ గోకిలపై ననురాగము. నన్నుఁ గోకిల యెఱుఁగదు. బుద్ధిమతికి నాపై ననురాగము. నాకు దానిపై నుదాసీనత. ఆహా! దైవదుర్విపాకదార్ఢ్యము! కాని యేమగునో చూచెదము. ఆలస్యమైనది. పోవలయును. ఇదివఱకుఁ గోకిలావసంతసంబంధమైనది. ఇఁక ముందుఁ గోకిలామోహనసంబంధము గావలసియున్నది.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

కోకిల

ద్వితీయాంకము.

[ప్రదేశము—అరణ్యము.]

[ప్రవేశము—కోకిలామోహనులు.]

కో—ఇది నీకుఁ దగదు.

మో—నీవు తగినపనిఁ జేసినపుడుగదా నీవు నన్నధిక్షేపించవలసినది!

కో—నేను దగనిపని నేమి యొనర్చితిని?

మో—అంతఃపురములలో నుండఁదగినమహారాజపుత్త్రికవైననీ వీమహారణ్యమున కేల వచ్చితివి?

కో—నీవు తీసికొని వచ్చుటచేత.

మో—అసత్య మాడుచున్నావు. నేను నిన్ను రమ్మంటినా?

కో—రమ్మంటివని నేనుమాత్ర మంటినా? నీవు నన్నుఁ దీసికొనిరా లేదా?

మో—నేను నిన్నుఁ దీసికొని వచ్చితినా? ఈచేయిపట్టుకొని, ఈచేల చెఱఁగు గ్రహించి ‘రా,’ యని తీసికొని వచ్చితినా? తెల్లవాఱులోపల మనప్రయాణములో నొక్క-మాటయైన నాడితినా? న న్నేల నిందింతువు?

కో—నీవు మోసకాఁడవై మాట లాడకుండ నాముందేల నడచుచు దారిఁ జూపవలయును?

మో—నీవు వెనుక వచ్చుచుంటివికాన నేను ముందు నడచుచుంటిని. నీకు దారి తెలియదని నేను జూపితిని. ఇది నాదోషమా? కాని, నీవు నావెనుక నేల వచ్చితివి?

కో—నీవు మంచివాఁడ వనుకొని—

మో—అనఁగ?

కో—నా కిష్టమైనవాఁడ వనుకొని—

మో—ఇష్టుఁడైనవాని ననుసరించుట నీ కెట్టు లుచితమో నా కిష్టమైన నిన్నాశ్రయించుట నాకట్టు లుచితముకాదా?

కో—నీకు నాపై నిష్ఠతయుండునేమో కాని నీపై నాకు మనసు లే దని నీ వెఱుఁగవా?

మో—నీస్వభావము నే నెఱుఁగనా? ఉన్న నున్నదని చెప్పుదువా?

గీ. అందువారికాదనుట కౌ ♦ ననుచు వలద
నుటకు వలయు ననుచుఁ బొమ్మ ♦ నుటకు రమ్మ
టంచు నూహూహ్వానుట. కూఁ యు ♦ టంచు నర్థ
మని యెఱుఁగనె? స్త్రీమర్మజ్ఞుఁ ♦ డైన నేను.

కో—ఎందుల కట్టులు బహుమానించుకొందువు? నేను త్రికరణశుద్ధిగఁ జెప్పుచున్నాను. ఈసూర్యనారాయణమూర్తి తోడు; నాయనురాగము నీపై లేదు.

మో—ఇది న్యాయమా?

కో—కాకేమి?

మో—ఒకఁ డొకనికి ధన మిచ్చినాఁడు. వినుచున్నావా; ధనగ్రాహి యగువాఁడు ధనదాతకుఁ దిరిగి ధన మీయ వక్కఱలేదా? మాటలాడవేమి?

కో—అయిన నేమి?

మో—నాయనురాగము నీ కిచ్చితిని గాదా?

కో—నే నిమ్మంటినా?

మో—లేదులే. ఇచ్చితిని గాదా? తిరిగి నీయనురాగము నా కీయ వక్కఱలేదా?

కో—నేఁ గోరకుండ నీవిచ్చినయనురాగ మిదిగో! గిరగిరఁ ద్రిప్పి నీమొగమున వైచుచున్నాను. పో! మోసకాఁడా! నీదారిని నీవు పో! హా! దైవమా! నాగతి యిట్లు చేసితివా?

మో—అదే మంచిది. ఆతలఁపే సర్వోత్కృష్ట మైనది. నీవు వసంతునితోఁ బోవుటకుఁ యత్నింప నది భగవంతుని కంగీకారము గాక నిన్ను నాతో నిటకుఁ బంపినాఁడు. నాయిచ్ఛయు దైవేచ్ఛయు నేకీభవింప నీవు నేను నేల యేకీభవింపరాదు?

కో—మూర్ఖుఁడా! వసంతుని సహధర్మచారిణినైన నన్నిట్టిమాట లాడఁదగునా?

మో—హా! హా! పరదార వని సందేహింపు మంటివా? ఏమి! అతని సహధర్మచారిణివా? అబ్బ! నిన్నరాత్రి రెండుయామములవఱకు, గారాబద్ధుఁ డైనవానికి ధర్మదార వెట్లయితివి?

కో—ఎటులా? పాణిగ్రహణముచేత.

మో—నీకు నతనికిఁ బాణిగ్రహణమా? నీచేతిని భ్రమరిక యెన్నిమాఱులు గ్రహింపలేదు. దానికి నీవు భార్య వైతివా? పద్మభ్రాంతిని నీచేతిపై భ్రమరము వ్రాలిన నదినీకు భర్త యగునా? అటులే—

కో—అటులే యెటులు?

మో—నీచుఁడైన వసంతుఁడు—

కో—రాజబాలకుఁడు నీచుఁ డెట్లగును?

మో—కారాబద్ధుఁడు కాఁడా?

కో—అయిన నేమి? ఆతనిదోషమున నతఁడు బద్ధుఁ డయ్యెనా?

మో—ఆతఁడు నిర్దోషుఁ డైయుండవచ్చును.

కో—ఉండవచ్చు నన్నసందేహ మేమి? ఆతఁడు నిశ్చయముగ నిర్దోషుఁడు. సర్వవిద్యాపారంగతుఁ డగురాజార్భకుఁడు. నేనుఁ బరి

శుద్ధనైనకన్యను; రాజపుత్రికను. నీకు నతనికిఁ బాణిగ్రహ ణమా,? యని యధిక్షేపించితివే? ఇందున దప్పేమియున్నది?

మో——గీ. అతఁడు నీవు నిర్దోషు లై ♦ యులరవచ్చుఁ
గాని మీకలయిక దోష ♦ కలితమె యగు
నపరిమళసారజనకనీ ♦ రానిలములు
గలసి దుర్గంధివస్తువు ♦ గాఁగఁ గావె?.

కాని కోకిలా! మీసమాగమము దోష మని నీకుఁ దోఁచకుం డినయెడల నర్ధరాత్రమున నేమి? పుష్పవనముల విహారము లేమి? తస్కరసంభాషణము లేమి? జాలకట్లలమధ్యమునుండి పాణిగ్రహణము లేమి? రజ్జునిశ్రేణికాబంధము లేమి? పగలు లేదా? కార్తాంతికు లగు బ్రాహ్మణులు లేరా? సామ్రాజ్యధు రంధరు లగువరులు లేరా? నివాసమున కంతఃపురము లేదా? నిన్నొకని కిచ్చుటకు నీతండ్రి లేఁడా? మంగళవాద్యములు లే వా? దీపావళీశోభ లేదా? మహదాశీర్వచనములు లేవా? జీ బు రని భయంకర మగుచీఁకటిలో గ్రుడ్లగూబలు తొట్లలలోఁ గూయఁ, జీకురువాళ్ళ చెవులుపగుల రొదఁ బెట్ట, మీరు కిచ కిచ లాడుచు నినుపకణికెలగుండఁ జుంబనములా? ఇది తప్పు ని నీ వెఱుఁగ వేమి? ఎంతముద్దరాలవు!! మహానన్నిపాతరోగికి న డుమ నడుమ తెలివి వచ్చిన ట్లప్పుడప్పుడు వెలుతురు నిచ్చుమిడుఁ గురుఁబురుగులగుంపు సాహాయ్యమున మీవిచిత్రచరిత్ర మంత యు నేను నాలుగుదినములక్రిందటఁ గనిపెట్టలేదా?

కో——హా! వక్రహృదయా! దొంగతనమున నాయుపవనముఁ జేరి, మే మాడుకొనినమాటలను దొంగతనమున విని, మాసంకేతస్థలము న దొంగతనమునఁ బొంచి యుండి నేను నాప్రాణనాథునికొఱ కుఁ రాఁగా దొంగవేసమున నన్ను మోసపుచ్చి దొంగలలో న

గ్రగణ్యుఁడైన దొంగవై యుండియు నేను దొంగ నని దూషించుచుంటివా? నీవింతతప్పుఁ జేసియు నేఁ దప్పుఁ జేసితి నని నన్ను నిందించుచుంటివా?

మో—పోనిమ్ము. నీదియుఁ దప్పే. నాదియుఁ దప్పే. నీదియుఁ దొంగతనమే నాదియు దొంగతనమే. నేను నిన్ను నిందింపవలదు. నీవు నన్ను దూషింపవలదు.

ఆ. వె. నీదు దొంగతనము ♦ నీ తప్పు, దోషంబు,
నేను జేయువాని ♦ నెనసియుండగా;
నట్టితప్పుఁ జేసి ♦ నట్టివారము మన
మేల కూడి శాంతి ♦ నెనయరాదు?

కో—హా, ద్రోహీ! నాకొంప నిట్లు తీసితివా?

మో—కొంపఁ దీయలేదే? అసత్య మాడుచున్నావు. నిన్నొక్క యింటి దానిఁ జేసి నీకొంప నిలువఁబెట్టి నీభృత్యుఁడనై నీపన్నిదని నేనుండి—

కో—ఇఁకఁ జాలింపుము. హా! ఎంతపాపమునకొడిఁగట్టితివి? భార్యాభర్తలనెడఁబాపితివి కదా!

మో—నే నిక్కడ, నీ వక్కడ నుండఁగ నెడఁబా టేమున్నది? ఈమాత్రపుదూరమే నీ కెడఁబాటుగఁ దోఁచునంతటియనుగ్రహము నీకు నాపై నుండ నిదిగో! సమీపించుచుంటిని.

కో—ఏమి యసందర్భప్రలాపములు! నీకు భార్య యెవతె!

మో—ఏమీ! నిన్ను నీవే యెఱుఁగవా?

కో—ఓ యున్మత్తుఁడా! నీకునేను భార్య నగుదునా?

మో—నాప్రార్థన మందులకే కద! నేను వల దందునా?

కో—నోటికి వచ్చిన ట్లేల వదరెదవు? నేను నీకు భార్య నగుదునను వాఞ్ఛయాస నీ కెప్పటికైన నున్నదా?

మో.—ఎప్పటికో యన నేల? దైవానుగ్రహ మున్న యెడల నిప్పుడు కాఁగూడదా! నీదయ యున్న యెడల నిప్పుడు కాఁగూడదా! నాయదృష్ట మున్నఁ గాఁగూడదా! అది గాక నీవు నా కిదివఱకే భార్య వైతివి.

కో.—ఛీ! ఛీ! అదెట్లు?

మో.—కృష్ణునకు రుక్మిణి భార్య యైనట్లు.

కో.—రాక్షసవివాహముచేతనా?

మో.—కాకేమి?

కో.—ఇది రాక్షసకృత్యమే కాని యిందు రాక్షసవివాహ మేమున్నది? రుక్మిణీకృష్ణుల కన్యోన్యానురాగము కలదు. తన్ను రాక్షసవివాహమున గ్రహింపు మని రుక్మిణి శ్రీకృష్ణునికి సందేశముఁ గూడఁ బంపెను. అందుచేతఁ గృష్ణుఁడట్లు చేసెను. ఇక్కడ నీ రాక్షసకార్య మెట్లున్నదో చూడుఁడు. నీపై నా కనురాగము లేదు. నన్నుఁ దీసికొని పొమ్మని నానాథుఁ డైనవసంతునికి నేను సందేశముఁ బంపితిని. అది నీవు దొంగతనమున విని నానాథుఁ డుండఁదగినస్థలమున నిలిచి నీవే నానాథుఁడ వని—

మో.—సెబాస్! కర్ణములు పవిత్రము లైనవి. ఏమంటివి? నీవే నానాథుఁడ వని—

కో.—నేను భ్రమించునట్లు—

మో.—భ్రమించునట్లు కాదు. రమించునట్లు—

కో.—నటించి—

మో.—నటించుట యేమి? మనఃపూర్వకగంభీరానురాగమునకు నటన మేమి? కావున, 'నీవే నానాథుఁడ వని భ్రమించునట్లు నటించి,' యని పలుకుట న్యాయమా? నీవే నానాథుఁడవై యనుసుధామధురాలాపముల వచియింపవలయును.

కో—పరమనీచుఁడ నైననీ వెక్కడ! అత్యున్నతాంతఃకరణపవిత్రుఁడగు వసంతుఁ డెక్కడ! వానాథుం డైనవసంతుఁడుగ నీవు కాఁగ లవా?

మో—అగుట కేమి? అసాధ్యమా! నీనాథుఁ డుదారహృదయుఁడే కానిమ్ము. నేను నీచుఁడనే కానిమ్ము. అయినను,

గీ. చల్లచల్లఁగ దరిఁ జేరి ♦ చాన నీదు
వరునిస్థానంబు నెప్పుడు నేఁ ♦ బడసినాను
భర్త నపుడె నీ కైతిని; ♦ బంటు ప్రాఁకి
మంత్రిగదిలోని కేగి తా ♦ మంత్రి గాఁడె?.

కో—ఓయవివేకీ! మంత్రి కాఁగలఁడు కాని, రాజు కాఁగలఁడా? పరసతి నిట్లు పరాభవింపవచ్చునా?

మో—నీ కింకఁ బతియే లేనప్పుడు నీవు పరసతి వెట్లగుదువు? నాకు స్వసతియే లేనప్పుడు నీవు పరసతి వెట్లగుదువు? నేను వరుఁడను. నీవు కన్యవు. నిన్నుఁ బరాభవము సేయుటకునే రా లేదు. పరీరంభమును జేసికొనుటకు—పరాభవించుటకు రా లేదు. అనుభవించుటకు—వింటివా?

(మీఁదిమీఁదికి రాఁగఁ గోకిల దూరముగఁ బోవును.)

కో—ఆఁ! ఆఁ! దూరముగఁ బొమ్ము.

మో—(తనలో)

గీ. పైఁట బిగియించుకొని పాణి ♦ పంకజముల
కత్తెఱను కుచాభోగంబుఁ ♦ గప్పి, కాంచి
గల్లుమన వెన్క కడు గిడు ♦ కాంతవిభ్ర
మమును గన దానిపైఁ బడ ♦ మనసు పుట్టు.

(ప్రకాశముగా) కోకిలా! ప్రాణప్రియా! దూరముగ నన్నుఁ బొమ్మంటివి. కాని, నీవే పోవుచుంటి వేమి?

కో—నీవు పోక పోయిన నేనైనఁ బోవలదా?

మో—ఇది న్యాయమేనా?

కో—సందేహ మేమి?

మో—సరే. కోకిలా! నీవు నన్నుఁ గాఁగిలించుకొనుము.

కో—వంశనాశన మగుమాటలు నాడకుము.

మో—వంశనాశన మగుమాటలు కావు. వంశవృద్ధియగుచేష్టలు. నీవు నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనకపోయిన, నేనైన నిన్నుఁ గాఁగిలించుకొనవలదా? (ముందునకుఁ బోవును.)

కో—ఆఁ! ఆఁ! బాలిశాధమా! ఇది యేమి?

మో—ఇది నీవు చెప్పినరీతియే కద! నీవు చేయనిపనిని నేను చేయవలయును గాదా? అయిన నేమి? ఇది నీవు చేసినట్లే.

గీ. అస్మదోష్ఠముద్రను నీదు ♦ నధరపుటము
నందు నేఁ, యని నే నంటించు ♦ నట్టివెుద్దు
నీదె కాదే? మత్సరిరంభ ♦ నిబిడగాఢ
తామహాత్మ్యము నీదె కా ♦ దా? మృగాక్షి!.

(తనలో) ఆహా!

గీ. పసిమితళతళ లొలికెడు ♦ వనితవదన
మందు మృదులారుణచ్ఛవి ♦ వ్యక్తి మయ్యె;
స్వర్ణముకుర నిరమందునఁ ♦ బ్రతిఫలించు
తరుణరవికాంతి మంజిమను ♦ జరిని బోలె.

ఇట్టిరక్తి నాపై ననురక్తివలనఁ గలిగియుండునా? లేక కోపమువలనఁ గలిగియుండునా?

గీ. సత్రపాంగికృతికిఁ, గోప ♦ జనితమగుటి
రస్కృతికి నేకలాంఛన ♦ రాజి గలుగు
వరుని కేశత్పరిత్యు దా ♦ ష్కరము నైద్య
సకును మృతనాడియును, శోష ♦ నాడిఁ బోలె.

కో—ఓమందుఁడా! నీకుఁ బ్రపంచమునఁ గన్యకలే లేకపోయిరా? విలాసినులే లేకపోయిరా! ఇదియేమి పాపము! వసంతుని కర్ధాంగినైన నన్ను నీవిట్లువరించుట న్యాయమా?

మో—(తనలో)

గీ. అచ్ఛమగునీశ్వరకు లోఁగ ♦ నట్టిత్రాఁచు,
పైసకును బడికాపులు ♦ వడనిబంటు,
సతికి లోఁగనిమగవాఁడు, ♦ స్తుతికిమఖ్య
గానియోఁడుది యిఁకే ముందు ♦ గలుగవలయు.

కావున, నీమెను గొంచెము స్తోత్ర మొనరింతును. (ప్రకాశముగా) కోకిలా! ప్రపంచమున నీకు విలాసినులే లేక పోయిరా!, అనియంటివి. అత్యంతలావణ్యవతి యగునీ కిట్టియసాధ్యత్వమతితమైనయౌచిత్యమును సూచించుచున్నది కదా?

గీ. ధనము గలచోటఁ ద్యాగంబు ♦ తఱచు సున్న;
శౌర్య ముండుచోట వివేక ♦ సరణి మిథ్య;
విద్య గలచోట నిలువదు ♦ వినయ మట్లె
గర్వశూన్యత చక్కని కాంత కరుదు.

ఆ. వె. సుమము లెన్నొ కలవు ♦ సుమములలోఁ జాల
నందమైనది యరు ♦ దందులోన
సరససురభిళములు ♦ మఱి మృగ్యములుగదా!
యటులె నీ ప్ర కాంక్ష ♦ లందు భువిని.

కో—ఇఁకఁజాలింపుము. నాసహానసౌందర్యాదులునీవుస్తుతిసేయవలదు.

మో—ఉన్నది యున్నట్లే చెప్పఁజాలనే! ఇఁక స్తుతి నెట్లు చేయఁగలను? సృష్టిమహావైచిత్ర్యము వలనఁ గలిగినయీసర్వసంపూర్ణసమిద్ధగుణసమన్వితావయవస్ఫురణమునకు వేఱ స్తుతి కావలయునా! స్తుతి సాధ్య మగునా?

గీ. ఒక్క మాదిరియా పాట ♦ కోహో హో హెూహాలు,
తలల నూఁపుటలు, సకిలిం ♦ పులు, సెబాసు
లెక్కు వగు; మంచిపాటకుఁ ♦ గిక్కు రనక
కదల కొాడ తెలుంగక యుండు ♦ గతియె కాదె?

గీ. మనసు రక్తిచే నిండ ర ♦ సన గదలదు
ప్రమిద నూనెచే నిండ దీ ♦ పంబుఁ బోలె
మన సటులు నిండకున్న ర ♦ సన గదలును
గడుపు నిండని కుక్కతోఁ ♦ గవలె మిగుల.

అదిగాక,

గీ. పూర్ణచంద్రుని మఱియింత ♦ పొంకముగను
వ్రతువగఁ జేయఁ దర మౌనె? ♦ పక్వబింబ
మునకు మృదులత మఱియింత ♦ ముదురుకాని
నొదవఁజేయుట వెట్టి కా ♦ దో? మృగాక్షి!.

ఇన్ని మాట లేల? కోకిలా! నేను నిన్ను సంపూర్ణముగ వలచి తిని. నీవు నన్నుఁ బరిగ్రహింపక తప్పదు.

కో—ఏ మంత మీఁదిమీఁదికి వచ్చెదవు? జాగ్రత్త!

మో—జాగ్రత్త యనెద వేల? శపింతువా యేమి? (నవ్వును.)

కో—నా కట్టిశక్తి యుండినయెడల నిన్నీసరికి రూపుమాపకుందునా?

మో—నీకుఁ బాతివ్రత్యధర్మము తక్కువగుటవలననే నీ కట్టిశక్తి చాలదు.

కో—అనఁగ?

మో—ఒకపతి పేరున కుండినను నీవు రెండవపతిని గ్రహింపవచ్చును.

కో—హా! వసంతా! నిన్ను నమ్ముకొనినన్నా కెట్టిగతి తటస్థించెను?

మో—ఎట్టిగతి తటస్థించెను గాదు! ఎట్టిపతి తటస్థించె ననుము! ఓసి వె ఱ్ఱిదానా! ఆతఁడు క్షత్రియుఁడు; నేనును క్షత్రియుఁడను. ఆతఁ

ము వసంతుఁడు. నేను మోహనుఁడను. నీవు వలచినది పేరు కాదుకదా! అయినను నీసంతుష్టికొఱకు నాపేరును విసర్జించి వసంతుఁ డను నామమును ధరించితిని. స్వచ్ఛమైనయనురాగము గలనీ వాతని తుచ్ఛమై క్షణభంగురమైనశరీరమును వరించియుం డవుకదా? ఇఁక దేనిని వరించియుందువు? నిత్యమైనయాత్మయా త్మనేకదా! అట్టిచో నాత్మ స్వరూపమునకు భేద మేమున్నది? ఆతఁడైన నేమి? నేనైన నేమి?

కో— ఓపాపాత్ముఁడా! నీకుఁ దల్లికిని భార్యకును భేదమే లేదా? సోదరికి నిల్లాలికి భేదమే లేదా? ఓయసందర్భప్రలాపా! తుచ్ఛమై, హేయమైన శరీరసౌఖ్యమునకే కాదయెడల నీవింతవాంఛాసంభ్రమముడవై మీఁదిమీఁది కేల వచ్చెదవు?

మో— నీవనుమాట నేల కాదనవలయును? నాది స్వచ్ఛమైన యనురాగము కాదు. తుచ్ఛమైనకామము.

గీ. మనసుచేఁ జూచు రాగము ♦ కనులచేతఁ
జూచుఁ గామ మాలస్య మో ♦ ర్చుకొను నద్ది;
యోర్చుకొన దిది; మృదులమా ♦ నుష్ణముగల
దది; బుసబుస పొంగి పొగగ ♦ లదియిదిగద!.

గీ. ఆశను భుజించునది; లల ♦ నాస్థిమాంస
భోజ యిది; రాత్రి నిశ్చల ♦ తేజముగల
దది; పగలు రాత్రి మండెడు ♦ నిది; భిడియము
గౌరవముగల దద్ది; త ♦ ద్దూర మిద్ది.

గీ. ఆపదలనైనఁ జల్లాఱ ♦ నట్టి తేజ
మద్ది; వర్షార్ద్రఖద్యోత ♦ జ్యోత్స్నఁ బోలె
నాపదలు రాఁగఁ జుంయిమం ♦ చాఱు నిద్ది;
మబ్బుపైఁబడఁ బ్రాఁటాకు ♦ మంటఁ బోలె.

కో—హా! దైవమా! ఇట్టిసిగ్గుమాలినదోషస్వభావుఁడు నీసృష్టిలోని వాఁడేనా?

మో—కోకిలా! కామమార్గము దైవానుగ్రహప్రతిరోధక మైనది కాదు.

ఆ. వె. శాంతి నెనయుకొలఁది ♦ సంవత్సరంబులు
జరుగుకొలఁది రాగ ♦ సరణి హెచ్చుఁ
గాన రాగయుతుఁడు ♦ జ్ఞానదూరుం డగుచు
నధముగతిని బ్రాఁకు ♦ లాడు నెపుడు.

ఆ. వె. పడుచుఁదనము జారి ♦ వాంఛ లన్నియుఁ దీఱి
యంగపటిమ తగ్గి ♦ నప్పు డైనఁ
గామసరణి నీఱు ♦ గాక మానదుగానఁ
గామి జ్ఞానమోక్ష ♦ గామియగును.

కావున నైహికాముష్మికాధికారమున నేను వసంతునికంటె నధికుఁడను! నా కందులకుఁ దోడ్పడినసీకుఁ బుణ్యమే కానిపాప ము లేదు. నేను మదనబాధాపరితప్తుఁడ నై యుంటిని. త్వరపడుము.

కో—మూఢుఁడా! నీవు నన్నిచ్చటికిఁ దీసికొని వచ్చినందువలన వసంతుఁ డెంతవిచారించుచున్నాఁడో! నీవు కామించినదానిని మఱి యెవ్వఁడైన నిట్లు చేసినచో నీ కెంతబాధ యుండునో యాలోచింపుకొన లేవా?

మో—ఆవిషయమున నా కెంతమాత్రమును బాధ లేదు. నేను వలచిన దొకకన్యగలదు.

కో—పరస్త్రీప్రాయుఁడ వైననీకు వలపుగూడనా?

మో—కాదు. నన్నే యది వలచెను.

ఆ. వె. అట్టిసతి వసంతు ♦ నంకెకు నేఁ దార్చి
యుత్తమకాంత నిట్టు ♦ లందినాఁడ

సత్తులనైనఁ దార్చి. ♦ స్వక్రియాలాభసం
ప్రాప్తిఁ గనుట చిత్ర ♦ రాజనీతి.

కో—ఛీ! సిగ్గుమాలినవాఁడా! ఏమిపనిఁ జేసితివి! నిన్నుఁ వలచినకాంత నట్లు త్యజించితివా?

మో—నా కుపదేశించుజ్ఞానము నీ కేల యుండఁగూడదు? నిన్ను వలచిన నన్నిట్లు నిరాకరించుట నీతి కాదు. వసంతుఁ డచ్చట బుద్ధిమతితో సుఖపరవశుఁడై యుండును. మన మిద్దఱ మిచ్చట—
(మీఁదికి బోవును.)

కో—(దూరముగఁ బోయి) నీవు నన్నుపేక్షించినట్లే వసంతుఁడునీకాంత నపేక్షించుననుకొంటివా? అతఁ డెంతబుద్ధిశాలి! ఎట్టిజ్ఞానసంపన్నుఁడు! ఎట్టిసుగుణసమన్వితుఁడు!

మో—ఆహా! ఏమి మాట లాడుచుంటివి?

ఆ. వె. ఎట్టిబుద్ధి యైన ♦ నెట్టిపాండితి యైన
నెట్టి జ్ఞాన మైన ♦ నెట్టిసుగుణ
మైన నాఁడువారి ♦ యవలోకనాశుగ
ములను దూసిపోక ♦ నిలువఁగలదె?

ఆ. వె. తగినకాలమందుఁ ♦ దగినస్థలంబునఁ
దగినరీతిఁ దగిన ♦ తరుణి తగుల
వేలుకుండ లాల ♦ విద్వాంసుఁడైనన్ను
గక్కుఱితిని బడక ♦ కదలిపోఁడు.

కో—ఛీ! నీదౌర్జన్యమును లోకమున కెల్ల నారోపించు చుంటివా?

మో—నాకు నీవు తప్ప లోకమే లేదు. నావలపు నాయనురాగమును నీ కారోపించు చుంటిని. (కౌఁగిలించుకొనఁబోవును.) నా యోష్ఠపుటమును నీచెక్కులకుఁ గానుక నిచ్చుచుంటిని. (కో

కిల తప్పించుకొనును.) నాశిరమును నీపాదపంకజాధీనమును జే యుచుంటిని.

(సాష్టాంగపడును.)

కో—(తనలో) హా! ఈనిర్భాగ్యుని మొలలోనున్న కత్తి యిపుడు నాచేతిలో నుండినయెడల వీనిశిరము ఖండించి నామానమును గాపాడుకొందునుగదా?

మో—ఏమో గొణఁగుకొనుచున్నావేమి? ఇంకను దయరాదా?

(లేచును.)

కో—నీకు మరణ మేరీతి వచ్చునో యని యూహించుచున్నాను.

మో—అటు లడుగుము. చెప్పెదను. నీపైఁట చెఱఁగు నాచేతికిమ్ము అదినాగొంతుకకు బిగియించుకొని లోకానంద మూర్తివైన నిన్నుఁ జూచుచుఁ బ్రాణముల విడుతును. (పైఁట గ్రహింపఁ బోవును.) పోకు! పోకు! వసంతునిసమాగమము నీ కీజన్మము నకుఁ గాదు. ఇది మహారణ్యము. నీవు మదధీన వైతివి. నీకు దిక్కెవ్వరును లేరు.

కో—లేకేమి? పరిపాలించుభగవంతుఁడు లేఁడా?

మో—భగవంతుఁడా? ఉన్నాఁడు. ఉన్నాఁడనిమాత్రము రిక్తాశనొందుటకు. మనకర్మమే మనల నాడించుచుండ భగవంతునిఁ దలఁచెద వేల? పూర్వజన్మమున నీవు నన్ను బలాత్కరించితివి. ఆ ఋణముఁ దీర్చుకొనఁగ నే నిప్పుడు నిన్ను బలాత్కరించుచుంటిని. ప్రారబ్ధమున కనుభవమునఁ గాని నాశనము లేదు. అంతే కాని భగవంతుఁ డేమి చేయును? అతఁడు మనకుఁ గనఁబడునా? కాలికి సాహాయ్య మగునా? చేతి కగునా? రమ్మనిన వచ్చునా? పొమ్మనినఁ బోవునా? ఆతఁ డెవతెమానమైన నిట్టియవస్థలోఁ గాచినట్లు నీవు వినియుంటివా?

కో—శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు ద్రౌపదీమానరక్షణమును జేసియుండ లేదా?

మో—ఆమాట నిజ మగునో కాదో కాని సుభద్రామానహరణమును జేసినాఁడు. అనేకశతసహస్రగోపికామానచోరుఁ డైనజారాగ్రేసరుండు కోకిలామానసంరక్షణ మొనర్చునా? వెఱ్ఱియాస లేల పెట్టుకొందువు? నీవు న న్నంగీకరింపక తప్పదు. ఒక్కనిమిసము నా కొక్కయుగమువలె నున్నది. అది గాక నీకుమాత్ర మేమంత మంచిది? నీప్రాయము క్షణక్షణము ముదురుట లేదా?

ఆ. వె. ఉవిద! మాట లాడు ♦ చుండఁ జూచుచు నుండఁ
గాని తెలియకుండఁ ♦ గాంతనయను
క్రమముగాఁగ జారు ♦ గడియారమందలి
సన్నయినుకధార ♦ నరణిగాఁగ

ఆ. వె. ఇట్టి మొగ్గ వుట్టి ♦ యిట్టి పుష్పంబయి
యట్టి పరిమళంబు ♦ నంది యపుడె
వాడిపోదె? యబల ♦ ప్రాయమునట్టిదే
వృథగ క్షణమునైన ♦ విడువరాదు.

ఏదీ! ఒక్కము ద్దిమ్ము! పాణిపద్మమును గ్రహింపనిమ్ము. పోనీ! పైఁటచెఱఁగును బట్టనిమ్ము. అబ్బ! అటు పోకు! చెప్పినమాట విను. నీ కెంతమాత్రమును నష్టము లేదు. నాకు మహాసార్వభౌమత యబ్బినట్లు. ఊఁ. (మీఁదికిఁ బోవును)

కో—కాఱులు ప్రేలకుము. ఇది నీకు నీతి గాదు. ఒంటరిగ నుంటినని ధైర్యపడుచున్నావు. మీఁదిమీఁదికి వచ్చుచున్నావు. నీమగతనము నావంటిదిక్కుమాలినదానిమీఁద నే యుపయోగపడవలసినదా? నీవు తల్లికడుపునఁ బుట్ట లేదా? నీకుఁ దోఁబుట్టువు లే లేరా? ఎగిరి యెగిరి పడెద వేమి? ఛీ! నీపౌరుషము మండినట్లే యున్నది. పో! దూరముగఁ బో!

మో—వేఁటయం దనేకభయంకరాటవికమృగములఁ జంపుట పౌరుష ముగాదు. బాణానలజ్వాలలకు లక్ష్యపెట్టక ఫిరంగిగుండ్లకు జంకకయుద్ధములో శత్రుసంహారణ మొనర్చుట పౌరుషము గాదు. ఎంతకోపదృష్టిఁ బఱపినను, ఎన్నితిట్లు తిట్టినను, ఎన్ని కేకలు వేసినను, నీవంటిమహాసౌందర్యవతిని, నీవంటిరూపాభిజాత్యసంపన్నను, నీవంటిమహాభిమానధన నిట్టి బాహుబంధమునఁ జిక్కించుకొనుట పౌరుషము. చూడు! చూడు! ఇక్కడ నెవ్వరును లేరు. ఈలతలు చూడలేవు. ఆ నికుంజములు మాటలాడలేవు. ఆవృక్షములు మనకు నీడ నిచ్చును. ఈపుష్పములు శయ్యాసౌఖ్యమిచ్చును. అనుగ్రహింపుము.

కో—సర్వాంతర్యామి యగుపరమాత్ముఁడే మనలఁ జూచుచుండుట లేదా? ఆతఁడు నీపై నాగ్రహింపఁడా? నీపాపమునుగుర్తెఱుఁగఁడా? నిన్ను నరకమునఁ ద్రోయఁడా? శాశ్వతశిక్షకుఁ బాలుసేయఁడా? ఏల యింత యవివేకి వగుదువు?

మో—ఆ. వె. అనుభవింపఁ దగిన ♦ యబల సన్నిధినుండ
గ్రుడ్లు మిడకరించు ♦ కొనుచు నూర
కుంటుకంటె నరక ♦ ముండునే వేరొండు
నితరనరకలోక ♦ మేగనెంప.

గీ. మఱుఁగునూనెను ద్రావుదు; ♦ మాధ్వియట్లు;
తప్తశోణాయసోగ్రపు ♦ త్తళికనైనఁ
గాఁగిలించెదనిట్టుల; ♦ కానిముందు
బాధలకు జంకి నిన్ను నే ♦ వదల నిపుడు.

(మీఁదికిఁ బోవును.)

కో—(అటునిటు తప్పించుకొనుచు) హా! కృష్ణా! అనాథనాథా! పాంచాలీమానధనావనధురీణ! రక్షింపవా? రక్షింపవా? హావసు

తా! ప్రాణనాథా ! ఎచ్చటనుంటివోయి ! నీ కళత్రమైన నా
కిట్టియపవిత్రత రానైయున్నది. ఓసూర్యభగవానుఁడా! లోకచ
క్షువైననీ వీఘోరకృత్యమునుజూచుచుంటివికదా! ఓ మేఘమా!
ఆకస్మికముగ నీ వ్రైక్క పిడుగు నాపై రాల్పవా ? ఓపల్లకీవృ
క్షమా! ఫెళ్లున నొకసారి విఱిగి నాపైఁ బడరాదా ?

మో—పైఁబడఁదలఁచి యింతసేపటినుండి ప్రార్థించుచున్న నన్నుఁ జూ
డక వానిని ప్రార్థింతు వేల ?(మీఁద బడఁబోవును.)

కో—(మొగముపై నుమిసి)చీ! మూఢుఁడా! చీ! శుంఠా! చీ! పశువా!
నాగొంతుఁ గోయుము. నన్ను ముక్కముక్కలక్రింద ఖండింపు
ము. నాప్రాణము పోయినఁగాని నామానము నీకుఁ దక్కదు.
శూరుఁడవైన మనుజునకే పుట్టినవాఁడవైన, నన్ను ఖం
డింపుము.

మో—ఆఁ!. ఆఁ.! అదెంతపని? (కత్తిని దూయును.)

కో—సెబాస్! ఇప్పుడు నీవు పురుషుఁడవై ప్రకాశించుచున్నావు. కా
నీ! సందేహింపకు. ఇదిగో! నాకంఠము నఱుకుము. విను. వి
ను. నీకత్తిమాత్రమే కాని నీగాత్ర మెంతమాత్రమును నాకుఁ
దగులఁగూడదు. కానీ! (రెండుచేతులు జోడించుకొని) హావసం
తా! ఇఁక నీకు నాకు నింతే! హానారాయణా! దీనరక్షామణీ!
హారామచంద్రప్రభో! హాపార్థసారథీ!

(తెరలో)

నాపేరు పార్థసారథి కాదు. విజయసారథి. ఇదిగో వచ్చుచు
న్నాను.

మో—(కత్తి నొఱలో వైచికొనఁబోయి తొట్రుపాటు నొందును.)

కో—(తనలో) నేనింకఁ బారిపోవుదును. హా! కృష్ణా! హా! వసంతా!

(నిష్క్రమించును.)

[విజయసారథి ప్రవేశించును.]

విజ—(మోహానుని బట్టుకొని) చెలికాఁడా! జగన్నాథా! ఇటురా! నీవుమాత్రమే రమ్ము. భటుల నందఱ నచ్చటనే యుండుమని చెప్పుము.

మో—(తనలో)

గీ. రమణి కోకిల పోయె; గాంరవము పోయెఁ;
హృదయమోద మంతయుఁ బోయె; స్వేచ్ఛ పోయెఁ
మగువమానంబుహరియించు మగని కిపుడు
సర్వహరుఁడైనమగఁ డొండు సంభవించె.

(జగన్నాథుఁడు ప్రవేశించును.)

విజ—ఇంతకు ముందు బిగ్గఱగఁ బిలిచిన వా రెవ్వరు?

జగ—ఇప్పుడు నన్నుఁ బిలిచినది మీరేనండి.

విజ—అబ్బ! నిన్నడుగలేదు. అయ్యా! నన్ను నీవేనా పిలిచితివి?

మో—ఔను. నేనే.

విజ—కాదు. నే నెఱుఁగుదును. నీ వసత్యమాడుచున్నావు. ఫిరంగిధ్వని యేదో వింటినారిచప్పు డేదో నే నెఱుఁగ ననుకొంటివా? హాహాహా! అనేకయుద్ధములలో నవలీలగ జయ మొందిననేను—తుపాకిగుండ్లు వర్షింప వడగండ్లవానలోఁ దిరుగు—

జగ—దున్నపోతువలె—

విజ—మహిషరాజ మనిన నంతకంటె మృదుతరముగ నుండునుగాదా? మహిషరాజమువలెఁ జెరలాడిననేను—బాణపరంపరలకంటె శీఘ్రతరముగఁ బరువెత్తెడునేను—

జగ—(తనలో) ఇంటికి—

విజ—ఏమి? జగన్నాథా! ఊరకుందు వేల? అట్టినేమ—స్త్రీపురుష కంఠభేదమే యెఱుఁగకుందునా? మోహద్రోహ గేసరు- అసత్యమా-

మువారు కారు. ఒక రసత్య మూడిన సహించువారు కారు. ఒకరినిమోసపెట్టువారు కారు. ఒకరిచేమోసపెట్టఁబడువారుకారు. వినుచున్నావా? జగన్నాథా! నిశ్చయమేకదా? కావుననీవు యథార్థమును వచింపవలయును. జాగ్రత్త. న న్నెవ్వరుపిలిచిరి?

మో—నేనే యని చెప్పితినిఁగాదా?

జగ—అయ్యా! దుప్పికి నాసికాపుటద్వయముగాక శ్వాసరంధ్రద్వయము మఱియొకటి యున్నట్లీతనికిఁ బురుషకంఠముగాక స్త్రీకంఠ ముగూడ నొకటి యున్న దేమో?

విజ—హాహాహా! జోడునాళముల తుపాకివలెనా? ఎవతెయోదుఃఖార్తయైనది—ఆపత్పరిరక్షణమును గోరి యాక్రోశించునది—అట్టి కాంత న న్నుచ్చకంఠియై పిలిచినది కాదా? అది యెవతె? చెప్పెదవా లేదా? ఇదిగో! కత్తి. చూచితివా? అనేకసహస్రశిరఃపరికర్తనప్రవీణము. జాగ్రత్త.

మో—అదియే నాభార్య.

జగ—నీభార్య పిలిచియుండఁగ నేనే పిలిచితి నని యేల పలికితివి?

మో—నాకును నాభార్యకును భేద మేమున్నది?

విజ—హాహాహా! దంపతులా? దంపతు లనఁగ నేట్టివా రనుకొంటివి? జగన్నాథా! విల్లును నారియువంటివారు. ఏకగాత్రసహితులు. ఎవరిభార్యను వారు మందలించుకొనిన మనయాక్షేపణ మేమున్నది? సేనాధిపతికైననసతిపై మగనికంటె నెక్కువయధికార మున్నదా? కాన నీతని విడువవలసినదే.

జగ—అయ్యా! తొందరపడకుఁడు. సతి మగనిసన్నిధి నాపన్నయైయుండునా? మగువకు మగనికంటె సంరక్షకుఁ డెవ్వఁడు? ఆమె భార్యయే యైనయెడల మగని విడిచి యేలపారిపోయి యుండును? కాన భార్యయని యీతఁడు వచించుమాటలు యసత్యము. దేనినో

యుంకించుకొని వచ్చి యీమహారణ్యమున బలాత్కరించుటకు యత్నింప నామె దిక్కుమాలినదై మొఱ వెట్టినది. మీరు రాఁగ నాయాపత్తునుండి విడుదలయై బ్రదికినది. కావునఁ గాలుకొలఁది పారిపోయెను.

విజ—హాహాహా! బాగుగఁజెప్పితివి. నేను వచ్చుపరి కీతఁడుతొట్రుపాటుతో నటునిటు పలాయనమై పోవుటకు యత్నించుచు నదివఱ కొఱనుండి పెఱుకఁబడినకత్తిని దొందరతో నొఱలో నిముడ్చుచుండెను. మిత్రమా! కాంతాబలాత్కార మెప్పుడు కర్తవ్యమో నీ వెఱుగుదువా?

జగ—అంగీకరింపనప్పుడు—

విజ—అది సరిలే. యుద్ధానంతర మది యంత దోషముకాదు. అది మాకును మాభటులకును గొంత యలవాటే. కాని యిది యేమి? ఇప్పు డేమి? బల్లెములు గోడలఁ బక్కలుదీర్చియుండఁ గత్తు లలంకారములకై యవలగ్నబంధముల వ్రేలాడఁ దుపాకులు మూఁగలైయుండ, శతఘ్నులవదనములందుఁ బిచ్చుకలు గూండ్లువెట్ట నిప్పు డేమి? స్త్రీలకు బలాత్కారము లేమి? ఆఁ! తను వెఱుఁగనితాండనము లైపోయెను. మాట లాడ వేమి? నీ వేల బలాత్కరించితివి?

జగ—బలాత్కరించినకారణ మేదియో తెలిసియే యున్నది. బలాత్కరించినఫల మేదియో యింకఁ దెలియఁదగి యున్నది.

విజ—ఈతఁడు మాటలాడఁ డేమి?

జగ—ఈతనికిఁ జేఁపకువలె నోరు తెఱచియుంచినయెడల నూపిరి యాడక మరణము సంభవించునేమో?

విజ—మిత్రమా! ఈతని మనరాజధానిని గారాబద్ధునిఁ జేయవలయును. ఆచెట్టుక్రింద నిలిచియుండునిద్దఱుభటు లీతని మనపురము

నకుఁ గొనిపోవలయును. ఈతీనిని నీవువారియొద్దకుఁ గొనిపో యి వారికి నొప్పఁజెప్పుము. సేనాధిపతి యాజ్ఞ యని చెప్పుము.

జగ—సరే.

మో—(తనలో)

గీ. సతిని బలవంతముగఁ బట్ట ♦ సాహసించు
నేను బలవంతముగ గ్రహిం ♦ యింపఁబడితి,
బంధ మెడబాసినవసంతుఁ ♦ బాడు సేయఁ
దలఁచి బద్ధుఁడనై పాడు ♦ పడితి నివుడు.

గీ. మత్కరనిగాఢబద్ధయై ♦ మగువ యబల
యట్టె యెగిరిపోయెఁ; బటుదృ ♦ ఢాంగుఁడ నగు
నేను జిక్కితి; భాగ్యంబు ♦ లేనియప్పు
డబల యెవ్వతె? సుబలాఢ్యుఁ ♦ డనఁగ నెవఁడు?

గీ. కాకశూన్యమౌకాటికిఁ ♦ గాంతఁ దెచ్చి
కవయఁ గోరి బద్ధుఁడ నైతిఁ; ♦ గాంతపోయెఁ;
నహహా! దిక్కు లేనట్టిన ♦ ట్టడవినైన
సత్యము జయించు; మిథ్య శి ♦ క్షణము నొందు.

జగ—విఫలితమనోరథుండ నైతి నని యోచించుచుంటివా? చాలు!

గీ. హృదయమునఁ బుట్టునన్ని కో ♦ ర్కెలు ఫలింప
నిలువఁ దర మౌనె? యన్ని తేఁ ♦ గలుమ త్రొళ్ల
యిన వసుధ గ్రుంక దే? యన్ని ♦ యాళ్లు పేలు
గాఁ బరిణమింప బ్రదుకంగఁ ♦ గలమె? మనము.

రా! రా! (చేయి పట్టుకొని లాగును.)

విజ—ఆకాంత యెవ్వతెయో వెదకుచు నే నాకొండగోఁగుచెట్లతోఁ పున నుందును. నీ వచ్చుట నన్నుఁ గలిసికొనుము.

జగ—చిత్తము(జగన్నాథుఁడు, మోహనుఁడునిష్క్రమించుచున్నారు.)

బుద్ధిమతి—(మఱియొకవైపున దూరమునుండి ప్రవేశించును.)
(విజయుసారథిని ప్రక్కమించును.)

బు—వసంతా! ఒక్కమాట విని మఱి పొమ్ము.

వసం—(ప్రవేశించి)

గీ. ఎటులో మెవరిమోసమున నె ♦ యీవు, నేనుఁ
గలిసితిమి; నీవు నాకు న ♦ క్కఱకు రావు;
నేను నీ కటులె; బధిరుఁ ♦ డైన ప్రభుఁడుఁ
గర్మగతి గాయకమణియుఁ ♦ గలిసినట్లు.

బు—నన్నింతవఱకుఁ దీసికొనివచ్చినవాఁడవు నామోహానుని నాకుఁ గనఁబఱచి మఱి పొమ్ము.

వసం—నీవు కోకిల వనినన్ను భ్రమింపజేసినందులకు నాకోకిలను నాకుఁ గనఁబఱచి పుణ్యమేల కట్టుకొనరాదు?

బు—హా! ప్రాణనాథా! మోహనా! హాలోకమోహనరూపా! ఎచ్చట నుంటివి?

వసం—హా! ప్రాణప్రియా! హానుగుణరాశీ! హా! కోకిలా! ఎచ్చటికిఁ బోయితివి?

గీ. బంధమున నైన నీముఖ ♦ పద్మమేను
గన్నులకఱవు దీర సు ♦ ఖమున నుండ
నాదు ప్రారబ్ధ మేమి? హా! ♦ నళిననేత్ర!
నట్టడవిపాలు సేసితి ♦ నన్ను నేఁడు.

బుద్ధిమతీ! మఱియొకసారి యడుగుచుంటిని. నిన్ను మోహానుఁ డెచ్చట నుండు మని చెప్పెను?

బు—నీకు నేను గనఁబడినవృక్షముక్రిందనే.

వసం—తా నచ్చటికి వచ్చి నిన్నుఁ దీసికొనిపోవుదు నని మోహానుడుఁ నీతోఁ జెప్పెనుగాదా?

బు—ఔను.

వసం—స్వేచ్ఛాశూన్యులమైన మాకితర రాష్ట్రములకుఁ బోవలసినయా వశ్యకత గాని మీకేల?

బు—నే నాప్రశ్న మొనరింప నాతఁడు మాఱుపలుక కూరకుండెను. ఆతని యాజ్ఞయే మహాభాగ్య మని నే నచ్చట వేచి యుంటిని.

వసం—(తనలో) మాఱు పలుకకుండెనట. ఆతఁడు మారహస్య ప్రయాణము నెఱిఁగి నాప్రాణకాంతను సంగ్రహించుకొని పోవుటకిట్లు చేసెనేమో? అట్లు చేసినఁ జేయుఁగాక; తాను వలచినదానిని నా కంటఁగట్టి యేల పోవలయును? (ప్రకాశముగ) నిన్ను మోహనుఁ డెంతకాలమునుండి వలచి యుండెను?

బు—నాకు జ్ఞానము వచ్చినప్పటినుండియు.

వసం—ఆతనివలపు దృఢమైనది, యథార్థమైనదేనా?

బు—మొదలే యేడ్చుచున్నన న్నిట్టిప్రశ్న మడిగి మఱింత యేల యేడ్పించెదవు?

వస—ఆతఁడు కోకిల నెప్పుడైనఁ జూచితి నని నీతోఁ జెప్పెనా?

బు—లేదు.

వసం—నీవు కోకిల నెప్పుడైనఁ జూచితివా?

బు—లేదు.

వసం—నీవు న న్నిదివఱ కెన్నఁడైనఁ జూచితివా?

బు—లేదు. నీవు మోహను నెన్నఁడైనఁ జూచితివా?

వసం—లేదు. మనకు జరిగినపొరపాటే కోకిలామోహనులకు జరిగి యుండవచ్చును. నీకు, నాకు, మోహనునకుఁ, గోకిల కీవిపత్పరంపరను దెచ్చిపెట్టినవాఁడను నేనే.

బు—ఏలాగున?

వసం—సప్తర్షి మండలము కడిమిచెట్టుపైకి వచ్చుసరికి మేడదిగుమని కోకిల నా కానతిచ్చెను. అప్పటికింకను నన్నుఁ గాపు గాయుభటులు నిదురింపకుంటచే నేనుగొంత యాలస్యముఁ జేయవలసివచ్చెను. అంతలో నీవిపరీతచరిత్రజరిగి యుండును. నీకు మోహానునితోఁగలయిక యారాత్రియే యాగడియయందే యాసంకేతస్థలమందే యని నేను గలఁగంటినా? ఇంతకు నాకర్మము! నేనాలస్యమేల చేయవలయును?

గీ. రమ్యబహులాచ్ఛసద్గుణ ♦ రాజినైన
నెట్టి గర్వము నింద్యమా ♦ నట్లు సేయు
నట్టి మెట్టిక్రియాకౌశ ♦ లాధికతను
నైన నలసత ధ్వంసమా ♦ నట్లు సేయు.

గీ. అదను గనిపెట్టి పని సేయు ♦ నతఁడు శ్రీయు
తుండు; లేనిచో మందభా ♦ గ్యుండు నిజము;
తగినకార్తిని కృషిసేయ ♦ ధాన్య మొందు
కానిచో గడ్డిఁ గఱచును ♦ గర్షకుండు.

బుద్ధిమతీ! మనము నలుఁగురము కొంచెము ముందువెనుక బయలుదేర నెంచితిమి.

గీ. అజ్ఞుఁడను నేను నలుగురి ♦ యందు నుండ
మిగులుముప్పురకును శాధ ♦ దగిలె నెట్టు
లొక్కచక్రంబునకుఁ బట్టె ♦ యూడ మిగులు
మూఁడుబండిచక్రము లెట్లు ♦ పోవఁగలవు?.

బు—వసంతా! కోకిలామోహానులు మనవలెనే భ్రమ మొంది వేరు మార్గమునఁ బోయి రని యే నీయభిప్రాయము కాదా?

వసం—గీ. దంపతులు మీరు మేమును ♦ దారసిల్లి
నీవరుఁడు గోకిలను బెట్టె; ♦ నేను నిన్నుఁ

బట్టితిని; తప్తలోహంబు ♦ వారిఁ జేర
నినుము వాఃప్రాణమారుతా ♦ లిని గ్రహించు
జలపవన మాయసోష్ణతఁ ♦ జెలగిపోవు.

చెలీ! నీ న్నొకక్కసంగతి నడిగెదను. నీకుఁ గోపము రాదుకదా?

ఋ—కోపము నీరువలెఁ గ్రిందినుండి పైకెక్కలేనిదికదా?

వసం—హెచ్చుతగ్గు లేల నిర్ణయించెదవు? చూడు! నీకంటెఁ జక్కని దానిని జూచినయెడల మోహనుఁడు దానిపై మనసుదగులునట్టి యస్థిరానురాగయుతుఁడు కాఁడుగదా?

ఋ—నాకంటెఁ గోకిల చక్కనిదా? నీకంటె కది యెట్లగుపడునో నానా థునికంటికి నేను నట్లు కానఁబడుదు నని నీ వెఱుఁగవా? నీకం టె గుణవంతుని జూచినయెడలఁ గోకిల యాతని మోహించునం తటిచంచలచిత్త కాదుగద?

వసం—క్షమింపుము. నీనాథుఁడుగుణవత్తరుఁడైనందులకుసంతసించితిని.

ఋ—నీకాంత నాకంటెఁ జక్కని దైనందులకు మఱింత సంతసించితిని.

వసం—నన్ను క్షమియింపుము.

ఋ—ఆఁడుది మగవాఁడు నిర్జనాటవిలో నేకాంతముగనుండినను వారైక్య మొందుదురా? మన మిచ్చట నన్నయుఁ జెల్లెలువలె వేఱు వేఱుగ నుంటిమి కాదా? అటులే కోకిలామోహనులును—

వసం—క్షమింపుము. నీవు పలికినది యథార్థమే.

గీ. ఉవిద పురుషుఁ డెంతయుఁ గూడి ♦ యున్ననైనఁ
గంతుకొలఁకంచు తగుల కై ♦ క్యంబు గారు
ప్రాణనిరానిలము లెంత ♦ బాయకున్న
విద్యుదగ్ని లేకమె మేళ ♦ వింపఁగలవె?.

నాకు సెల విమ్ము. పోయెదను. ఎక్కడకుఁబోవలయునో యేమి సేయవలయునో యెట్లుకోకిల లభించునో యేమియు నెఱుఁగను.

గీ. ఏ విడీతఁ గొట్టుగొనుచుఁ ♦ బోపువాఁడ;
నారితో నొక్క రేవు నేఁ ♦ జేరి సుఖప
డినను మంచిదే; లేకయుం ♦ డినను మంచి
దే; విరహబాధఁ బాసి సు ♦ ఖింతు మిగుల.

హా! కోకిలా! ప్రాణకాంతా!

బు—నీవు మగవాఁడవు. బుద్ధిమంతుఁడవు. ఎటులైన శ్రమమొందికోర్కెలను నీవు గ్రహింపఁగలవు. అప్పుడామెవలననామోహనునిజాడలను గనుఁగొనియవకాశమున్న నాకు దెలిపిపుణ్యము గట్టుకొనుము.

వసం—మగవాఁడును బుద్ధిమంతుఁడును నీకు మోహనుఁ డున్నాఁడుకదా? ఆతఁడు నిన్నుఁ జేరుటకు శ్రమ మొందకుండునా? ఇఁక మన మొకరితో నొకరు గలిసి కొనుట కవకాశ ముండునని నాకుఁ దోఁచదు.

గీ. ఏటివడిఁ గొట్టుకొని మన ♦ మిటకు వచ్చి
నార; మిపుడు మార్వాడిచేత ♦ వేఱుపడుచు
నుంటిమి; కలియుటకును వే ♦ ఱుంటకైన
గాని మనశక్తి యిసుమంత ♦ గలదె? యబల!

గీ. దుష్టుఁడగుమఱునవిలంఘ్య ♦ దుర్విపాక
పాటవం బిది; నీకు నేఁ ♦ బనికిరాను;
నాకుఁ బనికిరా వీవు; హా! ♦ నాలిముచ్చు
మరుఁడు మనలను గూర్చె గో ♦ మహోపరీతి.

నేఁ నింకఁ బోయెదను. హా! ప్రాణనాయికా! కోకిలా!

బు—హా! ప్రాణనాథా! మోహనా!

వసం—నీ వటు పొమ్ము. నే నిటు పోయెదను.

గీ. సతి యెటేగెనొ? యని యిటే ♦ డుతును నేను
బతి యెటేగెనొ? యని యటే ♦ ద్వడగు నీవు

నింతికై నలకూబరుఁ ♦ డిచట, మగని
కొఱకు మందోదరి యచటఁ ♦ గుందునట్లు.

బు—నీకాంత రంభయే కావచ్చును గాని, నాకాంతుఁడు రావణుఁడు మాత్రము కాఁడు.

వసం—అటులైన మఱింత సంతోషమే. హా! కోకిలా!

(నిష్క్రమించును.)

బు—నట్టడవిలో నొంటరినై నిలువవలసివచ్చెను. హా! మోహనా! నిన్ను నమ్ముకొని యిట్లువచ్చితినిగదా! ఎప్పటికైన నీవు నేనుగలిసిన నదృష్టవంతులమే. లేనియెడల నీయడవిలోనిమృగములకు నాదేహము నాహారముగ నొసంగుదును. ఆకలిచేతను, నిద్రలేమిచేతను బడలియుంటిని. ఆచెట్టుక్రింద శయనింతును. బ్రతికి లేచినయెడలఁ దరువాతఁ జూచుకొనవచ్చును. హా! మోహనా! మోహనా! (శయనించినిదురించును.)

(తెరవెనుక) జగన్నాథా! ఇటు. ఇటు. ఆచెట్టునకుఁ గొంతయాప్రక్క నొకకాంత నిదురించుచున్నట్టున్నది.

(మఱలఁ దెరవెనుక)

ఔను. నే నీవైపుననుండి వచ్చెదను. నీ వాప్రక్కనుండిరమ్ము.

(జగన్నాథుఁడు, విజయసారథి యట్లు ప్రవేశింతురు)

విజ—ఆ. వె. అదిగో! వృక్షమునకు ♦ నటు చిఱుగంటల
కాంచి యలర బట్ట ♦ గాలి కూఁగ
చెలువ యుండు దెబ్బ ♦ చే నూడి యరదంబు
ప్రక్కఁ బడిన కేతుఁ ♦ పటముఁ బోలె.

జగ—మనము నిమ్మళముగ సమీపింతము. రమ్ము. ఈమెకన్నులు తెఱచియే నిద్రఁ బోవుచున్నది. చెవులపిల్లివలె నీమెకు ఱెప్పలు లేవా యేమి?

విజ—ఇంతకు ముందు నాచే బద్ధుఁడై మనపురమునకుఁ బంపఁబడినవా నిచే బలాత్కరింపఁబడకుండఁ బారిపోయి మానరక్షణమును జేసికొనినకాంతయిదియే. దీనికొఱకే మనము వెదకుచుంటిమి కదా?

జగ—ఆమెయే యీమె యని నీ వెట్లుచెప్పఁగలవు?

విజ—నీకుఁ దెలియదు కాని నాకుఁ దెలియదా?

గీ. ముంగురులు ద్రెస్సెను బడలా ♦ గంగఁబడిన
యలుఁగు టీఁకెలలీల; హా ♦ రాళి చిక్కు
వడియె జానకిత్రాళ్లచు ♦ ట్టలను బోలె;
మోమరుణమయ్యెను ఫిరంగి ♦ మోము వలెను.

అదిగాక యీమె క్షత్రియకన్యవలె నున్నది.

జగ—అది మీకెట్లు తెలిసినది.

విజ—హాహా! నాకుఁ దెలియకపోవుట కూడనా?

గీ. వంగి యుంగరాల్గట్టుబుజ ♦ ల్పములు గ్రాలు
పొడుగుకంఠు నెక్కుడు వెడ ♦ ల్పుగలయడ్డ
బాస ముక్కున వ్రేలు; ని ♦ ష్పవననిలయ
బంధమున గాత్ర మొక్కింత ♦ పాలిపోవు.

జగ—ఈమెకు వయ సెంతయుండునో!

విజ—ఆసంగతి యీమె లేచినఁగాని చెప్పజాలను.

జగ—అ దెట్లు?

విజ—నేను యుద్ధాశ్వములవయస్సును బండ్లనుబట్టి కనిపెట్టఁగలను.

జగ—నేను మనుజులబుద్ధిని నాలుకవలనఁ గనిపెట్టఁగలను.

విజ—చూడు! ఆమె లేచుచున్నది.

జగ—గీ. తనువు విఱిచి, కాళ్లు బిగియఁ ♦ దన్నికరయు
గము వెనుక సాఁచి, పిడికిలు ♦ గదియబట్టి,

సహసము పైకెత్తి, బిగువుగఁ • గుడికెడమకు
నాస్యముఁ గదల్చి, బాహు లెత్తి, • యూవులించు.

బుద్ధి—హా! మోహనా! (లేచును.)

విజ—హాహా! నాపేరు మోహనుఁడుకాదు. విజయసారథి అయిననునీవ నుమాట యేల కాదనవలయును! యుద్ధమున నేనుశత్రుమోహనుఁడను.

బుద్ధి—ఆర్యులారా! మీర లెవ్వరు?

విజ—మే మెవ్వర మైన నేమి? మాసంగతి నీకుఁ దెలియవలసినయావ శ్యకత లేదు. నీసంగతి నేను బూర్ణముగ నెఱుఁగుదును. ని న్నిక్కడ కీడ్చుకొనివచ్చుటయు బలాత్కరింపబోవుటయు, నీవు కేకలు వైచిపరుగెత్తుటయు—

బు—అది యంతయు నసత్యము.

విజ—నీ వసత్య మనునంతమాత్రముననే యసత్య మగునా? సత్యమేది యో నే నెఱుఁగనా? జిహ్వాఁ గోసినసరే సేనాధిపతు లసత్య మాడువారా? తుపాకి పేల్చి దానిపిక్క యెక్కడ పడునో అ క్కడ కేగిదాని నెత్తి తీసికొనిరాఁగలనేను, నాకంటియెదుటఁ బారిపోయి దాఁగిననిన్నుఁ బట్టుకొనలేకుందునా?

బు—మీాకంటియెదుట నేను బారిపోయితినా? అసత్యము.

విజ—హాహా! అసత్యమో సత్యమో! నే నెఱుఁగనా?

జగ—ఆమె చెప్పున దేదో తిన్నఁగ వినరాదా?

విజ—హాహా! ఇఁకఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. విన నక్కఱ లేదు. ఆమె సంగతి నాకంటె నామెకు బాగుగఁ దెలియునా? ఈమెను మన రాజాంతఃపురములోనికి నేను బంపఁ దలఁచుకొంటిని. నలుగురు భటులీమెను బ్రాణపదముగఁ దీసికొని పోవలయును. వింటివా? ఆజ్ఞోల్లంఘనమును సేనాధిపతు లెన్నఁడును సహింపరు. నీవు మా ఱుమాటాడక యీమెను నాభటులయొద్దకుఁ దీసికొనిపొమ్ము.

జగ—తమయిష్టానుసారమే. మన మనుకొనినకాంతమాత్ర మీామె కాదు. మీా రింక నామెను గొన్నిప్రశ్నముల నడిగి సత్యమును గ్రహింపవలయును.

విజ—సత్యము, జయము, మాకు కరతలామలకములు. వేఱ గ్రహింపనేల? నీవు నోరు మూసికొని యూరకుండుము.

జగ—(తనలో) మొండిముండకొడుకు.

విజ—అమ్మాయీ! మారాజేంద్రునకు సంతతి లేదు. నిన్నాతఁడు పెంచుకొనును. నీ కేమియు భయము లేదు. నిన్ను జాగ్రత్తగ నాతనియొద్ద కంపెదను. పొమ్ము. (లేఖను వ్రాయుట నభినయించి)

హాహాహా! కత్తితో నక్షరనాశనముచేయువీరునకుఁ గలముతో నక్షరసృష్టి కష్టముగదా! జగన్నాథా! ఈలేఖను రాజునకిమ్మని భటులతోఁ జెప్పుము.

బుద్ధి—మహానుభావా! నామోహానుఁ డచ్చట నున్నాఁడా?

విజ—ఎవనినోకాని యటకుఁ బంపితిమి. చూడు! జగన్నాథా! ఇదివఱకు మనము రాజధాని కంపినయాతని పేరును గనుఁగొనమఱచితిమిఁసుమా? అయిన నేమి? ఈమెను దీసికొని పొమ్ము. చూడు! భటుల కీమె నొప్పఁజెప్పి వెంటనే రమ్ము. నే నిటనే యుందును. సార్వభౌమునికిఁ గప్పమిచ్చి వేగ మన మింటికిఁ బోవలయును.

జగ—చిత్తము.

బుద్ధి—హా! మోహానా!

(జగన్నాథుఁడు, బుద్ధిమతి, నిష్క్రమింతురు.)

విజ—జగన్నాథా! శీఘ్రముగ రావేమి?

జగ—(ప్రవేశించి) అయ్యా! వచ్చితిని.

విజ——ఇఁక మనము పోవుదము. (పరిక్రమింతురు.)

జగ——ఈదినమున నీయడవి యీూఁడుపవుచుల నీనినట్లున్న దేమి?

విజ——అదేమి?

జగ——అటు చూడుము.

(తనలో)

సీ. గాగరాపైఁ గలఁ ♦ కారిపూవులగముల్
విపినపుష్పములతో ♦ వియ్యమంద
అవికపై జలతారు ♦ జవతీవరవశింపు
గహనవల్లరులఁ జీ ♦ కాకుపఱుపఁ
గొంగుప్రక్కల హత్తు ♦ కొనుచను ల్వానకోక
ములతోడ దాఁగిఁలి ♦ మూఁత లాడ
నెడమమూపునఁ దూఁగి ♦ పసుజాఱుముడియాట
విశభృంగపఙ్క్తిని ♦ వెక్కిరింప

ఆ. వె. కంకణములు గల్లు ♦ గల్లుమనంగను
చెవుల దుద్దుజోడు ♦ జిగజిగ మన
నంబరంబు పెటపె ♦ టాడ నీతనికనుల్
చిటచిటాడ వచ్చుఁ ♦ జెలువ యదిగో!.

విజ——ఆహా! ఎవతెయోకదా!

గీ. గట్టిదగుబిట్టుబిగియొడ ♦ ల్గల్గి, నున్న
నయి మిగులగుండ్రదనగు మొగ ♦ మలరుచుండ
రివ్వుమను వేగమున నాదు ♦ హృదిని దూర
నిక్కడకు వచ్చును దుపాకి ♦ పిక్కవలెను.

జగ——మీరు జంకుచుంటి రేమో! నేను మీకును దానికి నడ్డు ప
డనా?

విజ——హాహాహా! యోధా! గేసరుఁడైననాకు భయమా?

జగ—నిశ్చయమే.

గీ. వణిజునకు యథార్థత, న్యాయ ♦ వాదికి మొఱఁగ
మోటమియు, విదూషకునకు ♦ మాటకొంకు,
తొత్తునకు లజ్జ, సమరయో ♦ ధునకు భయము
లేవు గల్గినయెడ నెగ్గ ♦ లేరువారు.

విజ—చూడు! ఇది యుత్తమజాతికన్యవలె నాకేమో కానిపింపదు. ఏమి కారణమో గ్రహించితివా?

జగ—మీకు దానిపై వలపు గలుగుటయే కారణము.

విజ—హాహాహా! నిజమే. ఇంతకుముం దిచ్చట శయనించినక్షత్రియకన్యను జూడ నాకేమో యమితగౌరవమును దూరమున నుండవలయు ననుబుద్ధియు నుదయించెను. ఆమెతో సమానమైనసౌందర్యముగలదైనను దీనిని జూడ నా కనుభవింపవలయు ననుకోర్కె పుట్టుచున్నది.

గీ. చంపకము దివ్యవాసనా ♦ సంభరితము;
దానిరీతిగనుండుశీ ♦ తఫలసుమము
కల్లువాసనగలది; త ♦ త్కారణమునఁ
జీమ దానిఁ జేరక దీనిఁ ♦ జేరుఁగాదె?

(భ్రమరిక ప్రవేశించును.)

విజ—ఇది యెవ్వతెయని నీయభిప్రాయము?

జగ—ఇది మగవానికంటె భిన్నమైన వ్యక్తి.

విజ—హాహా! కాదు. మగవానితో నేకీభవింపదగినవ్యక్తి యనుము.

భ్రమ—ఆర్యులారా! మ్రొక్కుచున్నాను.

విజ—హాహా! శౌర్యవంతుఁడైనపతి నొందుదువుగాక! (అప) హాహా! మిత్రమా! బాగుగ దీవించితినా?

జగ—(అప) ఇంపుగ నాహ్వానింపుచున్నటు చేత—

విజ—శౌర్యవంతు లగుయోధు లెప్పుడు నాత్మరక్షణముఁ జేసికొనుచుఁ బరుల స్వాధీనులుగఁ జేసికొందురు. అది మా కలవాటే. అటు లేల దీవించితి ననఁగఁ బురుషుఁడు స్త్రీయందలిసద్గుణముల కాసించును. స్త్రీ పురుషునందలి శౌర్యగుణమున కాశించును. కాంతలకనులకు యోధులకంటె నర్హ్యతరులు మఱెవ్వరురు లేరు,

జగ—(అప) ఈజాతిమాత్రము పురుషునిశౌర్యము నపేక్షించునది కాదు.

విజ—(అప) ఏల?

జగ—(అప) ఇది దాసి. వ్యభిచారిణి.

విజ—(అప) కావున ధన మపేక్షించునా? వ్యభిచారిణి యైనమఱింత మంచిది కాదా? (ప్రకాశముగ) నీపే రేది?

భ్ర—భ్రమరిక.

విజ—నీవృత్తి యేది?

భ్ర—నేను శుద్ధాంతకాంతాపరిచారికను. దాసిని.

విజ—హాహా! మిత్రమా! నీవనినట్లేయయినది. భ్రమరికా! దగ్గఱగ రమ్ము!

జగ—(అపవారించి)

గీ. పైకి బండారము మఱి లో ♦ పల లొటార
ముండుదాసిని దవ్వున ♦ నుండిచూడఁ
జగును; దరికిఁ జేర నసహ్య ♦ మగును; నాట
కమును రంగంబునను నిల్చి ♦ కాంచినట్లు.

విజ—(అప) అది దూరమున నుంటచే నాకు దృష్టి బాగుగ నానుట లేదు.

జగ—(అప) మీ కలవాటే కాదా? ఒంటికంటిని గుఱిపెట్టిచూడుఁడు.

విజ—(అప) నాకుఁగొంచెము వయస్సు మళ్లినను దీనినిజూడ మిగుల నుత్సాహముగ నున్నదినుమా?

జగ—(అప) మెంతికూర కెండీనకొల్లఁది వాసనకదా? సేనాధిపతికీ, జేవ్రతాటికి ముసలితన మేమి?

విజ—(అప) మేము యోధులు మగుటచే వీరరసప్రధానులము. మాకు శృంగారరస మూరక నంజుడునకుమాత్రమే కాని యంతకంటెఁ గాదు. నేను వలచితి ననిదానితోఁ జెప్పుట, అది కొంత బిగియుట, వాక్యోపవాక్యము లూరక తీఁగసాఁగుట, నాకిష్టము కాదు. రంజక మంటింప ఁ్ఘామ్మ్మా, మని ప్రేలుతుపాకివలె నేయతిలఘువుగ దీనిని నాకు సమకూర్పవలయును.

జగ—(అప) ఎంతసేపు! ఛటకమువలె మూఁడుముక్కలలోఁ గడతేర్తును.

విజ—(అప) ఛటకమనునాయుధవిశేషము నే నెప్పు డుపయోగింపలేదే?

జగ—(అప) అది ఆయుధవిశేషము గాదు. ఆబ్దికవిశేషము. భ్రమరికా! నీవు మా సేనాధిపతిగారివంక నొకసారి చూడఁదగును.

భ్ర—(తల వంచుకొనును.)

జగ—బొమ్మజెముడువలె నిర్భేద్యముగఁ బెరిగినమీఁబుగ్గమీసములఁ జూచి యది బెదరుచున్నది.

విజ—(మీసముల దువ్వుచు) హాహాహా!

ఆ. వె. పెద్దపులికిఁ జిన్న ♦ పిల్లిగడ్డంబును
గనదుదారసింహ ♦ మునకు జూలు
యోధులకును, ధరణి ♦ నాథులకును బుగ్గ
మీస లసమశౌర్య ♦ భాసకములు.

వీనివలన నరులకు భయము గాని, నారులకుఁ బ్రణయమేకదా! భయ మెఱుఁగనినన్నుఁ జేరుటకు నీకు భయమేల? (అపవారించి) మిత్రమా! త్వరగఁ జెమల్చును.

జగ—భ్రమరికా! నీవు మా సేనానాయకుని బరిణయ మాడవలయును.

విజ—సెబాస్! బాగుగ నడిగితివి. యోధులకుఁ బాముమెలికసంభాషణము గిట్టదు. టక్కున నూటిగ సంభాషించుటయే మా కిష్టము.

భ్ర—అయ్యా! నేను బరిణయ మాడుదానను గాను.

జగ—ఆఁడుదానవు కావుననే పరిణయ మాడు మంటిని.

విజ—దానియభిప్రాయ మేమి?

జగ—ఏమున్నది? కూటసాక్ష్యములచే బ్రతుకువానివలె స్వచ్ఛంద వ్యాపారమున జీవింతు ననుచున్నది.

విజ—వివాహమగువాఁడు లేకుండినయెడల నట్టియావశ్యకత గాని యున్న యెడల నింక బాధ యేమి?

భ్ర—కులవృత్తిని దాఁటరాదు.

విజ—స్వైరిణీకుల మనునొకకుల మున్నదా? స్వచ్ఛందత కులాచారమై యున్నదా? మిత్రమా! ఈయాచారము బాగుగ నున్నది కాదు సుమా! ఇట్టికులము మగవారిలోఁగూడ నున్నదా?

జగ—లేకేమి?

విజ—ఏదది?

జగ—పోనిమ్ము. నీకుఁ గోపము వచ్చునేమో?

విజ—చెప్పుము.

జగ—మీకులమే.

విజ—ఆఁ! ఆఁ! మాది వ్యభిచారకులమా? ఎట్లు?

జగ—గీ. భృతికిఁ బురుషమానధనాను ♦ తతి హరింత్రు.
వారు మీరు, కోపమె లేక ♦ మీరు; రాగ
మొందకయె వారు; మందుచే ♦ నంది మీరు;
మందుచే వారు; భేద మే ♦ మందునయ్య?.

విజ—ఆఁ. మాకు శౌర్య మున్నది. మఱి వారి కేమున్నది?

జగ—మీశౌర్యమునుమించినమోస మున్నది.

భ్ర—అయ్యో! మే మెవ్వరిని మోసము చేయుదుము? ఒకరిసొమ్ము తస్కరించుకొని రాము. ఒకరిధనమును మేము బలవంతముగఁ దీసికొనుట కబలలము. శుద్ధాంతకాంతలయొద్దసదా పరిచర్య చేసి వారిచేఁ బోషింపఁబడుచుందుము.

విజ—మహాపతివ్రత లగునవరోధవధువులయొద్ద నిట్టిస్వైరిణులు పరిచారికలుగ నుండునాచారము నా కేమో బాగుగ నున్నదికాదు సుమా! సంసారిస్త్రీ లుండిన నెంతబాగుగనుండును?

జగ—సందేహముకూడనా? అందుచేతనే మనరాజాంతఃపురమున నిప్పుడందఱును సంసారిణులే యున్నారు.

విజ—ఆఁ! ఆలాగున లేరే! అదెట్లు?

జగ—వార్ధకమునఁ గొందఱు, వికృతరూప లగుటచేఁ గొందఱు, సంసారిణులకంటెఁ బరిశుద్ధలై యుండిరికాదా?

విజ—హాహాహా! కాని, వీరివలన బాధ లెక్కువగ నున్నవనుమాట నిశ్చయమేనా?

జగ—ఇంక శంక యేల?

ఆ. వె. అంతిపురములోన ♦ నామూలగోడచా
టునను జెవుల నూదు ♦ కొనఁగఁబడిన
ప్రాణపదరహస్య ♦ మైన నప్పుడె సంత
పాటి కెక్కు వీరి ♦ వలనఁ గాదె?

ఆ. వె. కాగితంబు నలుపు ♦ గావించి జీవించు
కోటలోనిచుట్ట ♦ నోటివారి
ప్రాతకొంపగమిటొ ♦ పారంబుపైఁ జండ
పీతి హాహ్యాతకీల ♦ వీరిలీల.

తే. గీ. మొలను జరకత్తి కుడిచేతఁ ♦ బొన్నుగట్టి
ఎడదనుదురు బొఁద్దువిగువ ♦ విలువుగచ్చ
కట్టు, మెలిసిగ, గలదోర ♦ గములశుద్ధ
తేజమునకు వీరలసేవ ♦ దిడ్డిత్రోవ.

విజ—ఏమైననసరే. మనమతిశీఘ్రముమగ నీదురాచారమునుమాన్పవలయును

జగ—చిరకాలమునుండి వేళ్లుపెరిగియున్న దురాచారము నొక్కసారి పెఱుక మనతరమగునా? అది క్రమక్రమముగ జరుగఁదగిన పని. ఎవ్వరైన మహాబుద్ధిసాహసముగలవాఁడు మార్గదర్శియై—

విజ—ఎవరో యన నేల? నేనే మార్గదర్శి నయ్యెదను. మహాకార్యము లన్నియు మొట్టమొదట యోధులవలన నాచరింపఁబడినవే. నేను దీనిని బెండ్లాడి సంసారిణిని జేసి మాారాజకాంతయొద్దఁ బరిచర్య కుంచెదను. ఏమి? భ్రమరికా, నీవు నన్నుఁ బెండ్లియాడెదవా? లేదా?

భ్ర—ఆసంగతి నే నిప్పు డాకస్మికముగ నెట్లు చెప్పఁగలను?

విజ—ఏమచేతఁ జెప్పలేవు?

భ్ర—నారాజ్ఞి యెచ్చటి కేగెనో కానఁబడదు. ఆమె నాకనులఁబడినఁగాని నావివాహముమాట తలపెట్టుకొనను.

విజ—అటులైన మంచిదే! మీారాజ్ఞిని నే నిప్పుడే చూచి మాారాజాంతఃపురమునకుఁ బంపితిని.

భ్ర—ఆలాగా! సంతోషమే. ఆమెసన్నిధి నొకరాజపురుషునిఁగూడఁ జూచితిరా!

విజ—ఆఁ! అతనిగూడ మాాగ్రామమునకే పంపితిని.

భ్ర—నాకిప్పుడు మనస్సు నిర్వ్యాకుల మైనది. నారాజ్ఞిని నేను దర్శించినవెనుక—

విజ—సెబాస్! అలాగే. మిత్రమా! చూడు.

గీ. మొగము మకమకలాడెడు ♦ మగువ కింత
దనుక; నిప్పు డానందవ ♦ ర్ధనత వెలిఁగె.
దుప్పు డులువంగఁబడుడాలు ♦ నొప్పునఁ గొడి
రాలునట్టిదీపకళిక ♦ లీల గాఁగ.

జగ—భ్రమరికా! మీకాంతపే రేది?

భ్ర—ఆమెపేరుతో నీ కేమిపని యున్నది?

జగ—నీవు రాజకాంతతో నరణ్యమున కేల వచ్చితివి?

భ్ర—ప్రారబ్ధవశమున—

విజ—జగన్నాథా! నీదౌలుపుతుబుద్ధి పోనిచ్చుకొనవుగదా! మనకు వారిరహస్యములతోఁ బని యేమి? మనకుఁ బ్రత్యక్షముగ నెదుటఁబడినదానితో మన మొకచేయి చూడవలయునుగాని రంధ్రాన్వేషణము శూరధర్మము కాదు. నీవు దీని నటకుఁ దీసికొని పోయి నలుగురుభటుల నీమెసంరక్షణార్థముగ నియమించి మన గ్రామమునకుఁ బంపుము. ఈమెను మాయింటియొద్ద భద్రముగ నొప్పఁజెప్పుఁ డని భటులతో నాయాజ్ఞగానీవు చెప్పుము. పోయి వెంటనే రమ్ము. భ్రమరికా! పొమ్ము.

(జగన్నాథుఁడు, భ్రమరికనిష్క్రమింతురు.)

జగ—(పోయి తిరిగి వచ్చును.)

విజ—చెలికాఁడా! ఆలస్య మైనది. మన మిఁకఁ బోవలయును. మనవృద్ధరాజేంద్రునకు వ్యాధి హెచ్చుగ నున్నది. కావున మనము గప్పము సార్వభౌమునకు వేగ నర్పించి వెంటనేమనరాష్ట్రము ను జేరవలయును.

జగ—చిత్తము. (ఇద్దఱునునిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

కోకిల

తృతీయాంకము.

[ప్రదేశము—శ్రీపురమునందలివీథి.]

(ప్రవేశము—కృష్ణుఁడు)

కృ—అబ్బ! అబ్బ! ఇప్పటికి అజీర్ణబాధ కొంత శాంతించినది. ఏమిభోజనములు! ఏమి పిండివంటలు! ఏమి ఫలాహారములు! ఏమి పానకములు! ఏమి త్రేఁపులు! ఏమి కడుపునొక్కులు! ఏమి సొంటిపొడిపిడచలు! ఏమి మిరియాలకషాయములు! ఏమి యేకభుక్తములు! ఏమి మొంగిలిలంఘనములు! అబ్బ! ఏమి వైద్యులతెగనీలుగుటలు! ఏమి నిద్రలేకపోవుటలు! ఏమి గుండెబరువులు! ఏమి స్వప్నరోదనములు! అబ్బ! ఇక్కడ కన్నియుఁ గడతేరినవి. (ఆవులించుచుఁ జిటికవైచుచు) శంకరా! శంకరా! (తెర వెనుక) అయ్యా! ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను.

కృ—ఈతఁ డెవ్వఁడు?

ఆ. వె. అంగవస్త్రమునకు ♦ నటొకటులు జారి మృ
గాజినమును గట్టి ♦ యద్ది యెడమ
చేతఁ గొని వలపలి ♦ చేఁ గట్టి నూఁడికొం
చఱుగా! శివశివా య ♦ టంచు వచ్చు.

(శంకరుఁడు ప్రవేశించును.)

కృ—అయ్యా! నమస్కారము.

శం—మీరెవ్వ రయ్యా?

కృ—నే నెవ్వఁడనైన నేమి? నమస్కార మర్పించితిని; గ్రహింపరాదా?

శం—మీ రెవరో తెలియకుండ నెట్లు గ్రహింపఁగలను. మీకుఁ దిరిగి నమస్కరింపవలయునో యాశీర్వదించినఁ జాలునో తెలిసికొన వలదా?

కృ—మీవంటి పెద్దలు మాకుఁ బ్రతినమస్కారము కూడనా?

శం—అటు లైన దీర్ఘాయుష్యమస్తు! నాయనా! మీ రెవ్వరు?

కృ—ఆశీర్వాద మైనది కాదా? ఇఁక నే నెవఁడనైన నేమి?

శం—ప్రభుసంస్థానములో మీ కేమైనఁ బని యున్న దేమో తెలిసికొనుట కడిగితిని.

కృ—ఆ! స్వల్పముగ నున్నది.

శం—చాలు. మావంటివారి కుపకారముచేయుట కంతయేచాలును. బీదబ్రాహ్మణుఁడను; కుటుంబికుఁడను; వేదాధ్యయనపరుఁడను; వృద్ధుఁడను, దురన్న దుర్దానములకుఁ బోవువాఁడను గాను. నాయనా! కొంచెము పుణ్యము కట్టుకొని—

కృ—న న్నిప్పు డేమి చేయు మని మీయభిప్రాయము?

శం—ఈయుత్సవములలో నేమైన సత్కార మపేక్షించి వచ్చితిని—

కృ—ఏయుత్సవములు?

శం—ఇప్పుడు జరుగుచున్న యుత్సవములు.

కృ—ఇప్పుడు జరుగుచున్న వికావు. వెనుక జరిగిన వనుము. రెండుమాసములక్రిందటపూర్తియైనవి. మీరింతయాలస్యముగ నేలవచ్చితిరి?

శం—దురదృష్టముచేత. వేడుక లన్నియు నప్పుడే ముగిసినవా?

కృ—మఱి లేదా?

శం—లేనిసంభావన లేనే లేదు. నాయనా ఇక్కడ నేమియుత్సవములు జరిగినవో చెప్పుము. చెవులార విని సంతసింతును.

కృ—అటులైన విను.

శం—ఊఁ

కృ—మొదటివేడుక మావృద్ధరాజేంద్రునిమరణము.

శం—హరహరా! అటు లందు వేల?

కృ—చచ్చినతవవాల చావలేదని నే నెట్లు చెప్పఁగలను?

శం—నిన్నసత్య మాడుమని నాయభిప్రాయము గాదు. వృద్ధరాజేంద్రునిమరణము వేడుక యెంటివికాదా?

కృ—అనినఁ దప్పేమున్నది? తొంబదిమూఁడు సంవత్సరములు జీవించి శీఘ్రముగ మరణించుటకై కోరినవృద్ధరాజేంద్రుని మరణ మత నికి, లోకమునకుఁ, గూడ వేడుక కాదా?

శం—పూర్ణాయుర్దాయము! తొంబదిమూఁడు సంవత్సరములు జీవించె నేమి!

కృ—తెలివితేటలులేనివాని కాయుస్సునకు లోప మేమి?

శం—వారు ప్రభువులు! అమితైశ్వర్యసహితులు. అనేకప్రజాపోష కులు. వారికిఁ దెలివితేట లేమిటికి? నాయనా! నాలుగుముక్క లు వచ్చినఁగాని జీవనము జరుగ దన్నభయము గల్గినమనవంటి దరిద్రులకు విద్యలు, తెలివి గాని యంతటికంటె నధికులగువా రికిఁదెలివితేట లేల?

కృ—అందుకొఱకే వారికి మఱింత కావలయును. మీకు నాకు వి ద్యాబుద్ధులు లేకపోయిన లోకమునకు లోప మేమి? మనకు మాత్ర మేమిలోపము? కాకిపలె నొక్కపొట్ట పోసికొన లేకుం దుమా? అనుగ్రహము వచ్చిన ననేకకుటుంబములఁ బోషించు వారు, ఆగ్రహము గల్గిన నశింపఁజేయువారు, అట్టిప్రజారక్షణ శిక్షణమహాకార్యము మీఁదఁబడినవారికే యుక్తాయుక్తవిచక్ష ణత యుండనియెడల నెంతవైపరీత్య మున్నది!

శం—ఆవృద్ధరాజేంద్రుఁ డంత తెలివితక్కువవాఁడా?

కృ—కాఁడా?

గీ. ఎంతో వచ్చిన నంతకు ♦ నెక్కుడుసెల
వు నొనరించురా జెటుచెడి ♦ పోక యుండు?
నెంతో యెన్నిమాఱులో తిని ♦ యెంతో త్రాగు
చుండునతిమాత్రరోగి చా ♦ కుండు టెటులు?

ఆ. వె. ప్రభుఁడు మందుఁడౌటఁ ♦ బ్రతిభ చే లక్ష్మి సే
యంగఁగల్గునాతఁ ♦ డధముఁ డయ్యె
నధముఁడైన యాతఁ ♦ డట్టె లక్ష్మీధ్యక్షుఁ
డయ్యె నధికవిభవుఁ ♦ డయ్యె నకట!

శం—పోనిమ్ము. ఇఁకఁ జెప్పకుము. మరణించినవారి సుగుణములనే పేర్కొనవలయును. ఆయనకుఁ బుత్త్రులెవ్వరైన నున్నారా?

కృ—లేరు.

శం—అటులైన నీరాజ్యము నెవరు పాలించుచున్నారు?

కృ—ఆయనభార్య.

శం—ఆయనభార్యకు దత్తతాధికారము నిచ్చెనా?

కృ—లేదు. కాని యాయన జీవించియుండఁగనె వారకాంతవలె నొకక న్యకను దత్తతఁ జేసికొనెను—అదే దగ్గఱదీసికొనెను. ఆనిర్భాగ్యురాలీయనగుమ్మములోఁ గాలుపెట్టఁగనే యాయన కాలుని గుమ్మములోఁ గాలు పెట్టెను.

శం—పాపము.

కృ—పాపము కాదు. లోకులపుణ్యముచేతనే యట్లు జరిగినది.

శం—అదేల?

కృ—ఆరాజు మరణింపఁబోవుచు నొకయాజ్ఞ చేసెను.

శం—ఏమని?

కృ—తాను మరణించినతరువాత రెండుమాసములలోపుగఁ బట్టపురో హితునకు జలకలశమును బూలమాలయు నిచ్చియూరంతయుఁ ద్రిప్పవలసిన దనియును, దత్కలశజలమది యెవనికాళ్లఁ బోసియె వనిమెడ నాపుష్పమాల వేయునోయాతని నాగజముపై నెక్కిం చి తీసికొనివచ్చి రాజ్యమునఁ బట్టాభిషిక్తుని, జేయవలయునని—

శం—సమంజసమై సర్వోత్కృష్టమైనయీపూర్వాచారమును రాజు గౌరవించినందులకు సంతసించితిని.

కృ—అంతకంటె మే మొకందులకు సంతసించితిమి.

శం—మఱెందులకు?

కృ—అందువలన మా కమితప్రతిభాశాలి యగుమహారాజబాలకుఁడు లభించెను.

శం—లభింపఁడా? పురుషప్రయత్నపటుత్వమున నహంకారము నుంచు కొని చేయఁబడినకార్యము నుష్ఠుగ నెఱవేఱదు కాని, నిరహం కారతచే, గేవలదైవాధీనముగఁ జేయఁబడినకార్య మసామ్యాశో భావంతముగ ఫలింపదా? వెనుకటిరాజునకు నీతనికి వా స్తిమశ కాంతర మున్నదికాఁబోలు నేమి?

కృ—మశకహ స్త్యంతర మున్నది.

శం—ఈయనకుఁ బట్టాభిషేక మయ్యెనా?

కృ—పెండ్లి కానిదే పట్టాభిషేకమా?

శం—పెండ్లియే యింకఁ గాలేదా? అటులైన నీనడుమను జరిగినయు త్సవము లేవి?

కృ—ఇట్టిమహాపురుషుఁడు పరిపాలకుఁడుగా లభించుటవలన జను లత్యా నందమున మూఁడుమాసము లొక్కరీతిగ నపరిమితోత్సవము లొనర్చిరి. పట్టాభిషేకముపర్యంతము జను లీరీతిగనే వేడుకలు సలుపఁ దలఁచిరి. కాని, యొక్కయంతరాయము గలిగినది.

శం—అది యేది?

కృ—మా రాజబాలకునికి సార్వభౌమునితో యుద్ధము సంభవించెను.

శం—అయ్యో! అసమకటుయే. కారణ మేమి?

కృ—ఈనడుమ మరణించె నని చెప్పితినే! ఆవృద్ధరాజున కొక్కకుమారు, డుండెను.

శం—నిర్వంశముగ మరణించె నని చెప్పితివి కాదా?

కృ—అక్కఱకు రానిపుత్త్రుఁ డున్న నట్టిది యేకదా?

శం—అక్కఱకురాక పోవుట యేమి?

కృ—ఆచిన్నవాని మూఁడేండ్లవయసునసే యిచ్చటినుండి సార్వభౌముఁ డుగ్రహించి తనయూర బందీకృతుని జేసినాఁడు.

శం—ఆతని దోష మేమి?

కృ—ఆతనిది కాదు. తండ్రిది. తండ్రియొక్క విధేయతావిచ్ఛిన్నత కీచిన్నవానిని బూఁటకాఁపుగఁ దీసికొనిపోయినాఁడు.

శం—సరే. ఇప్పుడు యుద్ధకారణ మేమి?

కృ—ఆబాలుఁ డిప్పుడు పందొమ్మిదేండ్లవాఁడయి తనకూతును వలచి దానితోఁగూడఁ బలాయన మైనాఁడనియును, వారి నిద్దఱను దనకు నొప్పఁజెప్పినఁగాని యుద్ధమొనరింతు ననియును సార్వభౌముఁడు మా రాజుగారికి వార్త నంపెను.

శం—తరువాత?

కృ—తరువాత నేమున్నది? వారు గానఁబడక పోవుటచేత యుద్ధమారంభమయ్యెను. అదివఱకే కప్పమిచ్చుటకుఁ బోయిన సేనాధిపతి భటులతో సార్వభౌమరాజధానిలోనే యున్నాఁడు. కావున నిప్పుడు యుద్ధము భయంకరముగ జరుగుచున్నది.

శం—ఆచిన్నవాఁడు నాచిన్నదియు నీగ్రామమునకే వచ్చియుందురేమో! బాగుగ వెదకింపలేకపోయితిరా?

కృ—సత్యకాలపుమాటలఁ జెప్పుచున్నావు. ఆచిన్నవాఁడు పాఁపోలేదు; ఆచిన్నదాని నాతఁ డెత్తుకొనిపోలేదు. మావృద్ధరాజు మరణమున మారాజ్య మరాజక మగుటచే మారాజపుత్త్రుని మాకుఁ బంపుమని మేమడిగిపోవుదు మని యీవంకఁ గల్పించి యరాజకమగునీరాష్ట్రమును దానపహరింపవలయు నని యెంచి కలహామునకు సార్వభౌముఁడు గాలు దువ్వినాఁడు.

శం—ఆలాగా! అంతమోసము చేసినాఁడా?

కృ—కాక యేలా గనుకొంటివి? రాజ్యతంత్రమునకుఁ, గట్టుమోతు మంత్రమునకు, భేద మేమున్నది? మాబాల్యప్రభునిసంగతి విని సార్వభౌముఁడు మఱింతయుగ్రుఁడై యున్నాఁడు.

శం—పోనీ! ఈగాధ కేమి కాని; మీరాజుగారిపెండ్లి యెప్పు డగును?

కృ—సత్కారమపేక్షించినసీకంతకంటెఁగావలసినదేమి? శీఘ్రములోనే.

శం—పెండ్లికూఁతు రెవ తెయో స్థిరపడినదా?

కృ—ఇంటిలోనే యున్నదానికి స్థిరపఱుప నేల?

శం—అదేలాగున?

కృ—మావృద్ధరాజేంద్రునిచే నాదరింపఁబడినకన్య యొక్కతె యున్నదని చెప్పలేదా?

శం—ఆపిల్ల నిచ్చి పెండ్లి సేయుదురా?

కృ—కాకేమి?

శం—ఆచిన్నది వృద్ధరాజుచేఁ బెంపఁబడినది కాదా? వివాహ మెట్లు?

కృ—ఆచిన్న దనుమాట యేమి? మేమందఱము వానిచేఁ బెంపఁబడినవారము కామా? దిక్కులేక యెక్కడనో దొరకుటచే నంతఃపురములో భోజనము పెట్టించుచు నాదరించుచున్నారు. ఇంటిలోఁ బ్రవేశించినవెంటనే వృద్ధరాజును గడతేర్చినయీామె మగఁడగునీబాలరాజు నేమిచేయునో యని భయముగ నున్నది.

శం—ఆపిల్లయందు మీరాజున కిష్టత యున్నదా?

కృ—లేదని నాయభిప్రాయము.

శం—ఆపిల్లదాని కీతనియందో?

కృ—లేనట్లే వినికి.

శం—అటులైన వివాహ మెట్లగును?

కృ—తల్లిగారిబలాత్కారముచేత—

శం—పాపము! దాంపత్య మనుకూలముగ నుండునా?

కృ—దక్షిణకువచ్చినసీకు దాంపత్యపుగొడవ యేల? దినమునకు రెండు మూడుపర్యాయము లీచిన్నదాని నాతనిపై నుసుకొల్పి యాత ని నీకన్యపైఁ బురికొల్పి మారాజ్ఞిగారు వారి కన్యోన్యానురా గము గలిగింపఁ బ్రయత్నించుచున్నారు.

శం—అటులు బలవంతపెట్టిన వలపు గలుగునా?

కృ—సానపైఁ జెక్కను బదనరిగఁదీయఁగ వలపు పుట్టుటలేదా? ఆలా గు రాపాడించఁగ రాపాడించఁగఁ గ్రమక్రమముగఁ గలుగఁగూ డదా?

(నేపథ్యమున)

కృష్ణా! తిండివేళ యైనది. కోటలోనికిఁ బోవలదా?

కృ—మిత్రమా! ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను అయ్యా! ఇఁక నొక్కమా టఁ జెప్పెదను. ఇదే సమయము. ఈసరికి వారిద్దఱును—పెం డ్లికొడుకుఁ బెండ్లికూఁతురును—గ్రొత్తరీతిగ నొండొరులఁ బ్రే మించుటకుఁ బ్రయత్నింతురు. నేనింకఁ బోయెదను.

శం—ఈదినమున నేను బ్రభువువారి సత్రమున భుజింతును.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

[ప్రదేశము—శ్రీపురములోనంతఃపురము.]

(ప్రవేశము—పురుషరూపధారిణియగు కోకిల, బుద్ధిమతి.)

కో—బుద్ధిమతీ! ఏమంటివి?

బు—(చేతుల జోడించుకొని) నన్ననుగ్రహింపు మంటిని.

కో—నిన్ననుగ్రహించుట కేకాదా మాప్రయత్నము?

బు—ఈప్రయత్నమును మీరు వదలి నన్ననుగ్రహింపవలయును.

కో—అభ్యంతర మేమి? ఈప్రయత్నముతో మాకేమిపని యున్నది? అంగీకరించితి నను ము. సర్వప్రయత్నమును వదలి నిన్ననుగ్రహింతును. నీపాణిని గ్రహింతును.

బు—మహాప్రభూ! నన్నెన్నిసారు లనుమంటిరి?

కో—నన్నెన్నిసారులు నిన్ను వేఁడు మంటివి?

బు—మహారాజులరు మీరు నన్నింతగా వేఁడుట తగునా?

కో—ప్రార్థించినను వ్యతిరేకించుట నీకుమాత్రము తగునా?

బు—రాజేంద్రా! నే నింక నేమిసేయఁగలను?

కో—బుద్ధిమతీ! నే నేమిసేయఁగలను?

బు—మహారాజా! మీ కేమి?

కో—నీకుమాత్ర మేమి?

బు—నన్ను వలచినవాఁడు, నన్ను వలపింపఁజేసినవాఁడు, నన్నుఁ గోరుకొనినవాఁడు, నాచేతఁ గోరుకొనఁబడినవాఁడు, నన్నుఁ బ్రతిగ్రహించినవాఁడు, తన్ను నా కిచ్చినవాఁడు, మోహనుఁ డని మనవి చేసికొంటినికదా!

కో—(తనలో) నీకు మోహనుఁ డెట్లని బహుమానించుకొనుచుంటి నైనాకు వసంతుఁడు యథార్థముగ నట్లేకదా! మోహనుఁడు

నాకెట్టిదుర్దశయు మొనర్పఁదలఁచెనో నీ వెఱుఁగక పోవుటచేత నిట్టులనుకొను చుంటివి.

గీ. పతి పరస్త్రీగతుండైన ♦ సతి యెఱుంగ
కుండిన సుఖించు; సుఖమొంద ♦ నున్న కాంత
పతిని శోధింపఁగూడదు; ద ♦ జ్ఞతయె తఱచు
నరులకు సుఖకారణము జ్ఞా ♦ నంబు కాదు.

గీ. తెలివి హెచ్చినకొలఁది శో ♦ ధించుకొలఁది
కష్టసంకోచహేతువుల్ ♦ ఘనము లగును
మంచిజాత్యద్దమునఁ బరీ ♦ క్షించుకొలఁది
శుద్ధమగుసీటఁ గ్రిమితతి ♦ వృద్ధికాదె?

(ప్రకాశముగ) బుద్ధిమతీ! మోహనుఁ డిప్పు డెక్కడ నున్నాఁడు?

బు—ఇక్కడనే యున్నాఁడు.

కో—ఎక్కడ?

బు—(హృదయమునఁ జేవైచి) ఇక్కడ బద్ధుఁడై యున్నాఁడు.

కో—(తనలో) ఆహా! భగవానుఁడా!

గీ. పితను బాసి, రాజ్యము వీడి, ♦ పతిని వదలి,
సుఖము త్యజియించి, సిగ్గును ♦ నున్నఁ జేసి
యాఁడుగతిఁగూడఁ బోనాఁడి ♦ యంగనలకు
భర్తఁగా నుంటి నేఁతని ♦ ర్భాగ్య నైతి?

మోహనుఁ డిటనే కారాగృహమున నున్నాఁడు. బుద్ధిమతి యిటనే నాయిల్లా లగుటకు వేఁడఁబడుచున్నది. దైవోపహత యగుకోకిల బట్టతలకు మోకాలికి ముడిఁబెట్టఁ దలఁచి యిటనే యున్నది. నలుగురిలో ముగ్గుర మిటకే చేరితిమి.

గీ. మహితపురుషార్థముల మోక్ష ♦ మార్గ మొక్క
సాధనములలోనఁ బ్రకృతి ♦ సరసి యొక్క

తత్వములలోఁ బరబ్రహ్మ ♦ తత్వ మెట్లొ
మార్గణములో వసంతుండు ♦ మాన్యుఁ డట్లె.

ఆ. వె. అట్టిప్రాణకాంతు ♦ నట్టడవినిఁ ద్రోచి
యిటులె యతనిరాజ్య ♦ మేల నుంటి
నన్ను, నాకు వచ్చు ♦ నవ్యరాజ్యము నేలఁ
దగినపతికి నిట్టి ♦ దాన నైతి.

(నేపథ్యమున)

మహాప్రభూ! సార్వభౌమునిరాజ్యము మీచేతఁ జిక్కినది. యుద్ధమున మీకు సంపూర్ణవిజయము తటస్థించినది. సేనాధిపతిభటులందఱితో వచ్చినారు. మఱింతసంతోషకర మగువార్త యేమనఁగ సార్వభౌముఁడు సేనాధిపతికిఁ జిక్కి యిటకుఁదీసికొనిరాబడినాఁడు. ఈసంగతులు మీయమ్మగారు మీతోఁజెప్పుమనినారు.

కో—(తనలో) ఎట్టిదుర్వార్తలు కర్ణములఁ బడినవి! (ప్రకాశముగ) మిక్కిలి సంతసించితి నని మాయమ్మగారితో మనవి సేయుము. సార్వభౌము నవమానింపక తగినగౌరవమున నుచితస్థలమున నుంచుమని చెప్పుము. ఏలయన,

ఆ. వె. మనకు వశ్యుఁడగున ♦ రుని కెంతమాన్యత
గనఁబఱుతుమొ యంత ♦ ఘనత మనకు;
నావు వెన్నతోడ ♦ నడు గెంతమర్దింత్రు
కంటి కంతచలువ ♦ గలుగుఁ గావె?

నరే. పొమ్ము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

కో—(తనలో) హా! తండ్రి!

గీ. కూతు రొక్కతె లేచిపోఁ ♦ గూడె యుద్ధ
మందు నోడి రాజ్యము వీడి ♦ యహుగుల కిను

పగొలుసులు గట్టబడునిన్నుఁ ♦ బట్టి నాదు
ముందు నిలబెట్టె నెట్లు నేఁ ♦ గందునయ్యొ?

హాతండ్రీ! నీవు బందీకృతుఁడవై తీసికొనిరాబడితి వనియు, నీరాజ్యమునదధీన మైన దనియునాకువార్త నంపినమాయమ్మకు సంతసించితి నని ప్రతివార్త (బంపవలసివచ్చెను! ఈకన్య నుద్వాహము చేసికొనుచుని మాతల్లి నన్నుఁ ద్రోసేప నందులకుఁగూడ మహాభాగ్య మనవలసివచ్చెను! హా!

గీ. ప్రభువు లని పెద్ద లోకప్ర ♦ వాద ముండు
వారికంటెను బద్ధులు ♦ వసుధఁ గలరె?
నవ్వు వచ్చిన నోరార ♦ నవ్వరాదు
ఏడ్పు వచ్చినఁ గన్నార ♦ నేడ్వరాదు.

గీ. అధికముగఁ బల్క లఘుచిత్తుఁ ♦ డండ్రు; మూతి
ముడుచుకొనియుండ గర్వసం ♦ పూర్ణుఁ డండ్రు;
మధ్యరీతిగ నుండ సా ♦ మాన్యుఁ డీతఁ
డెట్లు ప్రభువయ్యె నని వెక్కి ♦ రింత్రు జనులు.

ఆ. వె. మాటలాడునపుడు ♦ మనసీయఁగాఁగూడ
దీయనట్లుకాని ♦ పింపరాదు
పలికి పలుకనట్లు ♦ పలుకంగవలయును
జేసి చేయనట్లు ♦ చేయవలయు.

గీ. నవ్వు రాకయే యొకపుడు ♦ నవ్వవలయు,
నగవు రాకయే యొకపుడు ♦ నగవవలయుఁ
గట్టెమకుటంబు, ముచ్చిబం ♦ గారుగద్దె,
కల్లకత్తియుఁ గలనటు ♦ కరణిఁగాఁగ.

గీ. రాజపదమా! మహాధికా ♦ రంబ! యెట్టి
చిత్రనటనల జనముల వం ♦ చించుచుంటి

నీవె సుఖ మనువాడుక ♦ నీవెలుపలి
డంబముల దడబడల గ ♦ ష్టపడలఁ గలిగె.

హా! జరిగిన దేదో జరిగినది. వగచిన లాభము లేదు, కానియీ దేమి?

గీ. చెలియకుఁ బురుషుఁడు పతిగా ♦ వలయు నంచు
నాజగన్మాతయాజ్ఞ సృ ♦ ష్ట్యాదినుండి;
చెలియకును జెల్వ మగఁడు గా ♦ వలయు నంచు
నిపుడు మాతృదేవతయాజ్ఞ ♦ యేమొనర్చు?.

(నేపథ్యమున) రాజేంద్రా! మీయమ్మగారు మీయొద్దకు వచ్చెద మనుచున్నారు.

కో—సరే. (తనలో)

గీ. అమ్మయైనను మముఁ జేయు ♦ బమ్మయైన
గొమ్మ నొకకొమ్మతో నెట్లు ♦ కూర్పఁగలుగు?
నేకజాతీయవైద్యుతా ♦ హీనశక్తి
సంయుతపదార్థములఁ గూర్పఁ ♦ జాలు నెవఁడు?.

(చంద్రిక, స్త్రీరూపధారియగువసంతునితోఁ బ్రవేశించును.)

కో—అమ్మా! నమస్కారము.

చం—చిరంజీవి వగుము.

బు—అమ్మా! నమస్కారము.

చం—నీవుకూడ నమ్మ, యని పిలచెద వేమి? అత్త యనుము.

కో—(తనలో) అత్త యని పిలువఁదగినదానను నేనే కదా!

వసం—(తనలో) బుద్ధిమతీ! మహారణ్యమునఁ గొట్టుకొనివచ్చి యిట్టులో యంతఃపురమును జేరి మారుమగనికై ప్రయత్నించుచుంటివా?

గీ. ఇట్టులే నాదుకోకిల ♦ యేపురంబుఁ
జేరి యేరాణిసేవను ♦ జేసి నాదు

రాకపై నాశ వీడి యే ♦ రాజు నొంద
నున్న డో? యౌవనం బూర ♦ కుండఁగలదె?

చం—అబ్బాయీ! నీవు శీఘ్రముగ దీని నంగీకరింపఁజేయవలయును. బుద్ధిమతీ! నీవు వీనిని వరియింపక తప్పదు. మీరిద్దఱు దంపతులు గాఁగఁ జూచుభాగ్యము నాకు లభింపఁజేయవలయును. వింటిరా? కొడుకు, కోడ లనిమిమ్ములను జూచుకొని దినములు గడపుకొని యుందును. లేనికొడుకు లేనేలేఁడు.

పస—(తనలో) అమ్మా! నీకొడుకు మొద్దులాగున నిచ్చటనున్నాఁడు. అయినను నీకొడుకని చెప్పుకొనునట్టిస్థితిలో లేడు. నీవు పెంచుకొన్న కొడుకునకు ముందు కాఁబోవుభార్యకు దాసిగా నుండదగి నవేషముననున్నాఁడు.

చం—ఏదీ! మీ రొండంతులఁ బల్కరించుకొనుఁడు. మీయనురాగాంకుర మేమాత్రము చిగిర్చునో కని పెట్టుదును. ఁపదునాలుగేండ్ల కన్యకుఁబదునాఱేండ్లపరుఁ డేమి? వరహీనత కాదా„ యని యూరనున్నయమ్మలక్కలు బుగ్గలు నొక్కుకొన్నను మీ రిద్దఱు నా యాజ్ఞానువర్తులై యుందురని యాసపడి యిట్లు కోరితిని. నా యాశ వ్యర్థము సేయకుఁడు. బుద్ధిమతీ! మాఅబ్బాయి మెత్తని వాఁడే. నీవే కటకుపదనుగయ్యాళివి. జాగ్రత్త! అబ్బాయి! కానీ!

కో—(బుద్ధిమతిదరిఁజేరి) బుద్ధిమతీ! ప్రాణప్రియా!

చం—సరే! మాటలు బాగుగనే యున్నవి. కాని ముఖమందు రసమెప్పుట లేదు. రసోదయము కానిపాత్రమువలెఁబాఠము నొప్పఁజెప్పినతోడనే పని మైన దనుకొంటివా? అందుచేతనే నీ వింత కాలమునుండి దీనిమనసును గరఁగింపలేకపోయితివి.

కో—(తనలో)

గీ. ఉవిద పురుషరూపము నొంది ♦ యున్ననైన
స్వస్వభావనై ఖగములు మా ♦ ర్పగఁబడుట
గలదె? కవిత భాషాంతరీ ♦ కరణ మొంది
నను గథార్థాదు లన్ని వె ♦ న్కటివి కావె?.

చం—ఊరకుంటి వేమి? మఱియొకసారి యనుము.

కో—బుద్ధిమతీ! ప్రాణప్రియా!

చం—ఛీ! ఛీ! ఈసారి మఱింత పాపైన దేమి?

కో—(తనలో)

గీ. మొదలె చేతగానితనము ♦ పిదప సంభ్ర
మం బమరఁ గార్య మోల్లు ధ్వం ♦ సంబుగాక
తీరు? మొదలె నత్తి పిదపఁ ♦ దీవ్రకోప
కలన గలుగఁగ మాట రాఁ ♦ గలదె పైకి?.

చం—(బుద్ధిమతివంక దిరిగి) నీనాథుఁడు పిల్చుచున్నాఁడు. నీవేమందు వు? కానీ! సిగ్గుపడకు.

బు—(కోకిలవంకదిరిగి) నేను నీకుఁ బ్రాణప్రియను గాను.

చం—ఓసీ! కొఱుకరానికొయ్యా! ఇదేమే? ఇన్నాళ్లనుండి చెప్పినచదు వునకు ఫల మిద్దేనా? ఇంక నేలయంటుయొద్దనే యేడ్చుచుంటి వా? ఆఁ! అటులు గ్రుడ్లువెట్టుకొని చూచెద వేటి? నీప్రాణప్రి యను గాను, యనినదానవు కాఁగల నని యన లేవా? ఆతఁడు నీవు కోంచె మెచ్చుతగ్గుగ సమవయస్కుఁ లేకద! ఆతనిఁ జూచి నైనను సిగ్గు దెచ్చుకొనరాదా? ఆతఁ డెంత దొరవగ మాట లాడుచున్నాఁడో చూడు!

కో—(తనలో) బుద్ధిమతీ!

గీ. నీయనిష్టతచేతనే ♦ నేను మొండి
బాఱి తగుదు నంచును సిద్ధ ♦ పడితి; నీవు

నన్ను వరియించునట్టి యైన ♦ నాదుమగత
నంపుఁబస బైటఁబడి తల ♦ వంపు గాదె?.
గీ. పుట్టముల బిట్టుకట్టుచేఁ ♦ బురుషుఁడును, ద
ళితరసకలనై ఖరులచే ♦ నింతి యగు, మ
గమ్మలిల నెంద ఉన్నారొ! ♦ యట్టిపోతు
ముత్తయిదువులందున నెక్కు ♦ ముదిత నేను.

చం—బుద్ధిమతీ! తిన్నఁగ మాటలాడెదవా? బుగ్గపైఁ బొడువుమంటివా?

వసం—అమ్మా! తొందరపడకుము. పిల్లది. కసుగాయ. అన్నియు ననఁగలదు. అన్నియుఁ జేయఁగలదు. సమస్తమిప్పుడే కావలయునని తొందరపడిన నగునా? శాంతింపుము.

చం—మగఁడు, పెండ్లా మనుచు మీ రిద్దఱు నాకన్నులయెదుట శ్రవణానందముగ మాటలాడుకొందురేమో చూడవలె నని నాకుఁ గొండంతయాశ యున్నది. పెద్దదానను; ఆమాత్రపు వేడుక నా కంటియెదుట జరుగుటకు నేనునోచుకొనఁగూడదా?

వసం—అమ్మా! సిగ్గువదలి చెప్పుచున్నాను. మాతృదేవతవైన నీయెదుట వారేమాటలైన మాటలాడుకొందురు: కాని శృంగారపు మాటల నాడుకొందురా? ఉపనయనములు, వివాహములు, కోవెలలో నైవసన్నిధిని జరిగింపవచ్చునుగాని గర్భాధానము లట్లు జరుగనీయవచ్చునా?

చం—సరి. సరి. నీవుగూడ మాపెద్దమ్మకుఁ దగినదానవే దాఁపరించితివి!

వసం—అమ్మా! క్షమియింపుము. క్రమక్రమముగా నామెయేయొప్పుకొనును.

చం—క్రమక్రమ మనఁగ నేమి? నామొగము! నీమొగము! ఇదివఱ కెన్నియోనెలలనుండి చిలుకకుఁ జెప్పినట్లు చెప్పిచెప్పి ప్రాణములు

విసిగిపోయినవి. ఏమే, యనఁగ నెప్పటిమాటయే. అబ్బబ్బ! ఈ కొంకనక్క నానెత్తురు నావార పోయుచున్నది! నాయెముకలు కటకట కొఱుకుచున్నది! బుద్ధిపూర్వకముగఁ గొనితెచ్చికొనినపీడ. ఏమే? ముంగివలె మూతి ముడుచుకొని యూరకుంటి వేమి? పశువా! పశువా! ఐదునాలుగేండ్లపడుచవు; పతి యక్కఱ లేదా? బ్రహ్మచారిణి వగుదువా?

వసం——ఆమెకుఁ బతి యక్కఱ లేకపోవుట కాదు. మఱియొకనిపై నామెయనురాగము లగ్నమైన దేమో?

చం——ఆఁ! ఆఁ! మఱియెవ్వఁడున్నాఁడు? ఓసీ! నిర్భాగ్యురాలా! అతఁడు నీకుఁ బ్రాణనాథుఁడు గానియెడల నీకు మగఁడు మఱియెవ్వఁడు?

వసం——ఇప్పుడు మీరామెనడిగినప్రశ్నము నామెకుఁ బతిగావలసినయబ్బాయిగారిచేతనే యడిగించిన మంచిది.

చం——(కోకిలవంక ఁజూచి) ఊఁ. ఊఁ! కానీ! నీకుమగఁడెవ్వఁడు? ఊఁ.

కో——(తనలో)

గీ. ఎవఁడు సార్వభౌముని కెల్లఁ ♦ దనయుఁడో? యెవ్వఁ
డేకపుత్త్రుఁడు నీ కౌనొ ♦ యెవ్వఁడు మన
రాష్ట్రయుగమును మున్ముందు ♦ రాజగునొ? య
తఁడు వసంతుఁడు నాకు భ ♦ ర్త యగుఁగాదె?.

చం——కానీ! అబ్బాయీ! ఊరకుంటివేమి? నీకు మగఁ డెవ్వఁడని దానినడుగుము.

కో——(తనలో) బుద్ధిమతీ!

గీ. నీవు నన్నెల్లకుంటచే ♦ నీ వదృష్ట
వతి వగుటకాక నన్నాడఁ ♦ బరమభాగ్య
యుక్తఁగాఁ జేసినావు; లే ♦ కున్నఁ గట్టఁ
గట్టుకొని ఁజీకవలయును ♦ గంగమనసు.

(ప్రకాశముగా) బుద్ధిమతీ!

గీ. ఎవనినామము స్మరణీయ ♦ మవునె నీకు?
నీకటాక్షాళి కర్హుండై ♦ నెగడియుంట
నెవడునా కంటె ఘనతరా ♦ దృష్టయుతుండొ?
యట్టినావైరి యెవ్వండొ ♦ యానతీవె.

చం——నాయనా! నీలోప మేమియు లేదు. నీవుబాగుగనే యడుగుచుంటివి. మొగము కొంచెము పేలవముగ నున్నదికాని——

బు——ఎన్ని సారులు చెప్పుమంటివి? నాపతిమోహనుండు.

చం——ఈచిలుకపలు కెప్పుడు నాయొద్దం బలుకలేదే! ఆం! ఆమోహనుం డెవ్వడు? ఏమోహనుండు?

కో——మన కారాగృహములో నున్న మోహనుండు.

బు——(తనలో) అయ్యయ్యో! నాపతికిం గారాగృహనివాసయోగము తటస్థించినదా? హా! మోహనుండా! నీవు కారయందు బద్ధుండవై యుంటివి. నేను నగరునందు నీకొఱకేడ్చుచు బద్ధురాలనై యుంటిని. కాని నాకంటె నీవే యదృష్టవంతుడవు. అక్కడ నీ కత్తగారిపోరును, మాఱుమనుముబాధయు లేకున్నవి.

చం——ఆం! ఆం! వాండే? ఆమోహనుండే? ఆనిర్భాగ్యుండే? ఆనీచుండే? ఏమి! బుద్ధిమతీ! ఇంతబుద్ధిలేనిదానవా? నీకుంగన్నులులేవా? మనసున్నదా? యుక్తాయుక్తవిచక్షణత గలదా? గుణగ్రహణ మున్నదా? మంచిచెడ్డలకుభేదమెఱుంగుదువా? ఉర్వీనాథుండెక్కడ? నుపగ్రహుం డెక్కడ? ఆఖండలవైభవుం డెక్కడ? అధమాధముం డెక్కడ? సర్వజనపరిపాలనదీక్షాదక్షుం డెక్కడ? శాశ్వతాభీలశిక్షాపాత్రుండెక్కడ? ఛీ! ఛీ! ముడుచుకొని మూలం [illegible] చుండి మూండుసోలలమెక్కజొన్నలుమెక్కు మోహను[illegible] ముద్దులమగండా? ఓసీ! అపవిత్రురాలా! ఆచాఱమక[illegible]?

అన్వయమర్యాద యక్కఱ లేదా! అవమానభయముతో నీకుఁ బని లేదా? ఆఁ! ఆఁ! కారాగృహమునం దున్న దుర్మార్గునే వలచితివా?

కో—(తనలో) అమ్మా! అమ్మా! తిట్టకుము. నేనుగూడఁ గారాగృహమం దున్న వానినే వలచితిని.

వసం—అమ్మా! కారాగృహమం దుండువారందఱును దుర్మార్గు లగుదురా?

చం—నాకొడుకువసంతుఁడు తప్ప—కాని, యీచండాలునకు నీమోహమునకుఁ గారాగృహప్రాప్తి యేల యయ్యెనో నీ వెఱుఁగుదువా?

వసం—అమ్మా! సెలవిచ్చెదవుగాక! (తనలో) హృదయమా! నీవు భయపడినట్లే జరిగియుండునా? అటులే యైనయెడల శీఘ్రముగఁ బగిలిపొమ్ము.

చం—ఎవతెనో బలాత్కరింపఁ బ్రయత్నించెనఁట.

కో—(తనలో) ఎవతెనో యన నేల? నన్నే.

వసం—ప్రయత్నించుటయే కద?

కో—(తనలో) అంతకంటె వానితర మగునా? నేను రాజకులోద్భవనుగానా? అభిమానధననుగానా? నైజపాత్ర లీలాకాంతనుగానా? ఆపత్సమయమున నభిమానావనముఁ జేసికొనలేకపోయిన యీఁడుదాన్నిబదు కేల?

చం—ప్రయత్నించుటకాకపోయిన నాపాపి సఫలితమనోరథుఁ డగునా! ఆమె యేమహానుభావురాలో! యేమహాపతివ్రతయో!

కో—(తనలో) నీకోడలే.

వసం—(తనలో)

గీ. హృదయమా! గిఱ్ఱుమని త్రిప్పి ♦ యిలను గొట్టఁ
బట్టి వింతకు ముందు; నీ ♦ వశఁగ యాటి

పోయి తనుకొంటి తడిమంటి ♦ ముద్దులాగు;
కెరలి కందుకమ ట్లుబి ♦ కితివి మఱల.

బు—(తనలో) నానాథుఁడు కోకిలను బలాత్కరింపఁ బ్రయత్నించియుండెనుగాఁబోలు. ఆతఁడు మిగుల మంచివాఁడే. కాని, పూర్వకర్మపరిపాకమునుబట్టి యీజన్మమున నాతని కీదుర్యోగము తటస్థించెను. ఆతనిబుద్ధి యింక నితరకాంతలపైఁ దగిలిన సరే, యింక నాతని కధమాధమస్థితులు లభియించినసరే, యాతఁడే నానాథుఁడు. ఆతనిగాదని మహేంద్రుఁడైన నొల్లను. అట్టిచో నీరాజన నా కెంత?

చం—అబ్బాయి! ఈదాసి యెవతెయో యెఱుఁగుదువా?

కో—ఇంతసేపటినుండియు దానివంక నేచూచుచుంటిని. ఇట్టిమొగముగలదానిని మఱియొక్కతె నెచ్చటనో చూచినట్లున్నది.

వసం—ఎచ్చటఁగాంచినట్లున్నదో జ్ఞప్తి తెచ్చుకొనఁగలరా?

కో—గీ. కాంత, జ్ఞప్తి, సౌఖ్యము, తమ ♦ యంత తామె
చేనిదగుపురస్కృతినొ సి ♦ ద్ధింపవలయుఁ
గాక రావలయు నని యా ♦ కర్షణం బొ
నర్పఁ గవితమాదిరిని వె ♦ న్కకును బోవు.

బు—ఈనీతి యెఱిఁగినవాఁడవు న న్నేలయాకర్షింపఁ దలఁచితివి?

చం—పండ్లూడఁగొట్టెదను. నోరు మూసికొనుము. నీదొకజన్మమే యౌని సిగ్గులేక మాట లాడుచుంటివా?

కో—(తనలో) ఓసీ! వెఱ్ఱిబుద్ధిమతీ!

గీ. నను నీవంటిదాన నం ♦ చెఱుఁగ వీవు
నీకు మోహమ్ముపై బుద్ధి ♦ నాకు వలవ
సంతుపైఁ; మనలను జోడు ♦ సలుపఁదలఁచె
నమ్మ! ఱోటిని దిరుగలి ♦ దిమ్మనట్లు.

చం—నాయనా! ఈదాసిని నీ వెప్పుడు చూచి యుండలేదు.

కో—దీనిని జూచితి నని చెప్పియుండ లేదు. దీనివంటిదాసిని.

వసం—(తనలో) నావంటిదాసిని నీవే కావు ప్రపంచమున నెవ్వరు చూచియుండరు.

గీ. లోన మగవాఁడు, రాజబా ♦ లుండు; పైకి
నాఁడుపడుచు, బానిస; యెంత ♦ యంతరంబొ
పైకి లోనికి; పండతా ♦ భావమునను
గొజ్జకంటెను ఖరతరా ♦ ఘుండ నేనె.

కో—మొగముతీ రిదియే, రాత్రిభాగము కావున బాగుగఁ జెప్పఁజాలను.

చం—దాని నెక్కడఁజూచితివొ? ఎప్పుడు చూచితివొ? అదిమాత్రమిది కాదు. ఏలన—ఇది మాపుట్టింటివారిచే నాకరణమీయఁబడిన ముసలిదాసికి సన్నిహితబంధువఁట. అదియే దీనిని బాగుగ నెఱుఁగదు. నిన్ననే వచ్చినది. తెలివిగలది. నాకు విశ్వాస మగుస్థానము నుండి వచ్చుటచేదీనిని నీవుకూడ నమ్మవచ్చును. చిన్న రాణికిఁ జిన్నదాసి యుండుట యావశ్యక మని బుద్ధిమతికొఱకు దీని నుంచితిని ఏదీ? అనిర్భాగ్యురాలికి రాజ్ఞీయోగము కూడనా? నిక్షేపమువంటి చక్రవర్తిపుత్త్రుడు—రూపవంతుఁడు—యౌవనసంపన్నుఁడు—విద్యావంతుఁడు—ధీశాలి—వాక్చతురుఁడు— వినయధురీణుఁడు-సుగుణసంపన్నుఁడు—మాతృవిధేయుఁడు—వరింపమూతిబిగించుకొని, మొడమొగము పెడమొగముఁ బెట్టుకొని, కన్నులుచిట్లించుకొని, పెదవి విరుచుకొని, కోతివలె నిగిలించుచు, సిగ్గులేక—మర్యాదలేక—దౌర్భాగ్యుని—అధముని—ఎందఱుచెలులనో చెఱఁబట్టి తాఁజెఱఁబడినపాపాత్ముని—వలచి—వలచి—చీ! దిక్కుమాలినదానా! నీ వెక్కడనుండివచ్చితివొ? నీబుద్ధిబుగ్గియగువఱకు మాఱునా?

వసం—అమ్మా! శాంతింపుము.

చం—ఇదివఱకు శాంతించితిని. ఇప్పుడెక్కడి శాంతి! ఆమహారాజేగినాడు. శాంతినొందలేదా? ముద్దుముద్దుగ నొడిలోఁ బాల్యక్రీడాపుముూఁ డేండ్లకొడుకు ముక్కలై పోవగ శాంతినొందియుండలేదా? అయిన దేదో యైనది. ఈపైన వానిమూలముగఁ గాఁపుర మీడఁదలఁచి యుండి నాని నొక్కయింటివానిని జేయఁ బ్రయత్నింప నందుల కీవాని సయంగీకరింపక పోవలయునా? నిర్దాక్షిణ్యముగఁ దిరస్కరింపవలయునా? పెంచినపెద్దతనమైనఁ జూపవలదా? ఇఁక నే నెట్లు శాంతింతును?

కో—అమ్మా! మూఁడేండ్లకొడుకు ముక్కలై పోవగ నంటివి. అదేమి? ఆతఁడు సార్వభౌమరాష్ట్రమునఁ గారాగృహబద్ధుఁడై యున్నాఁడుకదా!

చం—ఉన్నాఁడు; ఏపులివాతనో! ఏనీటిగోఁతనో!

వసం—(తనలో) ఇచ్చటనే నీప్రక్కనే యీనిర్భాగ్యుఁ డున్నాఁడు.

కో—అమ్మా! ఆతఁడు మరణించినట్లు యథార్థవార్త లేవియు రాలేదుగద!

వసం—(తనలో) ఒకసారి మరణించినట్లుకాదు.

గీ. ఎపుడునాప్రాణమగు కాంత ♦ యేగె నపుడె
చచ్చితిని; తల్లి నను జేరి ♦ చచ్చె కొడుక
టంచు విలపింపఁ జచ్చితి; ♦ నకట! మఱల
జగతికే మొట్టమొదటనే ♦ చచ్చినాఁడ.

చం—ఇఁక నెక్కడికొడుకు? ఎపు డడ్డాలనుండి జారిపోయెనో యప్పుడే యాస వదలుకొంటిని. ఇంక నీవెట్టి యేమి?

వసం—(తనలో) బుద్ధిమతీ! నేనుజీవించియున్నట్లునీవెఱుఁగుదువుగదా! నీవైన నఁజెప్పరాదా?

చం—ఈయవకాశమును దీసికొని మనరాష్ట్రమున కాసపడి 'నేనే వసం తుఁడ, నేనే వసంతుఁడ, నని దొంగవేషములు వైచికొని యింక నెవ్వరైన నిటకు వత్తురు. ఇప్పుడు రెండవరాష్ట్రముకూడ మన కు సిద్ధించినదాటచే మఱింత యాసపడి వత్తురు. నేనే వసంతుఁ డ నని వచ్చినవానిని, వాఁడు వసంతుఁ డని స్థిరపఱుచువానిని నాసెల వక్కఱలేకయే తుపాకిని వేయు మని నేను నిన్న నే ద్వి తీయ సేనాధిపతికి నాజ్ఞయిడితిని.

వసం—(తనలో) అందుచేతనే నే నీసిగ్గుమాలిన వేసమును ధరించి రూ పుమాపుకొని యిల్లుఁజేరితిని.

కో—హరిహరీ! అంతదారుణమైనయాజ్ఞ నేల సేయవలయును.

వసం—(తనలో) సెబాస్! రాజపుత్రా!

ఆ. వె. నాకు వైరి వీవు ♦ నాతల్లియగునీమె;
యంతికంబె నీవె ♦ యధికకృపను
గల్గువాఁడ వైతి; ♦ కాలమా! నీచర్య
లింతవైపరీత్య ♦ మెనసె నేమి?

ఆ. వె. తల్లియైన నేమి? ♦ తండ్రియైనను నేమి?
పుత్త్రుఁ డధికుఁడైన ♦ మురియుచుండ్రు
కాకయున్న సుతుఁడు ♦ గాఁడు మాకనుమహా
కలియుగంబు వచ్చెఁ ♦ గాదె? యిపుడు.

చం—అబ్బాయీ! దారుణమైనయాజ్ఞ యని నీ విప్పు డంటివి! అట్టి వాఁడు తటస్థించినయెడల రాజ్య మెంతకల్లోల మగునో చిన్న వాఁడవైన నీకేమి తెలియును? ఊరకుండుము.

వసం—(తనలో) అట్టివాఁ డిప్పు డిచ్చటనే తటస్థించినాఁడుకదా? ఏమి యగునో చూచెదముగాక.

కో—(తనలో) రాజ్యము కల్లోలమైన నరే, ప్రపంచము తలక్రిందైనను

రే, ఏది యేమైన సరే నాకు వసంతుఁడే కావలయును.

చం—వాహినీ! చూడు! మనమేదో పిచ్చి, పాటి, కష్టము, సుఖము మాటలాడుకొనఁగఁ జూడు! తాను మూతి ముడిఁబెట్టుకొని రోసరోసలాడుచుఁ బ్రపంచము నంతను దానేయుద్ధరించున ట్లున్నది. అబ్బ! ఇంతయొంటరియెత్తుఁబోని నే నెచ్చటను జూచియుండలేదు.

వసం—బుద్ధిమతీ! ఏల సిగ్గు? ఇక్కడ నీమగఁడు తప్ప మన మందఱము కాంతలమే కద! నీకు సందేహ మేల?

కో—(తనలో) మగనిఁగూడ మగువలలోనే చేర్చుకొనును.

చం—సిగ్గందు వేల? తగుమాత్రపుసిగ్గు నగ యే. సిగ్గు కాదు. నాలిమ్రుచ్చుఁదనము—పెంకితృతి—కష్టపడి—మొండి వేసము—ఎందులకు? ఎందులకు? ఇఁకను నే నేదో తెగతెంపులు చేసికొనఁ దలఁచుకొంటిని. నాయనా! ఈబండను మఱియొకసారి కదిపి చూడు. ఇటో యటో స్థిరపఱుచుకొని మఱి పోయెదను.

వసం—అమ్మా! ఈబొమ్మలపెండ్లితో నీ కేమిప్రయోజనము?

చం—బొమ్మలపెండ్లి యైనఁ గావలసిన దేమున్నది? మనయిష్టతవచ్చిన బొమ్మను మఱియొకబొమ్మతోఁ గూర్తుము. ఇక్కడ నట్టియవకాశ మేమున్నది? అమ్మయ్యో! ఈగయ్యాళి నేనుజెప్పినట్లు వినునా? ఈరాకాసి నామాట లక్ష్యముసేయునా? ఇటు చూడుమన్న నటు చూచును. ఇటు తిరుగు మన్న నటు మూతి త్రిప్పును. ఎంతస్వాతంత్రత! ఎంతచండితనము! ఎంతమూర్ఖత! ఎంతమోటపాకము!

వసం—అమ్మా! నాకుఁ దెలియక యడుగుచుంటిని. ఈవివాహామువలన సుఖ మెవరికి?

చం—నాకు. మతి యెవ్వరికి? నీకు మతి లేదా? అటు లడిగెద వేల?

వసం—అమ్మా? అసందర్భముగ లేదా? అటు లనెద వేల?

చం—ఆఁ! ఆఁ! అసందర్భమా! నావయసు వల్లకాడై, నాదాంపత్యము దగ్ధపటలమై, కాటికిఁ గాళ్లుచాఁచుకొనియదిగో! యిదిగో! యన నున్న నాకుఁ జిలుక, గోరువంక వలెఁ బలుకు లాడుకొనుచు, ముద్దుముద్దుగ మురియుచు, "కీ, కా," యని కేరలాడుచు వీ రిద్ద ఱుండఁగ నేను జూడఁగోరుట యసందర్భమా? వీరియాలాపము లు, అల్లరులు, "ఆఁ ఊఁ," లు విని నే నామోదింప వాంఛించు ట యసందర్భమా?

వసం—అమ్మా! కోపపడకుము. భార్యాభర్తలసమాగమము ముందు గా మూలనున్న ముసలిదానిముచ్చటకా?

చం—సరి. సరి. కొడుకు, కోడలు గూడిరని మేము గొంతుక కురిపో సికొని చావవలసినదా యేమి? ఈపాటికి నోరుకట్టిపెట్టుకొనుము.

వసం—అమ్మా! కోపము వలదు. అన్యోన్యానురాగము లేనిసతీపురు షులఁ గూర్చుట తప్పుపని.

చం—అన్యోన్యానురాగ మని యిప్పు డొకక్రొత్తమాట దాపురించినది. మాఅబ్బనాఁ డెఱుఁగము. మాతాతనాఁడెఱుఁగము. ఈవిచి త్రము—ఈవిపరీతము—ఈలోకవిరుద్ధత—"పెండ్లి చేసుకో," యనుసరికి నోరుమూసికొని, కిక్కురుమనక, చచ్చినట్లు చేసికొ నుటయేకాక యెప్పుడైన నెఱుఁగుదుమా? ఈశషభిషలు—ఈ జాణతనములు—ఈయన్యోన్యానురాగములు—ఈయభినవనా గరికతలు—అన్యోన్యానురాగము లానక యాపోసన మైనతరు వాత కలుగఁ గూడదా? ఒకబిడ్డఁడుసంతానము గలిగినమీఁదటఁ గలుగఁ గూడదా? కలుగకపోయినమాత్రమున బాధ యేము న్నది? మాయాయనకు నాకు "హరీ," యన్నవఱకు రాగ మా

రంభించినట్లు కనఁబడనే లేదు. లేదని కాపురములు చేయ లేదా? పిల్లలఁ గన లేదా? దానిలోపము చేతి కడ్డమా! నోటికడ్డమా?

కో—(తనలో) నీనోటికిఁ జేతికి నేమియు నడ్డము లేదు.

వసం—(తనలో) ఆహా! ఈమెయజ్ఞానము పరిమితి లేక ప్రకాశించుచున్నది. (ప్రకాశముగ) అమ్మా! బుద్ధిమతి కీరాజబాలునిపై నను రాగము గలిగినపిమ్మట వారిఁ గలుపవచ్చును. అంతవఱకు వేచియుందుము.

బు—(తనలో) అది స్వప్నవార్త.

చం—క్రమక్రమముగా నదే కుదురు నని నేను జెప్పియుంటినిగాదా?

కో—(తనలో) క్రమక్రమముగఁ గుదురుట కిది యేమి రోగమా?

వసం—నామనవి విని వారి కనురాగము కలుగువఱకు నీవు తొందర పడకుము.

చం—ప్రేమములు గలుగువఱకు సంబంధములు పీఁటలు పెట్టుకొనికూరుచుండునా? అన్నపు డెల్ల రాజసంబంధములు తటస్థపడునా?

వసం—రాజసంబంధమే కాని సమకూడిన పీలు లేదా?

చం—పీలునఁ కెక్కడికి? బొందునఁ బుస్తెను గట్టుకొని కూరుచుండినఁ గొట్టువా రెవ్వరు? కాని రాజసంబంధమునఁ గల్గులాభము లిన్ని యని చెప్పఁదరమా? ఒడలు పట్టినన్ని నగలు! వేలకొలఁది జలతారుబట్టలపెట్టెలు! అడుగూఁకు మడుఁగులు! ''అఁ!,, యనునప్పటికి గడగడలాడునాశ్రితులు! అంతఃపురమున హంసతూలికాతల్పములు! మణుఁగులకొలఁది వెండిబంగారములు! గజములు! కంఖాణములు! కంచరగాడిదెలు! కాలి కొక్కదాసి! కరమున కొక్కదాసి! కనుపునకొక్కదాసి! తెగులా! పోఁగాలమా! నిక్షేపములాగు ననుభవింప లేక—తెగనీలుగా! అఁ!

వసం—అనుభవింపఁదగినవస్తువులు ననంతకాలసత్యమునే చెప్పితివికాని

దంపతులసుఖముమాట చెప్పనైతివేమి? అమ్మా! భర్తను నిర్ణయించుకొనుటలో స్త్రీకిఁ గొంతస్వాతంత్ర్యముండఁదగు నని నా యభిప్రాయము.

చం—ఇదిగో! ఆసంబర మైనది కాదా? ఆయవశిష్టత దీరినది కాదా? ఏరినది! ఏరినది! మహాచక్రవర్తియైనమగనిని—కడుపునిండినకాంతుని—ఆ! వలచినది! ప్రేమించినది! సర్వస్వాతంత్ర్యతచే మోహించినది!—బండ్లులాగుబానిసను—ఎన్ని కాఁపురములో దిబ్బలుదీర్చినవిటాధముని—ఆ! ఆ! అమ్మగారికిఁ గాళ్లకు గొలుసులు లేకపోయిన నయ్యవారికి గలగలలాడుచున్న యినుపగొలుసుల సింగార మున్నది! అమ్మగారికిఁ జేతికిఁ దొండపుగొలుసులు లేకపోయిన నయ్యవారిచేతులకు బొండగొలుసు లున్నవి! అమ్మగారి కంతఃపురనివాసము లేకున్న నయ్యవారికిఁ గారాగృహనివాస మున్నది! అమ్మవారికి గృహసంచారమున దాసదాసీజనులు లేకున్న నయ్యవారికి గ్రామసంచారమునన నేకదాసజనపరివార మున్నది! ఆ! సమృద్ధి! ఇఁక సుఖమునకు లోప మేమి? అయ్యవారినెత్తిపై మట్టితట్ట! అమ్మవారినెత్తిపైఁ జేఁడతట్ట!—ఇదిగో! స్వతంత్రతఫలము. స్వతంత్రత చట్టుబండ లైనది! వాహినీ! నీవీవిషయమున నాతో నింతవాద మేల చేసెదవు? ఇంకె నోరు మూసికొనుము. జాగ్రత్త! నీవుకూడ మాపెద్దమ్మవలెఁ జదు వేర్చితివా యేమి?

వసం—అమ్మా క్షమింపుము. (తనలో)

గీ. తనకుఁ దోఁచదు బోధింప ♦ వినదు వార్ధ
కంబునను మొండిపట్టు బిం ♦ కముగఁ బట్టుఁ
గద; యబలయు నరిసెలపా ♦ కంబు ముదురు
కొలఁదిని గొఱుక రానట్టి కొయ్య గావె?.

చం—నాయనా! ఏదీ! యింకొకమారు దాని నూఁపి చూడుము. ఏదో నాయిష్టమువచ్చినదారిఁ ద్రొక్కుదును. కానీ! వేగఁ గానీ! నాప్రాణము విసిగిపోయినది.

కో—(తనలో) హరిహరీ!

గీ. ముదుసలికి నుచితత లేదు; ♦ బుద్ధిమతికి
లేదు వలపు; మగతనము ♦ లేదు నాకు;
నీకఁ బ్రపంచయాత్ర జరుగు ♦ టెట్లుమాకు?
మూఁడు లేదులయద్వైత ♦ మునకుఁబోలె.

(ప్రకాశముగ.) (బుద్ధిమతిని సమీపించి)

ఆ, వె. వాఁడిచూపుగమికి ♦ భయపడి నే నీదు
ముద్దుచెక్కు లిట్టె ♦ పుణుకకుండఁ
బోవఁగలనె? ముండ్ల ♦ పోటున కల్కి గు
లాబిపూవు నెవఁడు ♦ లాగకుండు?

(బుద్ధిమతి బుగ్గలు నులుమఁగ కోకిల చేయి చాఁపఁగ బుద్ధిమతి యాచేతిని దనయెడమచేతితోఁ ద్రోయును.)

బు—ఆఁ! ఆఁ! నే నేమి స్వైరిణి ననుకొంటిరా?

చం—ఆఁగు. ఆఁగు. ఆమాట్లున కాఁగు. ఏమీ! ఆతఁడు చేసినతప్పేమి? ముద్దుముద్దుగ బుగ్గలు నులుమఁబోఁగ నింతయాగడమా? ఇంత యల్లరియా? ఇంతగయ్యాళితనమా? పండ్లు విఱుగఁ బొడిచిన యెడల నీకుఁ దగినబుద్ధియే వచ్చియుండును.

బు—అయ్యా! మీరు మహారాజులరు. సర్వసద్గుణసమలంకృతులు, సమస్తవిద్యాపారంగతులు అయినను మీపై నాప్రేమము ప్రసరింపలేదు. క్షమింపుఁడు. నేను వలచినయాతఁ డధముఁడే కావచ్చును. ఐననాకాతఁడే ఘనుఁడు. ఆతఁ డనాకారుఁడేకా వచ్చును. కాని నాకంటికతఁడే మదనసముఁడు. ఆతఁడుమీ

దృష్టిచేత నేరీతిగ నుండునో యది నా కావశ్యకము కాదు. ఆతనితో జోక్యము నాకుకాని మీకుకాదు. ఆతనికర్హమైన యీదేహమును మీరు స్పృశింపఁ బ్రయత్నించుట న్యాయమా? మీరు సర్వమును దెలిసినవారేకద!

కో—(తనలో) ఆహా! ఆఁడుది యన్న నిదియే. అనురాగమన్న దీనిదే. ఆహా! భర్తునియవ్యాజభక్తివలె నీమెభర్త్రనురాగము ప్రకాశించుచున్నది.

చం—(ఉస్సురనుచు) ఓసీ! బానిసా! ఏమంటివి? ఇటు చూచి చెప్పుము.

బు—అమ్మా!

చం—అదిగో! ఆవంకకూఁత కూయువలదనే కాదా మొన్న నెత్తివాయఁ గొట్టినది.

వసం—(తనలో) హరి హరీ!

బు—నేను మీకుఁ గోడలనై నను మీపరిచర్య సేయుటకే కద? నేను భృత్యురాలనై యంతకంటె నెక్కువ చేయుదును. నన్ను క్షమింపుము.

చం—నీవు నాకోడలవు కాకుండినయెడల నిన్ను నాకొంప నుండనిచ్చెదనా? నీసేవ నంగీకరింతునా? నీమానాభిమానములు దక్కనిచ్చెదనా? నీగొంతుఁ గోయకుందునా? ఆఁ! ఎంతభయభక్తులు లేని ప్రవర్తనము! నిర్భాగ్యురాలా! నోటికి సిరిలేక, యొడలికి సువర్ణభారవహనయోగము లేక, కంటికి మహావైభవదర్శనయోగము లేక, నెత్తిపై నినుపగజ్జలతల్లి భాగవత మాడ, నీకు మంచిబుద్ధి యేల పుట్టును? అధమా! పిశాచీ! చండాలినీ! (కొట్టును.) నేఁటిరాత్రిమొదలుకొని నీ కైదుదినములు మితినిచ్చితిని. ఆమితిలోపుగ నీవు నాకొడుకును జేసికొన నంగీకరింపవలె

యును. లేనియెడల నాఁటవదిన ముదయమున నిన్నురి తీయింతును. నిశ్చయముగఁ జెప్పుచున్నాను. జాగ్రత్త! బాగుగ నాలోచించుకొనుము. ఇతఁడు నీకుమగఁడు; ఈ రెండు రాష్ట్రములు నీవి. అదిగాక నాయొద్దనున్న వస్తుసమూహ మంత నీది. బాగుగ నాలోచించుకొనుము. పో. ఇఁక లోనికిఁబొమ్ము.

బు.—నేను సెలవు తీసికొందును. (కోకిలవంకఁ దిరిగి) అన్నా! నమస్కారము. (నిష్క్రమించును)

చం.—ఛీ! నీ మొగమీడ్వను! నాయనా! నీమనసు విఱుగునట్లుకూడఁ జేయుచున్నది. జాగ్రత్త! నీవు నీయంతఃకరణవృత్తిని మార్చుకొనఁగూడదు. అదినీకు భార్యకాక తప్పదు.

వసం.—(తనలో) అబ్బ! ప్రాణము విసిగినది.

గీ. ఇరుగుపొరుగిండ్లకలహాల ♦ కింటిలోని
కుంపటులకు, సతీపతు ♦ ల్గుడుచుభేద
ములకుఁ బదునాల్గుపాళ్లు లీ ♦ ముసలిముండ
గమియె నిశ్చయముగ మూల ♦ కారణంబు.

చం.—నాయనా! నే నిఁకఁ బోయి శయనింతును. వాహినీ! బుద్ధిమతికి బుద్ధి వచ్చినదనుక వివాహ మాఁపి యుంచవలయునన్న మఱి యొకబాధ యున్నది.

వసం.—అదియేమి?

చం.—వివాహ మైనఁ గాని పట్టాభిషేకము సేయరాదు. పట్టాభిషేక మైనగాని ప్రజలకు శాంతికలుగదు. ఇది మహాసాధ్యసమయముగ నున్నది. సార్వభౌముని రాష్ట్రముగూడ మనదానిలోఁ జేరినదని బుజము లెగరవైచిన లాభము లేదు. దాని ననుకూలముగఁ బరిపాలింపవలయును. ఆముసలిరాజిక్కడ నున్నాఁడు. ఆతని విడిపింపఁదలఁచి కాని, నాకుమారునికి హానిసేయఁదలఁచి కాని,

యనేకులు కుట్రలు సేయవచ్చును. ఈనినపులులవలె సేనాధిపతు లతిదాహాముతో నున్నారు. ఏమియుఁ దోఁచకున్నది.

వసం—అమ్మా! ఎందఱుమగవాండ్ర వ్యవహార మన్న మీావ్యవహారమున కందునా?

చం—(నవ్వుచు) ఆలాగే కొట్టుకొనివచ్చుచున్నాను నాయనా! నేనింకఁ బోవలయును. నేను వాహినినిక్కడనుంతునా?

కో—ఉంచినఁ బ్రమాద మేమి?

చం—వాహినీ! నీవుజాగరూకతగనీతని గనిపెట్టి యుండవలయును. వీవనతో విసరికాని, పాదములొత్తికాని, యాతనినిదురపుచ్చవలయును

వసం—సరే.

చం—నాయనా! నేను బోవుచుంటిని. జాగ్రత్త!

(చంద్రిక పోవును.)

కో—(మంచముపై శయనించి తనలో)

ఆ. వె. అమితవిభవ మున్న ♦ నప్పుడపుడు కష్ట
మొకటి గలుగకుండ ♦ సుకము లేదు;
లలితలలితమగుత ♦ లాడపైనను జేతి
యడ్డు లేక నిదుర ♦ నందఁగలమె?

(తలాడపైఁ జేవైచును.)

(ప్రకాశముగ) వాహినీ! కుడికన్నదరిన నేమిఫలము?

వసం—మగవారికి మేలు.

కో—ఆఁడువారికి?

వసం—కీడు.

కో—మగవారు, నాఁడువారు గానివారికి?

వసం—(తనలో) నన్నితఁడు గుర్తుపట్టి యుండెనా యేమి? (ప్రకాశముగ) మహాప్రభూ! స్త్రీపురుషులుగూడఁ గానివారుందురా?

కో—గీ. మూతిపైఁ గోరమీసాలు ♦ మొలను కత్తి
లోఁ బిటికిగుండె గలయమ్మ ♦ లు భువి నొంద
లో పయిఁటమాటునను గతి ♦ నోగ్రహృదయ
ముఁగలపేడియయ్యాలు నంద ♦ ఉగద! వెలఁది!

వసం—(తనలో) ఈతఁడు నావికృతవేషమును గతినవ్యాపారమును బసికట్టినట్లు చెప్పినాఁడు.

కో—(తనలో) హా! వసంతా! ఎచ్చట నుంటివోయి! ప్రాణ నాథా!

ఆ. వె. నిదురఁ బోవనుండ ♦ నీస్మరణం బగు
నిదుర లేచునపుడు ♦ నీస్మరణమె
నిను స్మరింపనట్టి ♦ నిముసంబు లేదయ్యా!
కష్టపెట్టెదేల? ♦ కరుణ లేక.

హా! వసంతా! (నిదురించును.)

వసం—అయ్యో! అయ్యో!—పలుకకున్నాఁడు. అప్పుడే నిదురపట్టెను గాఁబోలు! హా! ఎంతయదృష్టవంతుఁడు!

గీ. కల్పకములో, మాసంబులో, ♦ గడియలో, యుగ
ములో, గడిచెఁ; గోకిలాచంద్ర ♦ ముఖిని బాసి
రుచి యెఱుంగను; నిదుర యె ♦ ఱుంగ; నొడలె
ఱుంగ; మిన్నునుమన్ను నె ♦ ఱుంగ; నకట!.

హా! కోకిలా! ప్రాణకాంతా!

గీ. కారయం దుండి నిన్నుఁ బ్రక్క ♦ మాఱు దినము
నకుఁ గనఁగఁ దృప్తిలేకయ ♦ నవరతంబుఁ
గాంచఁగా నెంచియీపాట్లు ♦ గాంచితిని; దు
రాశ పూర్వమున్నాలసం ♦ హర్త్రి కాదె?.

నీకొఱకే నే నిప్పు డొకపనిఁ జేయవలసి యున్నది.

గీ. యామినికిఁ గాంచి యీవేళ; ♦ యఖిలజనులు
శరము లెదఁ జేర్చి హాయిగాఁ ♦ గాంత్రు నిదుర;
పశ్చిమార్ధగోళముతక్క ♦ పరమభాగ్య
హీనసార్వభౌముఁడ నైన ♦ నేనుదక్క.

గీ. ప్రకృతి యొడలెఱుంగనిమహా ♦ వస్థ నడఁగె;
భయదనిశ్శబ్దతాదశ ♦ పర్వె నెల్ల
యెడ; నితనిచిన్నగుఱుక, నా ♦ వెడగుసగుస
లు, గడియారపుటిక్కులే ♦ మిగిలెఁ గాని.

గీ. జపము చేసెడువానికి ♦ జనరహస్య
వధ మొనర్చువానికి నీయ ♦ వసరమెతగుఁ;
గోకిలానామజపముచే ♦ కూఱె నెపుడు
జనవధముకూడ నిప్పుడు ♦ సంభవించు.

గీ. ఖడ్గమా! యట నిదురించు ♦ దుష్కృతీంద్రు
హృదయమున ఖసుక్కున దూఁటి ♦ యేగవలయు
హస్తమా! యలవాటులే ♦ నట్టిదాన
వైన, దయయుంచి వడఁకకు ♦ మంత సేపు.

(చిటిక వేయును.)

హా! కోకిలా! హా! కోకిలా! (ప్రక్కను సమీపించును.) నేను బరమసాత్వికుఁడను. నామహాప్రారబ్ధముచే నీపనిఁ జేయవలసి వచ్చెను.

గీ. అదె! కను ల్మూసి శయనించు; ♦ నదె! హృదయము
ఖడ్గమా! ముగింపవలయు ♦ క్షణములోన;
ఇదిగో! గుఱిచూడు! జాగ్రత్త! ♦ యింక నేను
గనఁగఁజాలఁ; గనుల మూసి ♦ కొనెద; నిదిగో!

(పొడుచును.)

కో — హా! హా! హా! ఎవ రక్కడ? నన్నుఁ జంపుచున్నారు! అయ్యయ్యో! నెత్తురు. అదిగో! పట్టుకో! పట్టుకో!

(ఇద్దఱుభటులు ప్రవేశించి వసంతుని బట్టుకొందురు.)

భటులారా! రాజహత్యను సంకల్పించుకొనినదీనిఁ గారాగృహమం దుంచుఁడు. (తనలో) అమ్మయ్యో! నే నింక మాయమ్మయొద్దకుఁ బోదును. (నిష్క్రమించును.)

వసం — (తనలో)

హా! ఈప్రయత్నముకూడ విఫల మయ్యెనా? విఫలము కాదా? కంటితోఁ జూడలేకపోయితిని. చేతికి బింకము లేకపోయెను. కారాగృహప్రవేశ మిది నాకు ద్వితీయపర్యాయమా?

గీ. ప్రాణపదమైనకోకిల ♦ పాఱిపోయెఁ;
గన్నతల్లికిఁ గొడుకను ♦ గాక యుంటి
నాదుకోటలో దాసి నై ♦ నాఁడ నేనె;
యిది విఫలమయ్యె; నేమైన ♦ నింక నేమి?.

హా! కోకిలా!

(నిష్క్రమించును.)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీ

కోకిల

చతుర్థాంకము.

[ప్రదేశము—శ్రీపురమునందలివీథి]

(ప్రవేశము—గోపాలుఁడు)

గో—అబ్బ! ఏమిప్రజ! ఈజను లందఱు ఉరికంబములయొద్దకే పోవుచున్నారు కాఁబోలు! ఆహా! ప్రకృతి యెంతవిపరీతముగా నున్నది!

గీ. పరులసౌఖ్యముకంటె నా ♦ పదయె యధిక
సుఖకరము నరునికి, స్వాంత ♦ సుఖతఁ దనకుఁ
గలుగుదమకంటె నితరుల ♦ కష్టకలనఁ
గలుగుసుఖ మెన్నొమడుఁగులై ♦ వెలయు; నకట.

ఓ రామభద్రా!

రామ—(ప్రవేశించి) ఎందులకుఁ బిలిచితివి? త్వరగఁ జెప్పుము. నేను వేగఁ బోవలయును.

గో—ఇకఁ దొందర లేదు. వ్యవధి రెండుగడియ లున్నది.

రామ—జను లనేకులు చూడఁ బోవుచున్నారు. ముందుగ వెళ్లినఁగాని తగినస్థలము లభింపదు.

గో—తగినస్థలము మీకుఁ జిక్కకపోయినను వా రున్నతస్థలమున నుంచఁబడుటచే మీకు బాగుగఁ గనఁబడుదురు కాదా?

రామ—నాకు వారు కనఁబడ నక్కఱ లేదు. వారిమాటలు నాకు వినఁబడ నక్కఱ లేదు.

గో—ఇఁక వారిమాట లేమున్నవి?

రామ—ఉరికంబములపై వారి నెక్కింపకముందు వారు చేసినతప్పిదమో యొప్పుట్లు చేయుటకుఁ గారణ మేమియో, వారిఁజంపకుం

టకు దగినబలవత్కారణ మేమైన నున్నదో వారివలన రాజు గారు తెలిసికొనెద నంట!

గో—శిక్ష విధింపఁబడకముందే జరుగవలసినయావిధి యిప్పు డేల?

రామ—ఫలమును నన్నడిగెద వేల? పోయి సర్వస్వతంత్రులగు రాజు గారి నడుగుము. ఊరకయుండుట చిరకాలమునుండి యుచితమగు నాచార మైయుండఁగ నిప్పుడు దినములు వ్యతిరిక్తమైనవాత నేమి?

గో—రాణిగారైన నేమి? వెనుకది ముందు ముందది వెనుకఁ జేయఁ దగునా?

రామ—సరే తగదయ్యా! స్వతంత్రముగఁ జేసిన వారిని దప్పుపట్టువా రెవ్వరు?

గో—ఎవ్వ రేమి? తప్పని ఘోషించుచట్టము లేదా?

రామ—చట్టమున కేమి? నోరా? చేయియా? చట్ట మునఁగ నీకు నాకు. గాని కన్నబిడ్డలను జంపుఘనులకుఁ జట్టమేమి?

గో—కన్నబిడ్డ గాదులే. పెంచుకొన్నది.

రామ—దత్తపుత్త్రికను జంపుటకు ధర్మశాస్త్ర మంగీకరించును గాఁ బోలు! ఏమిటో! ఈదినములలో నుంచిదేమి? చెడ్డ యేమి? మహాకలి ప్రవేశించినది. గుట్టు తెలిసికొని నోరు మూసికొని చూడవలసినదే కాని—

గో—ఆమె చేసిననేర మేదియో?

రామ—చిన్నరాజుగారిప్రక్కలోనికి రానన్నదఁట!

గో—నే నన్యథా వింటినే. చిన్నరాజుగారిని బాధపో—

రామ—అది వేఱు. అది యొక్క దాసి—క్రొత్తదాసి—

గో—దాని కెంతదుర్బుద్ధి!

రామ—అట్టినూతనపరిచారికను జిన్నరాజుగారి నిద్రావస్థలో నుంచుట కంటె నెక్కువదుర్బుద్ధియా?

గో—అట్లైన నిప్పుడు జరుగుస్త్రీవధములు రెండా?

రామ—ఆ! రెండు; పురుషవధములు రెండు.

గో—పురుషులు! మోహనుఁడు, రుద్రదేవవర్మయే కారా?

రామ—ఔను. వెరసినాలుగు. ఇప్పటివఱకు.

గో—ఇప్పటివఱ కనుచున్నా వేమి?

రామ—తీర నక్కడకు వెళ్లినతరువాత రాణిగారిబుద్ధి యెట్లుండునో? ఎవరియాయు వెటు లుండునో?

గో—తెలివితక్కువమాట లాడకు. ఏమియు లేకుండ వారుమాత్రము చంపుదురా?

రామ—ఆసంగతి నే నెఱుఁగనా? ఉద్రిక్తా దుండవలదా? కానినీవు కూడ రావా?

గో—నేను రాలేను.

రామ—ఏల?

గో—నే నట్టిఘోరకృత్యమును జూడఁజాలను.

రామ—నేనుమాత్రము చూడఁగలనా?

గో—అట్లైన నీ వేల పోవుచున్నావు?

రామ—మాపిల్లవాఁడు తాను జూచెదనని పోరు పెట్టినాఁడు. ఎవరి నైనఁ దగుసాహాయ్య మిచ్చి నే నింటికిఁ బోదును.

(తెరలో) రామభద్రా! ఇంక రావేమి? రాజుగారు రాణిగారు మొదలగువా రందఱును వెళ్లినారు. చూడు! చూడు! సంస్థాన పువైద్యునికొఱకు నిక్కడ వెదుకుకొనుచున్నారు. అతఁ డక్కడ నున్నాఁడా?

రామ—ఇక్కడ లేఁడు. నేను రాను. అయ్యా! మిత్రమా! అగంగ రావిచెట్టుక్రింద మాపిల్లవాని నుంచితిని. వానిని నీతోఁ దీసికొని వెళ్లి మఱల జాగ్రత్తగ నింటికిఁ దీసికొనివచ్చెదవా?

గో—ఇప్పు డక్కడ వైద్యుఁ డేల?

రామ—వైద్యుఁడు లేనిచోట చావెట్లు సంభవించును?

గో—ఇప్పు డక్కడ వైద్యుఁడు చేయునది యేమి?

రామ—ఉరిదీయఁబడినవాఁడు చచ్చె నని నిర్ధారణపఱచుటకు.

గో—ఆసంగతి మనము చెప్పలేమా?

రామ—దినకృత్య మగుటచే వైద్యుల కందున మనకంటె పాండిత్య ముండదా?

గో—అయిన నురిదీయఁబడినవాఁడు చావకుండునా?

రామ—ఏమో? గొంతుక నురిపోసి వ్రేలాడఁగట్టుటయే కాదు. చచ్చు వఱకు వ్రేలాడఁగట్టవలయు నని క్రొత్తచట్టము.

(తెరలో వాద్యములధ్వని)

గో—అదేమి శుభకార్యములందువలె మంగళధ్వను లగుచున్నవి?

రామ—నలుగురితోఁ చావంతకంటె భిన్నమా?

(తెరలో) నాయనా! ఆరంభ మైనది. వాయించుచున్నారు. ఆశాస్త్రులుగారు నన్నుఁ దీసికొనివెళ్లలేదు. నీవురా! త్వరగా రా!

రామ—అబ్బ! ఈపిల్లవానిమూలమున నాకుఁగూడఁ జూడక తప్పనిదైనది.

గో—నీమూలమున నాకుఁగూడ నట్లే యైనట్లున్నది.

రామ—అటులైన రండు. పోవుదము.

(ఇద్దఱునునిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

[ప్రవేశము—ఉరికంబములతావు.]

—•—

(ప్రవేశము. చంద్రిక, కోకిల, విజయసారథి, జగన్నాథుడు, అరదండములతో బుద్ధిమతి, మోహనుడు, వసంతుడు, రుద్రదేవవర్మ, సేవకుడు.)

విజ—(అపవారించి) జగన్నాథా! సేనాధిపతి యుండుటచేతను—ఏవరు?

జగ—(అప) సేనాధిపతి.

విజ—(అప) ఏట్టి సేనాధిపతియా? సార్వభౌముని రాష్ట్రమవలీల నపహరించి, యాతని గ్రహించి—ఏది!

జగ—(అప) ఆతని గ్రహించి.

విజ—(అప) జగదేకవిఖ్యాతి నొందిన సేనాధిపతి—అట్టి సేనాధిపతి యుండుటచేతను, ప్రాణాపహరణోద్యోగ మిచ్చట జరుగుటచేతను—

జగ—(అప) ఆర్యా! అటు లనుచున్నారు. ఉరితీయునది మీరేనా?

విజ—(అప) ఛీ!

జగ—(అప) క్షమియింపుము. తీయఁబడువారు మీరేనా?

విజ—(అప) ఛీ! ఛీ! ప్రాణాపహరణోద్యోగ మిచ్చటజరుగుటచేతను, జనసంకులమై యుండుటచేతను, వాద్యఘోషసమన్వితమై యుండుటచేత, నీస్థలము యుద్ధరంగమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నదిసుమా?

కో—సేవకా!

(నేపథ్యమున) అయ్యా!

కో—వాద్యము లేక వాయింపవల దని చెప్పుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

విజ—(అప) జగన్నాథా! నే నీనడుమ నొక్కతప్పుఁ జేసితిని. అందువలనఁ గొంచెము—భయము లేదు లే—నాకిప్పు డదృష్టదినములు—కుడికన్ను గాలిలోని జెండాగుడ్డవలె నదరుచున్నది.

జగ—(అప) అట్టితప్పిదియో నేనడుగవచ్చునా?

విజ—(అప) ఈగొడవ తీరినతరువాతఁ జెప్పెదను.

కో—(తనలో) హా! తండ్రీ! నిన్నిట్టియవస్థలో నేఁ జూడవలసివచ్చెనే?

ఆ. వె. ముగ్గుబుట్టయైన ♦ ముంగురు ల్ముడుతలు
బడినఫాలతలము ♦ వడక విసయ
వార్ధకముల నడుము ♦ వంగఁ, జేతులు బాధ
ములను దండ మిడఁగ ♦ నడుగొ తండ్రి!.

ఈనిర్భాగ్యురాలు నీకడుపునఁ బుట్టుటవలన నీ కెంతయవమానము తటస్థించెను! (ప్రకాశముగ) అమ్మా!

(తనలో) గీ. కనక పెంచక, యుండిన ♦ కాంత నమ్మ
యంచు, వినయసంభ్రమముల ♦ నాదరింతుఁ;
గడుపు కలవారిఁ గని ముద్దు ♦ గాఁగఁ బెంచు
నిన్నుఁ దండ్రి యనుచుఁబిల్వ ♦ నేరఁ గట్టు!

చం—నాయనా! ఏల?

కో—వీరిలో నెవ్వరిని ముందరి డీయు మని మీయభిప్రాయము?

చం—ఇదిగో! దీనిని. (బుద్ధిమతివంకఁ జూపును)

బు—అమ్మా! నమస్కారము.

చం—అమ్మా! చెప్పినమాట విను. మఱియొక్కసారి చెప్పెదను. ఇదియే కడపటిసారి. మూర్ఖపుఁబట్టు పట్టకు. అమ్మా! మహారాజును జేసికొనుము. నీకొఱకే నే నిచ్చటకు వచ్చితిని. లేనియెడల సంతిపురిని విడిచి రావలసినది కాదు. అమ్మా!

బు—ఇఁక నేమియుఁ జెప్పకుము. నన్ను క్షమింపుము. అదుగో! మోహనుఁడు. ఆతని కిచ్చి నన్నుఁ బెండ్లిసేయుము. లేదేని నీయిష్టము. నాకర్మము.

చం—(ఉస్సురనుచు) హరి! హరీ! ఎంతకర్మము తటస్థించెను. కన్నకడు పావిధముగఁ గానలపాలైనది. తెచ్చుకొన్న దీవిధముగఁ దెల్లవారినది.

వసం—(తనలో) అమ్మా! కొంతనిశ్చయమే!

గీ. నీదుకాను పడవిపాలు ♦ నిజము మునువు
కారపాలయ్యె దాసిలం ♦ గాలపాలు
నయ్యె మరణశిక్షకుఁబాలు ♦ నయ్యె, నిపుడు
తల్లికాదన్న సుతుని కిం ♦ తకును గలదె?.

కో—అమ్మా! మీయభిప్రాయ మేమి?

చం—ఈబుద్ధిమతి కిప్పటికైన బుద్ధి మాఱునేమో చూచుటకే నే నిటకు వచ్చితిని. ఇఁకఁ గార్యము లేదు. నీయిష్టానుసార మాచరింపుము.

కో—నాయిష్టము వచ్చినట్లు చేయవచ్చునుగద!

చం—ఎంతమాత్ర మభ్యంతరము లేదు.

కో—సరే! సేనాధిపతీ! నీవు వద్ద నుండుము. (సేవకునితో) నీ వీమెను బల్లపై కెక్కించి కంఠమున కురిఁ బోయుము.

సేవ—చిత్తము.

బు—రాజేంద్రా! నమస్కారము. మిమ్ములను బరిణయమాడ లేదని మీకుఁ గోపము వలదు. నామనవి యొకటి యాలింపవలయును.

కో—సరే! చెప్పుము.

విజ—ఈయురి తప్పింపుమనుకోరికతప్ప మఱే యేకోరికనైనఁ గోరవలయును.

బు—నాకంఠమున కురిపోయు మని యీ సేవకునకు మీ రాజ్ఞాపించితిరి.

కో—అయిన నేమి?

బు—మహాప్రభూ! వలదు. నే నీమహానుభావుని వలచితిని. నాకతఁడు మంగళసూత్రము కట్టఁదగినవాఁడు. ఆలోపము నాకు లేకుండు నట్లీకంఠసూత్రము నీతనిచే నామెడను గట్టింపుఁడు. ఆమహాపురుషుని కిల్లాలనై ప్రాణములు విడుతును.

మో—(తనలో) ఆహా! నాయం దెంతయనురాగముగలదానిని విసర్జించి యనురాగవిహీనయగుదానికై యాసపడి చెడిపోయితిని. (ప్రకాశముగ) మహారాజా! ఈమెను బ్రతమమున నురిఁదీయుట నాయభిమతము కాదు.

కో—నోరు మూసికొనుము. అంగీకరించుట కంగీకరింపకపోవుటకు నీ వెవఁడవు? నీయిష్టత ననుసరించి మేము నడువవలయునా? ఒడలు తెలిసికొని మాట లాడుము.

విజ—మోహనా! జాగ్రత్త! నోరు కాపాడుకొనుము. (అపవారించి) జగన్నాథా! చిన్నరాజు నీమతుపాకిమందువలె మంచికారము గలవాఁడుసుమా!

మో—మహాప్రభూ! నాతప్పు మన్నింపవలయును. నన్ను క్షమింపఁ బ్రార్థింతును. ఒక్కమనవి.

కో—చెప్పవలసిన దేదో శీఘ్రముగఁ జెప్పుము.

విజ—ఔను. నీవంటివాండ్రు ముగ్గురింకఁ జావవలసి యున్నారు.

మో—రాజేంద్రా! ఈకాంతామణిని నే ననేకసంవత్సరములనుండియు వలచియుంటిని.

కో—అసత్య మాడకుము. జిహ్వఁ గోయింతును.

విజ—అనేకవిరోధి శిరోధి విదారణాతిదారుణమగుకృపాణము. ఇదిగో! నాయొద్ద నున్నది!

జగ—(అప) జిహ్వాఁ గోయుట తమవంటిశూరునికి ధర్మముకాదు.

మో—మహారాజా! ఈకాంతను నేను వలచినమాట సత్యమే.

కో—వలచినదాని నేల విసర్జించితివి?

మో—ప్రారబ్ధకర్మమువలన.

కో—ఛీ! తుచ్ఛుఁడా! ఒడలు పొగరెక్కుటవలన—కనులు మీఁదికి వచ్చుటవలన—నిన్నింతగాఢముగ వలచినకాంతను వదలుట కేమికారణమో వెంటనే చెప్పవలయును.

విజ—మహారాజుగారి యాజ్ఞ నైనఁ బరాకరించెదవేమి? శీఘ్రముగఁ జెప్పుము.

బు—రాజేంద్రా! నాకాంతునిపైఁ గోప ముడిగి క్షమింపుఁడు. నన్నాతఁడు విసర్జించుట నాదురదృష్టమున నే కాని యాతనిలోపమునఁ గాదు.

మో—కాంతామణీ! సరి కాదు. దురదృష్టము మనదిద్దఱిది. లోపము మాత్రము నాదొకనిది. (తనలో) బుద్ధిమతియెడుటను సుభద్ర దేవవర్మయెదుటను గారణమునుగూర్చి చెప్పుటకు లజ్జపడుచుంటిని. అయిననుదప్పదు.

(ప్రకాశముగ) గీ. కోకిలాలోకికాంగక ♦ శ్రీకినెదుటఁ
బరమమయ్యె బుద్ధిమతిరూ ♦ పరత యడఁగెఁ
బ్రబలవైద్యుతశక్తిపు ♦ భాసమాన
దీపికకు ముందు కాఁగడ ♦ దీప్తివోలె.

కో—(తనలో) ఛీ! దుర్మార్గుఁడా!

గీ. కామిచేఁ బైమెఱుఁగులకుఁ ♦ గాంత స్తుతిని
బొందుకంటె విరాగిచే ♦ నింద నొంద
ఘనము; వాఙ్మహాడంబర ♦ కలితకవిత
కసరసమతికంటె గుణిని ♦ రసనమేలు.

వసం—(తనలో) ఛీ! మోహాంధుఁడా!

గీ. కనులు గానవా? యొడలుపో ♦ గదె? మనసు చ
లించెనా? త్రాగినావొ; ప్రే ♦ లెద వదేర?
నగరుటలివ మఱి, మదాత్మ ♦ నగయగుమగు
వ సభఁ బెరెత్తినుతియింతు ♦ వా? దురాత్మ!

రుద్ర—హా! కోకిలా! నాతల్లీ! నీచక్కఁదనము నీయిడుములకే కారణ
మయ్యెనా?

కో—(తనలో) అంతే! ఆపదలకే కాని యప్రతిష్ఠల కెన్నఁడునుగాదు.

మో—మహాప్రభూ!

గీ. తన్వి యూమె నాపాపనే ♦ త్రములఁ బడఁగ
దీని విడిచి దానిని జేరఁ ♦ దీవ్రపడితి
నప్సరస ముందు తెయితక్క ♦ లాడ నడు
మాలవిడి వైటఁ గొనుముని ♦ మాత్రునట్లు.

రుద్ర—(తనలో) హరిహరీ!

వసం—(తనలో) ఆ. వె. నెలఁతనీదు సొమ్మొ! ♦ నీతాతసొమ్మొ! యే.
మేమి! చూచుతోడ ♦ నే వలచితె?
కనులు పొడుచుకొనినఁ ♦ గడు మంచిదాకదా
పడఁతు లెవరు కనులఁ ♦ బడక యుండ్రు.

కో—ఓరీపాపీ! అధమా! కోకిలను జూచుటతోడనే బుద్ధిమతిని వదలి
తివా? ఓరి చండాలుఁడా! నీయనురాగస్థైర్య మింత యేనఁటరా?
ఛీ! ఛీ! భార్యాపరిత్యాగమును జేసిననీ మొగమును జూడరాదు.

బు—రాజేంద్రా! ఆయన నేర మేమియు లేదు. క్షమింపుము.

కో—తరువాత వసంతుని ప్రక్కలో బుద్ధిమతిని సింగారించితివా?

మో—అయ్యో! మీ కెట్లు తెలిసెను?

బు—నాథా! నేను గొన్ని యంశములఁ జెప్పితిని.

మో—మహారాజా! నాకుఁ జెప్పుటకు సిగ్గగుచున్నది. ఒకమోసమున వసంతునికి బుద్ధిమతికి నంటించి నేనును గోకిల పోయితిమి.

కో—ఆమోస మేదియో స్పష్టముగఁ జెప్పినఁగాని మాకెట్లు తెలియును?

మో—కోకిలావసంతుల రహస్యప్రయాణమునుగూర్చియు, సంకేతస్థలాదులఁగూర్చియు నడవడికే నే నెఱింగియుంటచే, బుద్ధిమతి నచ్చటికడిమిచెట్టుతొట్టిలో డాఁచి యాచెట్టుక్రింద కోకిలకై వేచియుంటిని. అనురాగాందోళనమునఁ గోకిలయేర్పఱచుకొనినవేళకంటె ముందే వచ్చె నని గ్రహించి చెట్టుక్రింద నిరీక్షించియుండి కోకిలను దూరముగఁ జూడఁగనే “బుద్ధిమతీ! ఒకగంటవఱకు నీ వీతొట్టిలో నుండి పైకి రాకుము; తరువాత వచ్చి యీత్రాటినిచ్చెనను గదుపుము; ఈమేడప్రక్క నేను కొంతసొమ్ము దాఁచుకొంటిని; ఆసొమ్ముతో నిన్నుఁ గలిసికొందును; మాటలాడకుండ నాతో రావలయును.,, అనునీమాటలు బుద్ధిమతిచెవిని వైచి తటాలునఁ గోకిల కెదురుగఁ బోయి మఱలించి తీసికొని పోయితిని.

కో—ఓరీ! అధమాధముఁడా! ఇంతమోసముచేఁ గోకిలను గ్రహించివసంతునికిని బుద్ధిమతికిని లంకె వేసితివా?

మో—అగునని చెప్పుటకు సిగ్గగుచున్నది.

కో—ఓరీ భ్రష్టుఁడా! నీకు సిగ్గేల? బిడియ మేల?

ఆ. వె. ప్రక్కలోనిసతిని ♦ వదలివేసినవాఁడె
సిగ్గులేనతఁడుగఁ ♦ జెప్పఁబడఁగ
దాని మఱియొకనికిఁ ♦ దార్చినచండాలుఁ
డేమి లేనివాఁడొ ♦ యెఱుఁగవశమె?

చెలియలిని విటునకుఁదార్చినవేశ్యాపుత్త్రుఁడు నీకంటె సహస్ర

గుణాధికగుణసంపన్నుఁడు. నిన్నుఁ జిత్రవధము సేయవలసినది రా! ఏమి? వసంతసన్నిపక్కలో బుద్ధిమతిని గూర్చితివా?

వసం—(తనలో) కూర్చినదిని యోగ మేమున్నది?

గీ. మతిచెడగువానిమెడలోన ♦ ముక్కైదండ
వలెను, సతిఁబాసి యేడ్చెడు ♦ వానిముందు
గానసేవవలెను, నాకు ♦ కాంతవిడిచి
యేడ్చునాకు నీసకియు వ ♦ ర్తించె నతఁడు.

ఎదుట బుద్ధిమతి యున్నది. దాని నడిగి నాన్నిర్దోషతయు దాని నిర్దోషతయుఁ దెలిసికొనరాదా?

కో—ఏమీ! బుద్ధిమతీ! నీవు వసంతుఁ జేసైన ద్రోహ మొనర్చినాఁడా? ఓరీ మోహాసురుఁడా! నీవు మనుజుఁడ వైన నీచింత నీకుండఁ దగినది. ఏమి బుద్ధిమతీ!

బు—హరిహరీ! ఎంతమాట! వసంతుఁడు మహాసుగుణసంపన్నుఁడు. ఆతనికిఁ గోకిలానామసంస్మరణముతప్ప వేఱుచింత యే లేదు.

వసం—(తనలో) సెబాస్! బుద్ధిమతీ! యథార్థికథనము నీవంటి ప్రత్యమునకు వన్నె దెచ్చుచున్నది.

చం—బుద్ధిమతీ! నీవు వసంతు నెచ్చటఁ జూచితివి?

బు—అమ్మా! నే నిక్కడకు రాకమునుపు వనములోఁ జూచితిని.

చం—ఆతఁడు వసంతుఁ డని నీ వెట్లెఱుఁగుదువు?

బు—ఆతఁడే చెప్పినాఁడు.

చం—ఆమాట నమ్మఁగూడదు.

వసం—(తనలో) ఆ. వె. బ్రదికియుండునాతఁ ♦ డెదుటికి నేతెంచి
నేను జావలేదు ♦ నిక్క మనుచుఁ
బలుకుచున్న నైనఁ ♦ బాపభూయిష్ఠకా
లమ్మునవలన వాని ♦ నమ్మ రెవరు.

కో—వసంతుఁడుకానీకాకపోనీ! బుద్ధిమతీ! అతఁడు నీతో నింకేమనెను?

బు—ఈమోహానునివలనఁ గోకిల కేమైన నుపద్రవము గల్గునా యని నన్నడిగెను. అట్టి దెన్నఁడును జరుగ దని నే నంటిని.

కో—ఈమోహానుఁ డట్టి దుర్మార్గుఁ డని వసంతుఁ డెఱుఁగునా?

బు—ఎఱుఁగఁడు కాని, యేమో కొంతసందేహించినాఁడు.

కో—వసంతుఁడు కోకిల నేల సందేహింపవలయును? అభిజాత్యసంపన్నత గలిగి యధికగుణాన్వితుఁ డైనయీవృద్ధమహారాజపుత్త్రి కకదా కోకిల యనునది.

రుద్ర—రాజేంద్రా! ఔను. కోకిల నాకూఁతురు. నా కొక్కతె యేకూఁతురు. అయ్యో! అయ్యో! నాకోకిలను నాకుఁ గనఁబఱచి పుణ్యమును గట్టుకొనరా? ఎక్కడ నున్నదో వెదకింపరా? హా! కోకిలా! (ఏడ్చును.)

కో—(తనలో) హా! తండ్రీ! నీక్షోభము నేనెంత యస్వతంత్రనై చూడవలసివచ్చెను?

ఆ. వె. ఎదుట నున్నదాని ♦ వెదకింపవలయునె?
కనఁబడియెడుదానిఁ ♦ గనఁబఱుపఁగ
వలయునయ్య? చావుఁ ♦ బడయనికూఁతుకై
యేల యేడ్వవలయు ♦ నీవు తండ్రి?

గీ. మాయ యనుతెర యడ్డుండ ♦ మాత, తండ్రి
కూఁతు రనుభ్రమము గలిగె; ♦ నాతెరపయి
మగతనపుఁదెర యొకండు భ్ర ♦ మమునుజేంత
యయ్యెఁ; గూఁతురు రాజుగా ♦ నయ్యె నీకు.

(ప్రకాశముగ) సేనానీ! ఆరాజు నాశ్వాసింపు మనుము.

విజ—చిత్తము. ఏమయ్యా! అనవసర రోదనమున నల్లరిచేసి సభాకార్యముల కేల విఘ్న మొనరుతువు? ఊరకుండుము.

కో—విజయసారథీ! నీ వేమి గౌరవ మెఱుఁగవా? మాట లాడు నైఖరి యెఱుఁగవా! మూఢుఁడవా! అవృద్ధరాజేంద్రము సట్లు గద్దించెద వేల? కనినయొక్క బిడ్డ కానఁబడక పోవ నేడువనివా రుందురా?

వసం—(తనలో) మాయమ్మ యున్నదికాదా?

విజ—మహాప్రభూ! క్షమింపవలయును. (అప) జగన్నాథా! ఈచిన్న రాజు పట్టాభిషిక్తుఁ డగుతరువాత మనమానప్రాణములు దక్కునుమా?

జగ—(అప) కాదా? మనపురోహితులు విద్యావిహీను లగుమిత్రుల యొద్దను వితంతుపుల యొద్దనే కదా?

కో—నే నడిగినప్రశ్నమున కుత్తరము చెప్పక యూరకుంటి వేమి? బుద్ధిమతీ! గుణసంపన్న కాక తప్పని కోకిలను వసంతుఁ డేలసందేహింపవలయును?

బు—అత్యనురాగ మున్నచోట నట్టిభయము సహజమేకదా!

వసం—(తనలో)

గీ. ప్రాణపదమగునస్తువు ♦ పాయునను న
టంచు భయ మెల్లపుడు చిత్త ♦ మాశ్రయించు
నతులితానురాగనిష్ఠఁడౌ ♦ నతఁడు దైల
మెపుడు పడుదునో యనుభీతి ♦ నెగడెడుఁడె?.

కో—మోహనుఁడా! నీవు కోకిలను వనమునకుఁ దీసికొనిపోయితివా?

మో—చిత్తము.

కో—పోయి యచట బలాత్కరింప లేదుకద!

వసం—(తనలో) ఈయొక్క మాటతో వసంతునిబ్రదుకో చావో, తేలనై యున్నది.

గీ. తనుఁజెఁ బాసి ప్రాణాపాయ ♦ దశను గాంచి;
రాజవైద్యుఁడు మృతసంజీవ ♦ రసము నిచ్చె;

వైద్యహస్తవిశేషాన • బ్రదుకఁ గలను!
వాచాలకు సదృష్టమునఁ • జావుఁ బడయవలెను!.

ఇంకను మాట లాడకున్నాఁడు.

కో—సందేహించుచుంటివేమి? బలాత్కరించితివా?

మో—(చెవులు మూసికొని) పాపము శాంతించునుగాక! పాపముశాంతించుగాక!

కో—ఏమి ఆటు లనుచున్నావు?

మో—ఆమె మహాపతివ్రత! నేను పరమదుర్మార్గుఁడను.

వసం—(తనలో) సెబాస్! యథార్థవాక్యములు రెండు పలికితివి.

గీ. అత్యసత్యవాదియు దిన • మందు నెక్క
యొక్కపుడు సత్య మాడక • యుండఁ డహహా!
తిరుగనిగడియారమున్ను • దివసమునకు
సరిగ వేళఁ జూపును రెండు • పఱులు గాదె?

మో—ఆమె నాకుఁ దల్లివంటిది. ఇఁక నాకు బుద్ధి వచ్చినది. అంధకారమునకు దీప మెట్లో కామాంధకారమునకుఁ గారాగారనివాస మట్టిది. తల్లియగుకోకిలాదేవి యెన్నటికైన నాకనులఁ బడుట తటస్థించినయెడల రక్షింపుమని నే నామెకిట్లు సాష్టాంగ మొనర్తును. (సాష్టాంగపడును.)

కో—నీవు నాకు నమస్కరించెద వేల?

మో—కోకిలాకాంతను బలిమిచేఁ బట్టితి నని నా కీకారాగృహనివాసము, తరువాత నిప్పటిమరణశిక్షయు, విధింపఁబడినవి. నేను ద్రోహిని కానని మనవి చేసికొంటిని. నన్ను క్షమించి రక్షింపుఁడు.

కో—బలాత్కార మెట్లు శిక్షార్హమో తత్ప్రయత్నముకూడ నట్టులే! నీవు చావక తప్పదు.

మో—తప్పదా? చిత్తము. బుద్ధిమతీ! (మోకరించి)

ఆ. వె. ఇంట సుఖముఁ జెందు ♦ నింతిని నిన్నట్టి
యడవి కీడ్చి యిడుము ♦ లందఁ జేసి
యరిని గూడఁ బొంద ♦ నుండఁ జేసినఖలుఁ
డితఁడుగో! వీనిశిరము ♦ నెగసి తన్ను.

కో—ఓరి దుర్మార్గుఁడా! నీ వొనఁగినయాపదలు బుద్ధిమతికే యననేల? వసంతునికో? కోకిలకో? వారిమూలముగ నీవృద్ధమహారాజునకో? ఈవిచిత్రనాటకమునకు నీవేబీజమవు; ఈయద్భుతభారతమునకు దుష్టశకునివి నీవే! నిన్నెగసి తన్నవలయునా! నీమాంసము ఖండఖండములుగఁ గోసి కాకుల కెగమీటవలయునా? (తనలో)

ఆ. వె. ఇట్టిచోటనైన ♦ నీరీతి గానైనఁ
గాంత మగనితోడఁ ♦ గలిసె నహాహా!
యిట్టిభాగ్యమైన ♦ నే నొందలే నైతిఁ
గట్టె! పూర్వరచిత ♦ కర్మకలన.

బు—బాలప్రభూ! ఆతఁడు యౌవనప్రాదుర్భావమున నేమైన నేరములు చేసియుండినయెడల మీ రాతనిని క్షమియింపఁదగును. ప్రభువులకు శిక్షార్హుని క్షమించుటకంటె నుదారత వేఱొకటి లేదు. (సాష్టాంగపడును.)

కో—బుద్ధిమతీ! లెమ్ము! నీవంతదైన్యముగఁ బ్రార్థించుచుంటివి కాన మేము మీయిద్దఱప్రాణములలో నొక్కప్రాణమును మాత్రమే రక్షింతుము. నిన్ను రక్షింపు మంటివా? నీకు బానిసయగుటకైనఁ దగనినీభర్తను రక్షింపు మంటివా?

మో—(తనలో) హా! బుద్ధిమతి యేమనునో?

బు—మహారాజా! నాభర్తనే రక్షింపవలయును.

కో—హాహాహా!

చం—ఓసీ! నిర్భాగ్యురాలా! నీవు చచ్చినతరువాతనైన లోకమున కాభరణముగను దాస్యమునకు బీజనాశనము లేకుండుటకు నీ దుర్మార్గుఁ డుండవలయును గాఁబోలు!

కో—నీభర్త నేల కాపాడవలయును?

బు—నాప్రాణము నాభర్తలో నున్నది. ఆతనిజంపినయెడల నొకప్రాణముతో మఱియొకప్రాణము పోవును. నన్నుఁజంపినయెడల నేను నాభర్తలో జీవించియే యుందును. కావుననే నట్లు కోరితిని.

కో—ఆహా బుద్ధిమతీ! నీవు సార్థకనామ వైతివి!

గీ. శక్తివంతుని ధనవంతు ♦ సరసతముని,
రాగయుతు, వ్యభిచారదూ ♦ రస్థుఁ, గాంతు
నింతి ముక్కుచు, మూల్గి, ప్రే ♦ మించు నట్టి
పాపకాలవైచిత్ర్యంబు ♦ ప్రాప్తమయ్యె.

గీ. కాని, నీరసు నిర్భాగ్యుఁ ♦ గాపురుషుని,
రాగహీనునిఁ, బరసతీ ♦ రాగయుతునిఁ,
బతిని, రక్షింపఁదలఁచి నీ ♦ ప్రాణములను
విడువ నుంటివి; నినుఁబోలు ♦ వెలఁది యేది?

బు—మహారాజా! మీస్తుతి కర్హురాలను గాను. ఇదివఱకే నావలన మీకుఁ జాలశ్రమము గలిగినది. నన్నింక నురిదీయింప సెలవిండు. నాభర్త నన్నుఁ బట్టుకొని యాబల్లపైకిఁ దీసికొని వెళ్లును. ఆతనిసన్నిధానమున నాతనిచేతఁ జేవైచి ప్రాణములు విడుచుటకంటె నాకు మహాభాగ్య మక్కఱలేదు. అమ్మా! నమస్కారము! ఆర్యులారా! మీకు నమస్కరించుచున్నాను. నాథా! నన్నుఁ బైకిఁ దీసికొనిపొమ్ము.

మో—బుద్ధిమతీ! నీకటాక్షమున నే బ్రదికితిని. నీ కనేకవందనములాచరించుచున్నాఁడను. నీవుమాత్ర మేల మరణింపవలయును? బ్ర

దికిదియుండుటకు సాధన మేమైన నుండఁ జచ్చునంతటిజ్ఞానహీనుఁ డుందునా? నీవు చావవలదు. నీ వీమహారాజును వివాహము చేసికొందు ననుము. ని న్నాతఁడు వెంటనే రక్షించును. ఆరీతి గ బ్రదికి యుండక వృథగఁ జావనేల?

కో—ప్రక్కలోనిభార్యను పైవాని కప్పఁజెప్పు నీపాడుబుద్ధి పోనిచ్చు కొంటివికావు.

చం—మోహనుఁడా! నీవు బుద్ధిమతికి బ్రదుకుదెరువగునుపదేశమును మావలెనే చేసితివి. అది కోసిననరే! చెప్పినట్లు వినదు.

కో—బుద్ధిమతీ! నీభర్త చెప్పినయుపాయమునకు నీ వేమైనఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పవలసియున్న దేమో చెప్పుము.

బు—అమ్మా! నేనుఁ బ్రత్యుత్తరములదానను గాను; మాటలదానను గాను; నన్నుఁ బరలోకమున కంపుఁడు.

కో—పరమపాపిష్ఠశిఖామణియైనపతిప్రాణములు స్వప్రాణదానప్రయత్నమున రక్షించినమహాపతివ్రతాశిరోమణివైననీ వింకఁ గొంత కాలము లోకసంగ్రహార్థమై జీవించి యుండవలయును. నిన్నుఁ జూచి నమస్కరించువారికిఁ బాపవిమోచన మగునుగావున నమస్కరించుచున్నాను.

(సాష్టాంగపడును)

బు—(తిరిగినమస్కరించి) మహాప్రభూ! అనుగ్రహింపఁబడితిని.

కో—గీ. బహుళజీవభూయిష్ఠప్ర ♦ పంచమందు
సచ్చిదానందమయసుప్ర ♦ శస్తమైన
యట్టిబ్రహ్మముతరువాత ♦ నధికపూజ్య
భవ్యమగువస్తు వేకపతి ♦ వ్రతయె కాదె?.

సేనాపతీ! ఈదొంగను, విశ్వాసఘాతుకను, రాజద్రోహిణిని, రమణీరూపరాక్షసిని, పైఁటకొంగున బాపను ముడుచుకొని భా

నిసతనమునకై వచ్చినపాపి నిటు తీసికొనివచ్చి నాయెదుట దూరముగఁ బెట్టుము.

సేనా—(తనలో) అయ్యయ్యో! ఇఁక నాకొంపగూడ నేమిమునుఁగునో కదా! (ప్రకాశముగ) వాహినీ! రమ్ము! ఇటురమ్ము. మహారాజుగారి యెద్ద—కాదు—యెదుట—దూరముగ—నంత దూరముగఁ బనికిరాదు—కొంచెము దగ్గఱగ—నిలువఁబడుము. మహాప్రభూ! వాహినిని దమయెదుట నిలువఁ బెట్టితిని.

కో—అమ్మా! ఇఁక దీనిని విచారింపనా?

చం—న న్నడుగవలసినపని లేదు. నీయిష్ట మెటులో యటులాచరింపుము.

కో—రాజవధమును సంకల్పించుకొనిన నీ వెవ తెవు?

వసం—(తనలో) ఎవ తెవు కాదు. ఎవఁడవని యడుగుము. హా! కోకిలా!

గీ. ఎటులొ కారయం దుండ న ♦ స్నిచ్చి పైకి
నడవిపా ల్సేసి త్యజియించి ♦ యాఁడుబాని
సనుగఁ జేసి రాజవధము ♦ సలుపఁ జేసి
యురిఁ దగిలిచి గుట్టునుగూడఁ ♦ జెఱుపఁ దలఁతె?.

కో—ఏమి మాటలాడక యున్నావు.

వసం—ఏమి చెప్పవలసి యున్నది?

కో—ఏమీ యీమఱపు? ఛీ! తుచ్ఛురాలా! రాజవధ మేల సంకల్పించుకొంటివి?

వసం—రా జెవరు?

కో—నీకుఁ గన్నులు లేవా? మతి లేదా? అటు లడిగెద వేమి?

వసం—కన్ను లున్నవి. మతి యున్నది. కావుననే యడిగితిని. రా జెవరు?

కో—నేనే.

వసం—అసత్య మేల యాడెదరు?

కో—అసత్య మేమున్నది?

వసం—ఈరాజ్యము నీ కేరీతిఁ గలిగెను. నీవు మా దేశపురాజునకుఁ బుత్త్రుఁడ వగుదువా? ఆమె నిన్నుఁ గనెనా?

కో—కన్నవాఁడే కాని దత్తుఁడు రాజ్య మేలఁగూడదా?

వసం—నీ వామెకుఁగాని యామెభర్తకుఁగాని దత్తస్వీకృతుఁడవా?

కో—ఛీఛీ! అనవసరవాక్యములఁ గట్టిపెట్టుకొనుము. నీవు రాజవధ మేల సంకల్పించుకొంటివి? సేనాపతీ! సర్వమును సిద్ధపఱచి యుంచుము. దీనిని ముందుగ నుఱితీయవలయును.

వసం—నేను నీవధ మేల తలఁచితినా? నిన్ను రాజ్యమునుండి తొలఁగించుటకు—

కో—తొలఁగించి—

వసం—నేను రాజ్య మేలుటకు—

కో—హాహా! నవ్వు వచ్చుచున్నది. నీవేల రాజ్య మేల?

వసం—పైవానికంటె మంచిదికాదా?

కో—(తనలో) హాహా! ఇది యేమి? ఇది యేమి? నానాథుఁడే!

విజ—ఈమహారాజు వృద్ధరాజున కభిమానపుత్త్రుఁడు.

వసం—ఔరసుఁ డుండ నభిమానపుత్త్రుఁ డేల యేలవలయును?

కో—(తనలో) హా! హృదయమా! శాంతించుము.

చం—ఓసీ! మతిమాలినదానా! ఔరసపుత్త్రుఁ డెవ్వఁడే?

వసం—నేనే!

చం—ఎవరికి? ఎవరికి?

వసం—నీకు—నీభర్తకు—

—నా కౌరసుఁడు వసంతుఁడు.

—అంతమాత్ర మెఱుఁగుదువుకద! ఆనిర్భాగ్యుఁడై వసంతుఁడువీఁడే.

—(తనలో) అదృష్టహీన నగునామూలమునఁ బ్రాణనాథా! నీ కె న్నియాపదలు తటస్థము లైనవి.

అ. వె. నిన్ను మొదటఁ జూడ ♦ నే నెచ్చటను యిట్టి
ప్రతిమఁ గాంచితి నని ♦ భ్రమము పడితి;
మునుఁ జదివినపాత ♦ మును నెచ్చటో విని
నట్టు లున్న దనెడు ♦ నజ్ఞపలెను.

చం—సేనానీ! చూచితివా? చెప్పలేదా? పట్టుకో! కొట్టు! చంపు! నరుకు! రాజ్యమును హరించుటకు వసంతుఁడను పేరు పెట్టుకొని దాసి వేషము వేసికొని బాకు నొడిలో దాఁచుకొని వచ్చి రాజకుమారునిజంపఁ దలఁచితివా? రాజ్య మెక్కఁ దలఁచితివా? మహారాజు చచ్చినతోఁడనే రాజ్య ముల్లోలకల్లోలమైన దనుకొంటి వేమి? జాగ్రత్త! డొక్క చీల్పించెదను. సేనాపతీ! పట్టుకొనుము. ఎక్కించు! ఉరికంబములమీఁది కెక్కించు!

కో—సేనాధిపతీ! పట్టుకొనకుము. అరదండములతో భటుమధ్యమున నున్నవాఁ డెచ్చటికిఁ బోవును? అమ్మా! ఆతఁడు వసంతుఁడే యగునెడల మనకంతకంటె సంతోష మేమియూ లేదుకద! కాక మఱి యెవ్వఁడో ద్రోహియుఁ జోరుఁ డైనయెడల నాతఁడు నాకుఁ జేయదలఁచినయపకృతి యేదియో చేయనే చేసినాఁడు కదా! బద్ధుఁడై కొలఁదికాలములోఁ గడ తేరనున్నవాఁడు మన కేమియాపదను గలుగఁ జేయఁగలఁడు? ఏమియు భయము లేదు. ఈతని పూర్వాపరసందర్భము లన్నియుఁ గనిపెట్టుదము.

చం—ఇంక నేమి కనిపెట్టవలయును? ఒక్కమాఱుగ వసంతుఁడనే యనుచున్నాఁడు.

కో—(తనలో) వసంతుఁడు కాఁడా! హా! ప్రాణనాథా!

ఆ. వె. ఎట్టిజీర లుండి ♦ యింతలో నేత్రముల్
కాంతిఁ దప్పె; నింకే; ♦ గళ మొకింత

నన్నవడిరె; నున్న ♦ నున్ననౌ చెక్కులు
చప్పఁబడుచు మ్రదిమ ♦ దప్పె నకట!.

ఆ. వె. పోల్గుపిట్టపొట్టఁ ♦ బోలినముం జేయు
తరుణమాంసలతను ♦ దక్క నరము
లకట! పోటకరించె; ♦ నవిగో భాగ్యమువ్రావ
జనునిలోపచయము ♦ చందమునను.

వసం—అమ్మా!

ఆ, వె. అమ్మగానిదాని ♦ నైన నమ్మాయని
యనెడువాని నింతి ♦ యాదరించు
నన్నుఁ గన్ననిన్ను ♦ "నాతల్లి,,యని పిల్వ
నెగచి నణుకమనెద ♦ వేల? యమ్మ!.

ఆ. వె. కొడుకుమృతికి నడ్డు ♦ పడవలసినతల్లి
తనయుఁ జంపఁబూన ♦ దారి గలదె?
పది గుండెఁబట్టు ♦ నిట్టి నీ రది దింపు
నీరు గుండెఁ బట్ట ♦ దారి యేది?.

కో—నీవు వసంతుఁడవే యైయుండినయెడల బహిరంగముగ వచ్చి "నే ను నీకొడుకను; ఈరాజ్యము నాది; ఈక్రొత్తరాజును వెడలఁ గొట్టి నారాజ్యమును నేఁ దీసికొందును.,, అని మీయమ్మతో స్పష్టముగ ముఖాముఖిని జెప్పలేక పోయితివా? ఈభయ మే ల? ఈసందేహ మేల? దాసీజనములగుడారములలోదాఁగ నేల? లేనిపోనియూఁడువారిహంగులు తెచ్చి పెట్టుకొననేల? చక్రవ ర్తిపుత్త్రుఁడవై పుట్టియుఁ గింకరవృత్తికి లోనుగా నేల? అర్ధరా త్రమున నిద్రావస్థ నుండువారిఁ జొడువ నేల? అరదండముల తో నురికంబములయొద్ద కీడ్వఁబడ నేల? ఎందుల క్రీశ్రమము? ఈక్షోభము? ఈయవమానము? ఈబలవన్మరణము?

వసం——నేను మూఁడేండ్లవయసువాఁడ నైయుండఁగ నీమహారాజువల నఁ దీసికొనిపోఁబడుటచే నిచ్చట న న్నెవ్వ రెఱుఁగరు. మాత ల్లియైన న న్నెఱుఁగదు. బద్ధుఁడైన యీవృద్ధరా జప్పుడప్పుడుఁ జూచుటచేత నన్నుఁ గొంత యెఱుఁగును. ఒకసారి చూచుటవ లన బుద్ధిమతి నన్ను మిక్కిలి స్వల్పముగా నెఱుఁగును. హా కోకి లా! నీ విప్పుడు నాయెదుట నున్నయెడల నే నెంతవికృతవే షములో నున్ననైనను నీ విట్టె యానవాలు పట్టుదువు గదా!

కో——(తనలో) మగరూపున నున్ననన్ను నీ వెంతగుఱుతు పట్టితివో యింతకుముందువఱకు నేను ని న్నంతే గుఱుతు పట్టితిని.

ఆ. వె. ఎఱుఁగు టనఁగ నేమి? ♦ యెఱుఁగమి యన నేమి?
నెత్తిపైన జ్యేష్ఠ ♦ నిలుచు నపుడు.
కనులు పూలు పూచి ♦ కాయలు కాచును;
బుద్ధి మొక్కవోయి ♦ మొండిఁబాఱు.

(ప్రకాశముగ) వసంతా! నీ వేదో చెప్పఁబోయి మఱియొక్కదా రిని బోయితివి.

వసం——ఔను. ఇచ్చట మాతల్లియైన న న్నెఱుఁగదు. నేను వసంతుఁ డనని చెప్పిన నెవ్వరు నమ్ముదురు? మగరూపమున నంతఃపుర మె ట్లు ప్రవేశింతును? అందుచే నీదాసితనమున గొప్పుకొని నగరు ప్రవేశించితిని. మాయమ్మతో రహస్యముగ నాస్వరూపమును వెల్లడించుకొనవలయు నని యెంచితిని గాని, వసంతుఁ డని పే రుపెట్టుకొని వచ్చిన నెవరినైనఁ బ్రత్యేకాజ్ఞ లేకయే శిరఃకర్త న మొనరింపుమని ద్వితీయ సేనాధిపతి కప్పుడే యాజ్ఞ నిచ్చుచుం డెను. తరువాత——(సేనాధిపతివంకఁ జూచును.)

విజ——చెప్పుము. సేనాధిపతికి భయమేమి?

వసం—తరువాత, నీసేనాధిపతితో నాయుదంతము సంపూర్ణముగఁజె ప్పితిని. అప్పు డీతఁడు నాయవస్థకు మిగుల ఖేదపడి నీవీరాత్రి నీ శత్రు వైనయీనూతనరాజును గడతేర్చినయెడల సేనాభండార ములతో నేను నీకు సాహాయ్య మొసర్చి నిన్ను రాజ్యమున నవ లీల నిలుపుదు నని వాగ్దాన మొసగ్చెను.

కో—సేవకా! ఈసేనాధిపతి కరదండములందగిల్చి యురికంబములయొద్ద కుఁ దీసికొని వెడలుము. ఛీ! దురాత్ముఁడా! రాజద్రోహీ! పాపీ! రాజ్యము వసంతునిదిగాన్నన నాతఁ డేదో యొకతంత్రమునఁ దన రాజ్యమును దాను సంపాదించు ...టలో నంతత ప్పేమియు లేదు. నీ కేమి పోఁగాలమా? ఒడలు మదమా? నీకు నే నేమి ద్రోహ మొనర్చితిని? నీదారికి నే నేమియడ్డుగ నుంటిని? నన్నుఁ జంపు మని నీ వీతనికి బోధింతువా?

విజ—చంపు మని నేను బోధింపలేదు. ఆతఁడు మిమ్ముఁ జంపఁగలిగిన యెడల నాపైని—

కో—ఛీ! నోరు మూసికొనుము. నీప్రాణావఁదగినవాఁడవే!

వసం—అయ్యా! ఆతనిని క్షమియింపుము!

చం—విజయసారథీ! ఇట్టిచిక్కులు రాఁగ నివారణము చేయఁదగిననీవే మ మ్మిట్టి యాపదలలోఁ బ్రవేశింపఁ బెట్టితివా? ఈవిశ్వాసహీ న్యము నీకుఁ దగునా?

జ—రాజకుటుంబమం దిప్పటికి నాకు విశ్వాసమే?

కో—(కత్తిదూసి) ఆఁ! ఆఁ! ఏమంటివి? ఏమంటివి? రాజకుటుంబమందు నీ కిప్పటికి విశ్వాసమేనా? నేను రాజకుటుంబములోనివాఁడను గాక పోవుటచేత నన్నుఁ జంపుటలో విశ్వాసహైన్యము లేదని సూచించుచుంటివా? బాలిశాధమా! (నఱుకఁబోవును.)

చం—అబ్బాయీ! శాంతింపుము

వసం—అయ్యా! రక్షింపవలయును.

కో—మహారాజ్ఞీ! వసంతుఁడని పేరుపెట్టుకొనిన వాఁడెవఁడో వచ్చినంత మాత్రముననే యధములైన సేవకులకు సహితమునాయం దెంతగౌరవమున్నదో చూచితివా? నన్ను వారు వధించుటకుఁ గూడ యత్నించుచున్నట్లు స్పష్ట మైనదా? గౌరవహీన నై ప్రాణాపాయదశ నొందుచు, నేను నీయింట నిం కెన్నాళ్లుండవలయును? నీబాంధవము నా కక్కఱ లేదు. నీరాజ్యము నాకక్కఱ లేదు. నాయిష్టానుసారముగ నేఁ బోయెదను.

(పోఁబోవును)

చం—నాయనా! కోపపడకుము. వసంతుఁ డనునామము ధరించి యేనిర్భాగ్యుఁడైన వచ్చినయెడల నింత మునుఁగు నని యెంచఁగియుండియే యట్టులానతిచ్చితిని. (అపవారించి) ఈసమయమున నీ విట్టు లాచరింపఁ దగదు. యుద్ధానంతరము రాజ్యమా యల్లరిగనున్నది. పైరాజ్యభారమా మీఁదఁ బడెను. రాజ్యాపేక్షచే దొంగలు ప్రముచ్చులు వేషధారణ మొనర్చుకొని వచ్చుచున్నారు. ముఖ్యుఁడైన సేనాధిపతియూ పరిభవింపఁబడి మరణాయాత్రోన్ముఖుఁడై యున్నాఁడు. ఎదుట్టొమ్ముపైఁ గుంపటివలె సార్వభౌముఁడు మనయసందర్భచర్య నంతయుఁ జూచి యున్నాఁడు. ఇట్టి యసాధ్యావసరమున బుద్ధిమంతుఁడ వైననీవేమి! అనాలోచనముగ నీప్రయత్న మేమి? తప్పు కాదా? నాయనా! ఏమియు మాటలాడకుు.

వసం—(చంద్రికవద్దకువచ్చి) అమ్మా! నేను వసంతుఁడను. నీవు రాజపత్ని వనుమాట యెంతయథార్థమో నేను నీసుతుఁడ ననుమాట యంతయథార్థము. అభిమానపుత్త్రుఁ డని, యారసుఁ డని, యధికారతారతమ్య మని, యన్యోన్యకలహారంభ మగునని, జన

నాశన మగునని, ధనవ్యయ మగునని, రాజ్య మమితాందోళనా ధీన మగునని, మీరు గుజగుజలువ్రాయి, డిల్లపడి యేమియుం దోఁచక, నిలువ్రుగుడ్లు వైచుకొని, నాలుకలు గఱచుకొని, యింతయిబ్బందిపడనక్కఱలేదు. దానికొఱకపేక్షించి వచ్చినవాఁడ ను గాను. నిశ్చయముగ నీరాజ్యమును గోరి రాలేదు. ఆకోకిలాపాదములతోడు.

కో—(తనలో) హరిహరీ! ప్రాణనాథా! నీపాదములనే గతిగనమ్మియు న్ననన్నిట్టిమాటు లాడఁదగునా?

చం—(తనలో) ఇంత సేపటినుండియుఁ గొంతదూరమున నుంటచే దీని మాట బాగుగ గుర్తింపలే కుంటిని. ఇప్పు డిది నాకతిసమీపస్థ యగుటచే దీనికంఠధ్వని బాగుగా నానవాలు పట్టుచున్నాను. నాథర్త్రకంఠరవముగూడ నిట్టిదే. ఏమియుభేదములేదు. కనులు మూసికొనిన నాతేఁడే మాట లాడినట్లు నాకుఁ బొడకట్టుచున్నది. (ప్రకాశముగ) అబ్బాయీ! కోకిల యని మీ రందఱింత సేపటినుండియు సంభాషించుకొనఁగ నేను వినుచు నూరకుంటిని. ఇప్పు డిది కోకిలాపాదములతో డనినది. నాయనా! కోకిల యెవ్వతెయోనాకు స్పష్టముగఁ జెప్పుము.

వసం—అమ్మా! న న్నడుగుము! నేను జెప్పెదను. ఆతని కేమి తెలియును?

కో—(తనలో) ఆత్మస్వరూపనిర్ణయ మసాధ్యము కాదా? (ప్రకాశముగ) కోకిలాస్వరూపాదులు నీకన్నులఁ గట్టినట్లుండ వేఱ వర్ణింప నేల? కాని, రాజ్య మక్కఱలేనివిరాగిశిఖామణివి కాంతారములుం దుండక కాంతలయంతఃపురములం దేల దూరితివి?

వసం—నాప్రాణనాయిక యగుకోకిలను బురములు వెదకితిని. వనములు వెదకితిని. ఎచ్చటను గానఁబడ దయ్యెను. ఇఁక నాకు వెదకు

టకు దేహశక్తి లేదు. చేతిలో సాధనములు లేవు. నా రాజ్యమును జేరి నే నుండినయెడల నాకు సేవకు లుండరా? ధనము కావలసినంత యుండదా? తత్సాహాయ్యమునఁ బ్రపంచ మంతయు నేను గోకిలను గాలింపఁ గల సనియును, దానిని జూచు భాగ్య మప్పటికైన నాకుఁ గలుగకపోయినయెడల స్వదేశము లోఁ దల్లిసన్నిధిని మరణము నొంది పితృపితామహాదు లేమట్టిలోఁ గలిసిరో దానిలో నేనుఁ గలియఁ దలఁచి యిక్కడకు వచ్చితిని. నాకు రాజ్య మక్కఱ లేదు ఐశ్వర్య మక్కఱ లేదు. ప్రాపంచికవస్తు వేదైనను నాకుఁ గోకిలతరువాతిదే. హా! కోకిలా! కోకిలా!

కో—(తనలో) హృదయమా! ఆత్యానందమున సనశత నొందుచుంటివా?

చం—బుద్ధిమతీ! నీవు వసంతు నొకసారి చూచితి నని చెప్పితివి కాదా?

బు—ఔను.

చం—నీ వతని నాసవాలు పట్టఁగలవా?

బు—ఏమో! చూచెదను. (వసంతుని సమీపించి) అమ్మో! ఇదేపోలుగు; లావు. అమ్మో! అందుదాని కంతయెత్తైనను దు రుందునా?

చం—ఫాలముమాట కేమి? ఆముక్కునకు నాముక్కున కేమైన భేదమున్నదా? చూడు! ఈ వ్రేళ్లు ముంజేతు లచ్చముగఁ దండ్రివి సుమా! ఆహా! ఈకర్ణములను జూడనే లేదు. ఇవినాచెవులకుఁ బ్రతిబింబములుగ లేవా?

బు—సామ్య మున్నట్లే నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

కో—తోఁచదా? ఇప్పు డందఱు పండితులే.

గీ. జాతకముఁ జూపి జాతక ♦ స్వామిలిం
మెదనఁ గాల్జుఁ డిగిలించు ♦ నిద్ది స్త్రీన

గుటకు పొంతువు లేవన్న ♦ గుటకఁ ద్రిప్ప
కేకరుప్రేష్టు శ్లోకాల ♦ నెన్ని యతఁడు.

(తనలో) వసంతా!

గీ. కల్లతలకట్టు త్రాళ్లు! చె ♦ క్కిళ్ల వ్రేలు
దొంగగుబ్బలపైనున్న ♦ కొంగు జార
సర్దుకొన్నైన లేవు; సి ♦ చాసతనము
కంటె నామగరూపె బిం ♦ కముగ నుండె.

(ప్రకాశముగ) అమ్మా! మీకందఱు కీవెట్టితన మేల?

గీ. ఇతనిఁ బసియాఱునర్షము ♦ లతఁడు తనదు
బాదిలో నుంచె; నతఁడె చె ♦ ప్పఁగఁదగువ
సంతుఁ డితఁ డౌను కాఁడొ; యీ ♦ వంత యేల?
గొల్లఁ దెలుఁగకయుంపునే ♦ గొట్టెగుఱుతు?

చం—ఈవృద్ధరా జేమో తల వంచుకొని మాటలాడక యున్నాఁడు.

మో—(తనలో)

గీ. పంచపక్ష్యుపాసన గల్గు ♦ వానిఁబోలె
కనుల నిట్టట్టు చిట్టించు ♦ కొనుచు లోన
నేదొ గొణగుకొనుచును ప్రవేశ ♦ లిటు గణించు
కొనుచు వెట్టిచూపున నవ్వు ♦ కొనుచు నుండె.

చం—అబ్బాయీ! ఈతని నేఁ బల్కరించిన బాగుగ నుండదు. నీ వడు
గుము.

కో—నీపుత్త్రుని చేతనే యడిగింపుము.

చం—(వసంతునివంకఁ దిరిగి) నీ వేయడుగుము.

వసం—"నేను నేనేనా?" యని నే నాతని నడిగిన నన్నుఁ గూర్చి యాతఁ
డేమనుకొనును. ఎవరికి సందేహ మైన వా రడుగవలయును
గదా?

కో—నీయథార్థత్వమును స్థిరపఱచుకొని మాసందేహమును బోగొట్టుభారము నీమీఁదనే యున్న దని నీ వెఱుఁగవా?

వసం—సరే! అడిగెదను. అయ్యో! అయ్యో! పలుకఁ డేమి!. అయ్యో!!
(బిగ్గఱగ వఱచును.)

రుద్ర—ఎవఁడవు నీవు?

వసం—నే నెవఁడనో తెలిసికొనఁగోరియే. మీ రందఱు నన్ను నిన్నడుగ మనినారు.

రుద్ర—నిన్ను నీవే యెఱుఁగనపుడు నేను నిన్నెఱుఁగు టెట్లు?

వసం—నన్ను నే నెఱుఁగుదును. మీరు నన్ను నమ్మకున్నారు. మీరు నన్నెఱుఁగుదురు కావున, నమ్మకము గలుగఁజేయుటకుఁ గోరుచున్నాను.

రుద్ర—నేను నిన్నెఱుఁగుదునా? (దగ్గఱగఁ జూచును.)

వసం—ఎఱుఁగరా? నేను వసంతుఁడను గానా? మీకారాగృహమునఁ జిరకాలము నివసింప లేదా?

రుద్ర—ఓరీ! ఓరీ! తస్కరుఁడా! అధముఁడా! చండాలుఁడా! నాకూఁతు రేదీ? నాయొక్క పుత్త్రిక యేదీ? (వసంతునిపైఁబడి) నా కిప్పుడు దానిఁ గనఁబఱుపుము. లేదేని నీగొంతుకనులిమెదను. జాగ్రత్త! మహాప్రభూ! తరువాతఁ దిరిగి కట్టవచ్చునుగాని, యుర దండముల నొక్కసారి విప్పించుఁడు. హా, కోకిలా! హా! కోకిలా! (ఏడ్చును.)

మో—మహారాజా! శాంతింపుఁడు. శాంతింపుఁడు.

(ఇద్దఱను వేఱుచేయును.)

రుద్ర—మహాప్రభూ! మహాప్రభూ! నేను వెనుకఁ జక్రవర్తిని. ఇప్పుడు పేరు లేనియధముఁడను. నారాజ్యమును మీరు గ్రహించితి రనుచింతచే నిల్లు మనవిచేసికొనుట లేదు. నాను న్యాయ మొ

సర్వ మీరు కర్తలు; సర్వాధికారులు. ఈదుర్మార్గుఁడు నాకోకిలను హరించినాఁడు. వానిని శిక్షించి నాకూఁతును నా కిప్పించి న్యాయము సేయవలయును. నేను మీకు సాష్టాంగపడుచున్నాను. హా! కోకిలా! హా! కోకిలా!

(ఏడ్చుచు సాష్టాంగపడును.)

కో—(ప్రకాశముగ) అయ్యా! లెండు. లెండు. (తనలో) హా! తండ్రీ! నే నెంత ఘోరపాపము చేసితిని. నీవు నాకు నమస్కరింపఁగ నే నూరకుండవలసి వచ్చెనుగదా! హా! కోకిలా! యని నీవేడ్వఁగ నీతోపాటు నేను బిగ్గఱగ నేడ్చుటకు వీలులేక కన్నులలోఁ జీలలు గ్రుచ్చుకొంటిని. కోకిలా! కోకిలా!, యని నీ వాలాపింపఁగఁ బలుకుటకైన నోఁచుకొనలేక నోటనిప్పులు పోసుకొంటిని. (తిరిగి ప్రకాశముగ) అయ్యా! లెండు! లెండు! ఏమి లేవకున్నారు! అమ్మా! చూడు! చూడు!

చం—(చూచి) అయ్యో! మూర్ఛాగతుఁ డయ్యెను.

కో—తండ్రిప్రాణమున కాపదరాఁగఁ గొడుకు మగతనమే యాఁడుతనముగఁ గరఁగిపోవలసియుండఁగా నాఁడుపడుచు పైఁబై మగతన మొగిగిపోయి యాఁడుతనముగ మాఱు టాశ్చర్యమేమి? ఛీ! ఛీ! ఇఁక నా కీయనవసరవేషమేల? తీసిపాఱవైతును. (తీసి లోని స్త్రీవేషముఁననిలిచి) హా! తండ్రీ! హా! తండ్రీ! (పెద్దపెట్టున నేడ్చును.)

చం—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిది! ఏమిది! బుద్ధిమతీ! ఇది యేమి? ఇంద్రజాలమా? స్వప్నమా? కనుకట్టా? హా! ఏమిది!

బు—ఇది యేమియుఁ గాదు. ఇదియే కోకిల యని స్పష్టమగుచున్నది.

చం—మాఅబ్బాయి యేఁడీ?

మో—అబ్బాయియే అమ్మాయిగా మాఱినది. కాలమహిమము.

వసం—(తనలో) హా! హృదయమా! ఇప్పటికైన నాలుక కేడమిచ్చెద వా? హా! కోకిలా!

గీ. ఎప్పుడు కన్నులం బడుదువో ♦ యెప్పుడు నిన్నుఁ
గౌఁగిలింతును యని చిర ♦ కాల మేను
తహతహను బొందఁ బ్రారబ్ధ ♦ తంత్రమునను
జేరవలసె ని న్నిట్టిదు ♦ స్థితిని నేను.

కో—తండ్రీ! ఇంకను లేవకుంటివేమి? రాజ్యవిహీనుఁడ వై, యీశత్రురాష్ట్రములో నరికంబముల ప్రదేశమున మరణశిక్షను బొంద నుద్యుక్తుఁడవై కఠినాత్మక మైనకూఁతుకొఱకేడ్చి యేడ్చి మొఱఁడువాఱిపోయితివా తండ్రీ! (ఏడ్చును.) నామూలమున నీ కెంతప్రారబ్ధము తటస్థించెను! తండ్రీ! తండ్రీ! తండ్రీ! (ఏడ్చును)

రుద్ర—(లేచి) నన్నుఁ దండ్రీ! యని పిలుచువా రెవ్వరు? కోకిలయేనా? ఏదీ! ఏదీ! (తడవుకొనును.)

కో—నాయనా! నే నిక్కడ నున్నాను. కన్నులు తెఱువుము.

రుద్ర—(తెఱచి) హా! నాతల్లీ! నాతల్లీ! (ఏడ్చును.)

కో—నాయనా! లెమ్ము. (లేచును.)

రుద్ర—అమ్మా! నిశ్చయముగ నీవు నాకూఁతురైనకోకిలవే కద!

కో—ఔను. నీకూఁతురైనకోకిలను నేనే. వసంతునిచెర విడిపించి యతనితోఁ బారిపోయినపాపాత్మురాలైనకోకిలను నేనే. మోహనుని బాధఁదప్పించుకొని పురుషవేషముననీరాజ్యమును జేరి యీయామెకు బుత్త్రుఁడనై రాజ్యము సేయుచు సిగ్గుమాలియున్న కోకిలను నేనే. ని న్నురిదీయవలసిన దని యాజ్ఞ యిచ్చి యిచ్చటి కరదండములతో ని న్నీడ్పించినచండాలినినైన కోకిలను నేనే. నీవు నాకొఱకేడ్చుచుండినను మూఁగనైయుండినకోకి

లను నేనే. ఏమి చేయఁగలను? రాజవిధి! అవిలంఘ్యమైన రాజవిధి నన్నట్లు చేయించెను. క్షమింపుము. (సాష్టాంగపడును.)

రుద్ర—తల్లీ! లెమ్ము. నీవు విచారింపవలదు. నేను నిన్నుఁ బురుషవేషమునఁ జూచినతోడనే నిన్నుఁ గొంత యానవాలు పట్టితిని గాని నావిద్యాహీనస్థితినిబట్టి వెల్లడించిన నేమి నేరమో యని భయపడి యూరకుండవలసి వచ్చెను. తరువాత నట్టె యుట్టె యేమో నాకు మతి చెదరుచున్నట్లుండెను. దేహస్మృతి తప్పుచున్నట్లు తోచఁబడెను. ఇప్పుడు నాకు శాంతచిత్తత కలిగినది. ఇఁక నిక్కడ నేమిచేయవలయును.

కో—కొంచెము పని మాత్రమే యున్నది. ఈసేనాధిపతి నురిదీయించవలసి యున్నది.

వసం—కోకిలా! నావంకఁ జూడుము. ఆతనిని జంపుట కేమికాని, ముందు నన్ను బ్రదికింపుము.

కో—నీవసంతత్వ మింకను స్థిరపడలేదు కదా?

వసం—అది నీవలననే స్థిరపడవలసినది కదా.

గీ. రమ్యమాధుర్యమృదులతమా ♦ రవము గల్గు
కోకిల వసంతునికి శోభఁ ♦ గూర్పవలయు;
రమ్యమాధుర్యమృదులతమా ♦ రవము గల్గు
కోకిల వసంతునికి శోభఁ ♦ గూర్పఁ గాదె?

కో—నీ కనుచిత మగునట్టియు, నేను జూడఁదగనట్టియు, నీయాఁడువేసమును దీసివైచినఁగాని నీవసంతతను నేను స్థిరపఱుపఁజాలను.

వసం—మహాప్రసాదము.

గీ. నినుఁ గనఁగ నతిహాస్యసా ♦ ధనమయినది
యైన నినుఁ బొందుటకు దాని ♦ నటులఁ ద్రోతు

జ్ఞానమే ముక్తిసాధన ♦ మైనదైన
దానిఁ ద్రోయవలయు ముక్తి ♦ దశనుగాదె?

(వసంతుఁడు నిష్క్రమించును.)

కో—(నవ్వుచు)

గీ. కొడుకఁగా నుండినపుడు నన్ ♦ బడిబడిగను
గరుణఁ జూచుచుఁ బల్కెడ ♦ గ్గలుము వీవు
కోడల నయినవెంటనే ♦ కొఱకొఱంచుఁ
బలుకకుంటివి దూరాన ♦ నిలిచి యత్త!

చం—(నవ్వుచు) అప్పుడే కోడంట్రికి మారంభ మైన దని సంకోచించుచుంటివా? ఈవింతమార్పు లన్నియు నామనసుఁ జెదఱఁ జేసినవి. అమ్మా! నీకంటె నెవ్వరికి నెక్కువ తెలియదు. అది వసంతుఁడేకద.

కో—ఏమియు సందేహింపఁ బనిలేదు. ఆతఁడు నీపుత్త్రుఁ డగువసంతుఁడు.

చం—నాపుత్త్రుఁ డగువసంతుఁ డైనయెడల నీభర్త యగువసంతుఁడు మాత్రము కాకుండునా?

కో—పెద్ద లెట్లాచరించిన నదియే మాకు సమ్మతము. (అపవారించి) అయినను మామంత్రిగారియభిప్రాయ మెట్లు లుండునో?

చం—అన్నయ్యా! నీకూఁతును నాకొడుకునకుఁ జేసికొనవలయు నని యున్నది. నీ యంగీకృతికొఱకుఁ గోరుచుంటిని.

రుద్ర—(నవ్వుచు)

గీ. పెండ్లికొడుకు కూఁతుల నింటఁ ♦ బెట్టుకొంటి,
వహహా! కట్టినై చితివి వి ♦ య్యంకు నిచట
నన్ని సమకూడెఁగద! యీని ♦ రర్థకంపు
ముసలిగంగిరెద్దుతలయూఁ ♦ పు లిప్పు డేల?

చం—(సవ్యాచు) అన్నయ్యా? ఇది నీవు చెప్పినసీతియేకద! నాపుత్త్రుని నీవు చిరకాలము గట్టినై చితివి! కాన నాకొమరుతో వద్దిగ నీ కూతును దీసికొంటిని ఇఁక వెనుకటిమాటలతోఁ బ్రయోజన ము లేదు. నీకూఁతును నాకొమరున కీయవలయును.

రుద్ర—నీకొడుకునకు నాకూఁతును జేసికొమ్మని నే నిన్నుఁ బ్రార్థింపవ లసి యుండ నీ వటు లందు వేల?

చం—అట్లు నీ వనుకొనఁ బని లేదు. మే మందఱము నీ కెప్పుడు విధే యులము కామా? ఈరాజ్యములు రెండును నీవే కావా? మా. కు నీకంటెఁ బెద్దది క్కెన్వ రున్నారు?

విజ—నాచావుమాట ముందుగఁ జూడక విూపెండ్లిమాట లాడుకొ నుచున్నా రా?

కో—ఇఁకఁ జూచున దేమి? ఓసీ! సేవకా! ఆతనిమెడ కాత్రాడుఁ గట్టుము. ఛీ! అటు కాదు. ముందు చేతులు వెనుకకు విఱిచి కట్టవలెను. పాదములు రెండు బొట్టనవ్రేళ్లను గలిపి కట్టుము. మెడను ద్రా డుచ్చువలె చేసి మొగము గానఁబడకుండ నొక టోపిఁ దగుల్చుము.

చం—మన మందఱ మింతయానందముగ నుండ నీసమయమున నాత నిమాత్ర మేల చంపవలయును?

కో—ఏదోషమునైన సహింపవచ్చుఁ గాని రాజద్రోహమును సహింపఁ గూడదు. జనులక్షేమము రాజక్షేమమున నిమిడి యుండును. అట్టిరాజున కపకారము చేయువాఁడు లోకాపకారి. కావున నట్టి వానిని క్షమియింపఁ దగదు!

విజ—మోమునకుఁ గుల్లాయి నిరోఁ దగుల్పవలదు. అయ్యా! నాభా ర్య చిరకాలముక్రిందటనే కాలముచేసినది. ఇంతకాలమునుండి విధురస్థితి నుండియు నీనడుమనే యొకదానిని దెచ్చుకొంటిని

దానిని గారణాంతరమునఁ బడియుయము కాలేము. దానిఁ జూడ
వలయు ననుకోర్కె నాకున్నది.

కో—దాని నిచ్చటి కెవ్వరు తెసికొనివత్తురు?

విజ—అచ్చట నున్న జగన్నాథుఁడు.

కో—కాని.

జగ—(సుగాత్రి భ్రమరికతో వచ్చును.)

భ్ర—హా! ప్రాణనాథా! అకస్మికముగ నీ కేట్టియాపద తటస్థించెను!

విజ—నీవు నాయొక్క కొఱకు విచారింప వలదు. పతివ్రతాగుణమునకుఁ
“గోకిలయో కోకిలయో,, యని మెచ్చెదరుఁ గోకిలాదిత్యనము కా
నున్నది. అటుచూడుము!

భ్ర—అమ్మా! అమ్మా! (దరికిఁ బోయి కౌఁగిలించుకొని) అమ్మా! అ
మ్మా! ఎక్కడనుంటివి? ఎప్పుడు? ఏలాగు? అరుగో! అరుగో! నీ
తండ్రిగారు! అమ్మా! ననుఁ జూడవే?

కో—నీవు రాలేదని నిశ్చయపఱచుకొనియే నిన్నింతవఱకు స్మరింప
నైన లేదు.

భ్ర—అమ్మా!, రాకపోవుట కూడనా?

కో—సరే. నీవు పోయి నీపెనిమిటి నోదార్పుము. ఆతఁ డింకఁ జావ
నై యున్నాఁడు.

భ్ర—అమ్మా! రక్షింపుము. (కాళ్లమీఁద బడును.)

కో—ఆతఁడు చేసినద్రోహ మేదియో నీ వెఱుఁగవుకాన నీ వట్లనుచు
న్నావు.

భ్ర—అది యేమి?

కో—ఆతఁడు నన్నుఁ జంపుట కొకనికిఁ బ్రోత్సాహ మొనర్చినాఁడు

భ్ర—హరిహరీ! గొప్పనేరమే చేసినాఁడు. అటులైనఁ జావవలసినదేనా?

కో—ఆఁ!

ప్ర—ఆతని రక్షించుకొన నుపాయాంతర మేమైన నున్నదా?

కో—ఈజను లాతని క్షమింపు మని ప్రార్థించిన క్షమింతును.

ప్ర—ఓమహాజనులారా! నాపతిని రక్షింపరా? ఈతఁ డడవిలో నన్ను రక్షించెను. నేను దాసిని, స్వైరిణిని. అయినను గులాంగననై యీతని వివాహముఁ జేసికొన నిశ్చయించితిని. నారాణియు గుకోకిలాదేవి నాకుఁ గానఁబడినతఱువాత నిన్ను వివాహముచేసికొందు నని నే నాతనికి వాగ్దానము చేసితిని. స్వామికటాక్షమున నా కామెదర్శనలాభము గలిగెను. మీమహోదారతచే నాకుఁ బతిలాభము కలుగవలయును. రక్షింపుఁడు.

(నేపథ్యమున) ఆతఁడు శిక్షాపాత్రుఁ డయ్యును నేరముచేసినవానిని గొందఱను మహానందావసరమున క్షమించి వదలివేయుపూర్వాచారము ననుసరించి యీతని క్షమింపఁదగును.

కో—జనవాక్య మంగీకరింపఁబడినది. సేవకా! విజయసారథిని దింపుము.

(అట్లు చేయును.)

విజ—(అపవారించి) నే నిదివఱ కొకనిజంపుటయే దురాచారముగాఁగలవాఁడను గాని, చంపఁబడునాచార మున్నవాఁడను గాను. నే నొకరిని రక్షించువాడుక కలవాఁడనే కాని యొకరిచే రక్షింపఁబడువాడుక గలవాఁడను గాను. అట్టి నాకిట్టిగతి కలిగెను.

ప్ర—ఏమియు విచారింపకుము.

విజ—నాకు భయవిచారము లెన్నఁడును లేవు.

ప్ర—అమ్మా! వసంతుఁ డేఁడీ?

కో—అడుగో! (వసంతుఁడు ప్రవేశించును.)

చం—(కౌఁగిలించుకొని) నాయనా! నాయనా! ఎంతకాలమునకు నా కనులఁ బడితివి! ఇంతవాఁడవై యుండ వెడలి, యింతవాఁడవై రాఁగ నిన్ను నేను గుర్తింపలేకపోయినను నిన్నుఁ జూచినతో

డనే శాసనములో నేదియో యనిర్వచనీయమైనయాందోళన
ము గలిగినది నాయనా! నీమామగారికి నమస్కరింపుము.

వసం—ముందు నీకు నమస్కరించి.—(నమస్కరించును.)

చం—శీఘ్రముగ వివాహ మగుగాక!

వసం—మామగారూ! నమస్కరించుచున్నాను.

రుద్ర—చెల్లెలా! వివాహాశీర్వచనము నీవు చేసితివికాన శీఘ్రముగ సం
తానవంతుడవు కమ్మని నే నాశీర్వదింతును.

చం—నాయనా! అదిగో! చిరవిశ్లేషపరితప్త యగుకోకిల నాశ్వాసిం
పుము.

వసం—ప్రాణప్రియా! దైవకటాక్షమున నిచ్చట నందఱము చేరితివి.
నేను బుద్ధిలేనివాడనై నీయెడ నాచరించినదోషమును నీవు
దయతో మన్నింతువుగాక! (నమస్కరించును.)

కో—తెమ్ము ప్రమాదమున కింత ప్రార్థన మేల?

వసం—అనుగ్రహింపబడితిని. అహా! ఎన్నెన్ని చిత్రములు జరిగినవి.

ఆ. వె. కొడుకు కోడలయ్యెఁ; గోడు కయ్యె బానిస;
అమ్మ యత్తయయ్యె; నత్తయమ్మ
యయ్యె; వైరి వియ్య మయ్యెఁ; గోడలు కూతు
రయ్యె; బద్ధుఁ డల్లుఁ డయ్యె నహహా!

విజ—హాహాహా! దాసి సంసారిణి యయ్యెను. సేనాధిపతి దాసిమగఁ
డయ్యెను. ఈరెండుమాటలును జెప్ప మఱచినారు.

చం—మీరు మాఁడుజోళ్లుగ వేఱువేఱుగ నిలువఁబడుఁడు.

(అట్లుచేయుదురు.)

చం—మోహనా! ఇది పెంకి దయ్యము. మిక్కిలి బుద్ధిమంతురాలు
ఇట్టిదానికి నీవంటిబుద్ధిహీనుఁడు పతిగ నుండుట తగదు. మీ
దాంపత్యము లోకవిరుద్ధముగ నున్నది.

మో—ఎంతమాత్రమును లోకవిరుద్ధత లేదు. అలాగున నీలాగునఁగూడ నున్నది.

చం—అలా గీలాగున నేమి?

మో—గీ. భాండసాచారవృత్త్యాని ష్ఠాభరమున కొ
కింతపిత్తశరీర యూ ◆ నింతి గలుగఁ
దఱుచు గుడిస్సె వేటులకాళ్లు ◆ కెఱగుతులువ
కిలమహాపతివ్రత సంభ ◆ వించు సతిగ.

చం—(తనలో) అంతమట్టుంలోఁ జాలించుము. (ప్రకాశముగ) అన్నయ్యా! వీరివివాహములు వెంటనే చేయవలయును. ఎవరిది ముందెవరిది వెనుకఁ జేయవలయునో యానతిచ్చెదరుగాక!

రుద్ర—మహారాజవివాహమునకుఁ బూర్వమున సర్వమంగళయుక్తముగ సాలంకారముగఁ గొన్నికన్యాప్రదానములు జరిగించవలయును. గనుక వీరిద్దఱవివాహములును వెంటనే చేయవలయును. తరువాత—మనము వియ్యమొందవలయును.

చం—అన్నయ్యా! సంతోషమే. వివాహము లిప్పుడే కావలయును అందఱమును లోనికిఁ బోవుదము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

కోకిల

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—శ్రీపురములోనివీథి.

(ప్రవేశము—కృష్ణశంకరులు)

కృ—ఏమండీ! చిరకాలమునుండి వివాహదక్షిణకై కనిపెట్టియున్న మీకు నేను బాగుగ లభింపఁ జేసితినా?

శం—అయ్యా! సంతోషించితిని. వివాహము బహుశోభావంతముగ జరిగినది.

కృ—పెండ్లికొమరుని జూచితిరా?

శం—లేదు. నాయనా! కాని, మిక్కిలి బుద్ధిమంతుఁ డని తెలిసినది. సంతోషించితిని.

కృ—మామహాదృష్టమున మా కట్టి ప్రభుఁడు లభించెను.

సీ. ఫాలభాగంబు వి ♦ శాల మాటను గొంత
కోలవా టగుమోము ♦ గ్రాలువాఁడు
నొకసారి కని పల్క ♦ నొరుస్వరూపస్వభా
వము లిట్టె కనిపెట్టు ♦ ప్రతిభవాఁడు
నిదిగో! యనుచు నర్థి ♦ కిచ్చెడుపర్యంత
మును నిచ్చెద నటంచు ♦ నననివాఁడు
నెటు పోయి యెటు వచ్చి ♦ యేమైన సరె కాని
యనృతంబు వచియింప ♦ నట్టివాఁడు.

చెదరు లేనివాఁడు ♦ స్మితభాషి మితభాషి
కవితయన్నఁ బ్రీతి ♦ గలుగువాఁడు
బహుకలాన్వితుండు ♦ పరమగంభీరుండు
మాతృభక్తియుతుఁడు ♦ మాప్రభుండు.

శం—మహారాజబాలకగుణాకర్ణనమునఁ గర్ణములు మిగులఁ బవిత్రము లైనవి.

కృ—కథనమున నాజిహ్వాకంటెనా? అదిగో! అటు చూడుఁడు. మన నేత్రములు కూడ సాఫల్య మొందవలసి యున్నది. ఊరేగి వధూవరు లిప్పుడే సర్వమంగళోత్సవపరంపరలతోఁ గోటలోఁ బ్రవేశించుచున్నారు. బురుజునొద్ద నిలిచి చూతము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

[ప్రదేశము—శ్రీపురమున సభాశాల.]

(ప్రవేశము. విజయసారథి, జగన్నాథుఁడు, చంద్రిక, కోకిల, వసంతుఁడు, రుద్రదేవవర్మ.)

చం—ఆహా! ఇప్పటికిఁ గృతార్థుల మైతిమి. సమస్తవైభవోపేతముగఁ గల్యాణ మైనది. ఇఁక నేమియుఁ జింత లేదు. కాని, నాయనా! (వసంతుని కౌఁగిలించుకొని) నీవు నాపుత్త్రుఁడ వని తెలియక నీ యెడల నే నెంతతొందరపడితినిరా! తండ్రీ! నీమన సెంత నొవ్వఁ జేసితినో?

వసం—అమ్మా! అటు లనవ వేల? నాప్రాణప్రియ యైనకోకిల నాకుఁ బరమశత్రు వని భ్రమసి నేను దానిని బాకునఁ బొడువలేదా? భ్రమమువలనఁ గలిగినయజ్ఞతయే యింతకు హేతువు. విచారింపవలసినది లేశమును లేదు.

రుద్ర—ఇప్పుడు వెనుకటిమాటలతోఁ బని లేదు. అయినను బ్రస్తావన వచ్చినది కావునఁ జెప్పెదను. తల్లికొడుకులకుఁ గలిగిన వెనుకటి మనఃకాలుష్యమునకును భార్యాభర్తలలోనియావిపరీతకార్యమునకును మూలకారణ మీవిజయసారథి.

విజ—ఈదెబ్బ నాపై గురిపెట్టితి రేమి? నే నేమి చేసితిని?

రుద్ర—నీవు యుద్ధమునుండి ఇటకు వచ్చినవెంటనే స్త్రీరూపమున నున్న వసంతుఁడు నీతో మాటలాడి నీయొద్ద తనగుట్టును వెల్లడించుకొనినాఁడుగదా?

విజ—ఔ.

రుద్ర—ఈరాజ్యమున నున్న యుద్యోగులలో నీవు పెద్దవాఁడ వనియు, వయసుమీఱినవాఁడ వనియుఁ, దలయూడించుకొని తిరుగుచుంటివి కదా! కోకిలను జంపు మని నీవు చెప్పినయాలోచనము నీతిబాహ్యముగ నున్నది కాదా? ,,అమ్మా! ఇదుగో! వసంతుఁడ ననుచు నీతఁడు వచ్చినాఁడు. అయియుండును. అయినఁ దొందరపడవలదు. నిదానముగ నాలోచింతము,, అని సుగుణరాశియైన యీమహారాజ్ఞిగారితోఁ జెప్పి మాతాపుత్త్రులను నీవు గలిపిన యెడల నింతక్షోభము రాకయుండునుగదా!

విజ—ఆఁ! ఆఁ! వసంతుఁ డని వచ్చినవానిని, వసంతుఁ డని చెప్పినవానిని, దెగనఱకు మని దేవిగారియాజ్ఞ యైయుండఁగ—

రుద్ర—అదేమిమాట? అది యొకవంక యని నే నెఱుఁగనా? యథార్థగ్రహణపర్యంత మట్టియాజ్ఞ నుపసంహరింపు మని నీ వీరాణిగారితోఁ జెప్పిన రాజ్యకార్యసై పుణ్యధురంధరయుఁ బుత్త్రాభిమానవిశేషయు నైనయీమె యంగీకరింపక పోవునా? నీస్వభావము మంచిదికాదు.

గీ. అమితధారాళముగఁ బైకి ♦ నగపడుచును
లోనఁబరమకుత్సితుఁడైన ♦ వానివెట్టి
పలుకు లాడుచుఁ బైకి లోఁ ♦ బరమకఠిన
వృత్తి గలవాని నిన్నె వీ ♦ క్షించినాఁడ.

విజ—(అపవారించి) జగన్నాథా! వింటివా? సేనాధిపతి కట్టిస్వభావమే శ్రేష్ఠముసుమా! పొగగారకాయవలె మీఁదఁ బదునెఱుఁగనఁబడకుంటయే పౌరుషలక్షణము.